

Begroting 2020

Provincie Noord-Brabant

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	4
Leeswijzer	6
Algemeen hoofdstuk	7
Op weg naar 2030	7
Financiële hoofdlijnen	11
Programma 1 Bestuur en veiligheid	15
Programma 2 Ruimte en wonen	19
Programma 3 Water en bodem	25
Programma 4 Natuur en milieu	32
Programma 5 Economie	41
Programma 6 Energie, circulaire samenleving en gezondheid	47
Programma 7 Landbouw en voedsel	53
Programma 8 Basisinfrastructuur mobiliteit	57
Programma 9 Mobiliteitsontwikkeling	62
Programma 10 Cultuur, erfgoed, samenleving en sport	67
Algemeen financieel beleid	72
Algemene dekkingsmiddelen	72
Stelposten	73
Paragrafen	75
Bedrijfsvoering	75
Provinciale heffingen	77
Weerstandsvermogen en risicobeheersing	86
Onderhoud kapitaalgoederen	91
Onderhoud wegen	91
Onderhoud provinciale gebouwen en installaties	92
Onderhoud vaarwegen	93
Financiering, treasury	94
Verbonden partijen	99
Ontwikkelbedrijf en grondbeleid	114
Investeringsagenda	119
Europese programma's	125
Financiële begroting	128
Algemene grondslagen voor begroting en jaarstukken	128

I Financiële positie: Overzicht van lasten en baten	132
II Uiteenzetting van de financiële positie	139
Arbeidskosten gerelateerde verplichtingen	144
Geprognoseerde balans	145
Verleende garanties en waarborgen	148
II Kengetallen financiële positie	148

Leeswijzer

Leeswijzer

In de **programma's** zijn de doelen, prestaties en middelen van de provincie opgenomen:

- Wat willen we bereiken?
- Wat gaan we daarvoor doen?
- Wat mag dit kosten?

In de **paragrafen** wordt het beleid op een aantal specifieke onderdelen uiteengezet. De paragrafen geven daarmee een dwarsdoorsnede van de programma's op deze onderdelen.

Op grond van het BBV zijn zeven paragrafen voorgeschreven. Naast de verplichte paragrafen zijn ook de paragrafen "Investeringsagenda" en "Europese programma's" opgenomen.

Onder de button "**Meer**" rechts op scherm is het statenvoorstel met bijlagen opgenomen.

Ook kunnen hier eerder gepubliceerde planning- en controldocumenten worden geselecteerd, zoals de jaarstukken 2018 en de bestuursrapportage 2019.

Algemeen hoofdstuk

Op weg naar 2030

Inleiding

Voor u ligt de eerste begroting van deze bestuursperiode. In deze begroting staat in hoofdlijnen hoe wij het motto van ons bestuursakkoord 'Kiezen voor Kwaliteit' nader concretiseren. Het geeft inzicht in de doelen die wij nastreven, de prestaties die wij in 2020 willen realiseren, de accenten die we daarbij leggen en tegen welke kosten. Met de vaststelling van de begroting wijzen uw Staten middelen toe voor het realiseren van deze doelen en prestaties voor het begrotingsjaar 2020. Deze eerste begroting kent ook een vernieuwde opzet. We presenteren een begroting die compacter, meer toegankelijk en leesbaarder is. Het is echter een eerste proeve. Voor de begroting van 2021 werken we, samen met uw Staten, verder aan de doorontwikkeling van de begroting en andere documenten voor de sturing op en verantwoording van ons beleid.

Op weg naar 2030

Naar verwachting gaat het komend decennium veel veranderen. Het gaat nu goed met Brabant, maar dat is geen vanzelfsprekendheid. Naast de vele kansen, zien we hier en daar ook een donkere wolk opdoemen, bijvoorbeeld als het gaat om de economische voorspellingen en de Brabantse ecologie. Als provincie zijn wij bij uitstek de hoeder van de lange termijn belangen in Brabant. Het is daarom dat wij ons bestuursakkoord, maar ook onze Omgevingsvisie 2030 als ijkpunt hebben genomen. Met 2030 voor ogen, gaan wij aan de slag met de randvoorwaarden om Brabant toekomstbestendig te maken. Een Brabant met een hoge kwaliteit van leven, in een omgeving waar je je gezond, prettig en veilig voelt. Een Brabant waar je je talenten kunt ontwikkelen en kunt benutten op de arbeidsmarkt, waar het niet uitmaakt wie je bent of waar je vandaan komt. Kortom, een plek waar je graag verblijft.

Niemand weet hoe de wereld er in 2030 precies zal uitzien. De dynamiek is hoger dan ooit. Daarmee neemt de onvoorspelbaarheid toe. We zien grote vraagstukken op ons afkomen, zoals de klimaatverandering, de energietransitie en de ruimtelijke inpassing daarvan. We hebben een verantwoordelijkheid om onze leefomgeving veilig en gezond te houden. Het landelijke klimaatakkoord gaat ons als provincie een inspanningsverplichting vragen om het centrale doel van dit akkoord - 49% reductie van broeikasgassen in 2030 - mede te gaan realiseren. We kennen bovendien een grote woningbouwopgave. Als gevolg van de huishoudensgroei moeten er de komende tien jaar circa 120.000 woningen aan de voorraad worden toegevoegd om iedereen een dak boven zijn of haar hoofd te bieden. De wereld van mobiliteit is flink in verandering. Het aantal reizigers blijft de komende periode sterk groeien. Deze reizigers hebben steeds meer de behoefte aan een volledig aanbod van verschillende vormen van vervoer gedurende de dag. Onze economie draait nu nog op volle toeren, maar het internationale economische speelveld is dynamisch en bovendien onvoorspelbaar als gevolg van veranderende geopolitieke verhoudingen. Dit vraagt dat we blijven investeren in onze economie om onze internationale concurrentiekracht te behouden en te versterken. Daarbij blijft de roep vanuit het Brabantse bedrijfsleven om talent, van mbo tot universiteit, voortduren.

Deze ontwikkelingen vinden plaats in een Brabantse samenleving die – net als in de rest van de wereld - in toenemende mate globaliseert en individualiseert. Er is een 'veeldeling' zichtbaar tussen groepen die kunnen meekomen en meedoen in de ontwikkelingen van nu en groepen die dat niet of in mindere mate kunnen.

Trendbreuk

Onder het motto 'Kiezen voor Kwaliteit' willen wij de komende jaren het verschil maken voor Brabant. Om te zorgen dat het goed blijft gaan in Brabant. Om samen meerwaarde te creëren voor ons mooie Brabant. Daarom willen wij een stevige bijdrage leveren aan de maatschappelijke transities, in een provincie waarin

we steeds meer schaarste zien ontstaan zoals in beschikbare ruimte en talent. En in een tijd waarin het duurder wordt, van inkoop tot en met de marktprijs die we ervaren bij grote infrastructurele projecten. In deze context kunnen we niet alles doen óf bijdragen aan alle ontwikkelingen. Dus kiezen we voor investeringen in structuurversterking en innovatie op lange termijn. En voor slimme investeringen met een zo groot mogelijke impact voor Brabant. Meer specifiek richten we ons op die opgaven die richting 2030 een maatschappelijke *trendbreuk* inzetten en waarbij de provincie het verschil kan maken door nu te investeren. Door expliciet te kiezen voor zaken die bijdragen aan een gezonder, sterker en veiliger Brabant in 2030, leggen we het fundament voor toekomstige generaties. Immers, wat diepgeworteld is, kan hoog groeien. We zetten in op het versterken van specifieke kwaliteiten in Brabant die op de lange termijn ervoor zorgen dat de (leef)omgevingskwaliteit, het 'blijfklimaat' (*) en onze economie in Brabant duurzaam versterkt wordt.

We pakken deze vraagstukken samen met onze partners aan. Immers, in Brabant is samenwerking de norm. We verbinden, ondernemen en organiseren. Brabant zou Brabant niet zijn als we deze dynamieken niet als een kans zouden zien. We hebben in het verleden bewezen succesvol op maatschappelijke veranderingen te kunnen inspelen. Dit doen we door het hier en nu te verbinden met onze ambities uit het bestuursakkoord voor 2030, door slimme combinaties en gebiedsgerichte benaderingen. Met vertrouwen en vanuit eigen kracht, samen met onze partners en voortdurend inspeland op de dynamiek om ons heen.

*) Blijfklimaat: koesteren en behouden van Brabanders en bedrijven voor Brabant, met name in krimpgebieden, op basis van 'Wat is er aan de rand', BrabantKennis

Kijk op Brabant

Brabant kenmerkt zich door zijn mozaïekstructuur met de vele vormen van grondgebruik in hoge en lage dichtheden, met steden en dorpen altijd in elkaars nabijheid, met landbouw en met veel natuur en water. Juist deze vele dimensies van Brabant maakt dat het toevoegen van kwaliteit steeds een andere invulling heeft en daarmee nog meer kleur geeft aan dit mooie mozaïek.

Het Brabant van nu is welvarend. Brabanders zijn gezond en gelukkig. Brabant scoort in 2018 het rapportcijfer 8,9 op levenstevredenheid, waarmee de provincie hoort tot de 16% gelukkigste regio's van Europa. De meest gelukkige Brabanders wonen verspreid door de provincie, veelal in de kleinere gemeenten (*1). Van de Brabanders ervaart 78,1 % zijn gezondheid als goed tot zeer goed (*2). Onze economie draait goed. De economische groei was in Brabant 3% in 2018. Daarmee ligt de economische groei in Brabant hoger dan het Nederlands gemiddelde (2,7%) (*3).

Tegelijkertijd zien we een steeds krappere arbeidsmarkt en een toenemende filedruk die onze economie en vestigingsklimaat negatief kunnen beïnvloeden. Bovendien profiteert niet elke Brabander van deze welvarendheid. In de lijn met de rest van Nederland, zien we dat ook in Brabant de perspectiefongelijkheid toeneemt. De verstedelijking, de bebouwing en verkaveling van de afgelopen decennia stonden bovendien op gespannen voet met onze natuurkwaliteit en biodiversiteit. Ook de luchtkwaliteit is in onze provincie relatief minder goed dan in de rest van Nederland (*4).

Mede als gevolg van de trek naar de stad, zien we in Brabant gebieden waar de bevolkingsgroei afneemt en krimp ontstaat. In de periode tot 2030 zal de leegstand in het buitengebied naar verwachting verdrievoudigen en zal er sprake zijn van zo'n 6 miljoen vierkante meters lege stallen en schuren.

*1) De Barometer Brabantse concurrentiekracht, BrabantKennis, BrabantAdvies, Telos en de BOM 2019

*2) Idem *1

*3) CBS/Arbeidsmarkt in zicht

*4) Atlas van de Leefomgeving

Kiezen voor Kwaliteit

Om de kwaliteit van Brabant door te geven aan volgende generaties, moeten we voortdurend blijven inspelen op de omgeving om ons heen en van daaruit keuzes maken voor Brabant. We wonen, werken en

recreëren er immers als het ware op een postzegel. Dat kan alleen als we met elkaar zorgen voor een gezonde, veilige en mooie leefomgeving.

Onze innovatieve economie is een belangrijke randvoorwaarde om ontwikkelingen in Brabant mogelijk te maken en betaalbaar te houden. Gezien de uitdagingen die op ons afkomen, blijven we investeren in ons innovatief vermogen. We willen een economie van alle tijden hebben: Een duurzaam concurrerende economie, ongeacht de conjunctuur. Dit vraagt dat we nu investeren in het Brabantse economisch en technologisch ecosysteem. De economische meewind is immers geen blijvend gegeven. Landen om ons heen geven de eerste signalen van een recessie af. De internationale concurrentie staat niet stil. Onze innovatiekracht zetten we in voor het bedenken van innovatieve oplossingen voor maatschappelijke opgaven als duurzame voedselontwikkeling, energie en circulariteit, slimme mobiliteit, gezond ouder worden of veiligheid. Tegelijkertijd kunnen we juist deze innovaties (internationaal) ‘vermarkten’ waarmee we onze economische positie verstevigen.

We stimuleren bovendien een arbeidsmarkt die bij deze economie past. Een arbeidsmarkt waar vraag en aanbod, kwalitatief en kwantitatief, in evenwicht is en die toekomstbestendig is. Als provinciebestuur kiezen we daarom de komende periode specifiek voor het bijdragen aan het ontwikkelen, aantrekken, benutten en behouden van talent voor Brabant, gericht op alle relevante onderwijsniveaus, en met als doel om voldoende geschikt personeel te hebben voor de grote opgaven zoals de energietransitie en de zorg. Hiervoor stimuleren we onder andere hybride onderwijsvormen én werklocaties die aansluiten bij de kracht van de economie

De welvaart van Brabant is medebepalend voor het welzijn van onze inwoners. Mensen die economisch welvarend zijn, zijn over het algemeen gezonder en doen meer mee in onze samenleving. Economische kwetsbaarheid maakt huishoudens vatbaarder voor criminele beïnvloeding. De georganiseerde criminaliteit maakt hier dankbaar misbruik van. Met de Taskforce RIEC Brabant-Zeeland hebben overheidspartners de handen ineengeslagen om de georganiseerde criminaliteit gezamenlijk het hoofd te bieden. De georganiseerde ondermijnende criminaliteit kent voorsnog een opwaartse trend. Om deze trend te keren, vergt het dat we nog meer dan voorheen de samenleving helpen om weerbaar(der) te worden. We hebben de ambitie om in 2030 de impact van de georganiseerde ondermijnende criminaliteit op de Brabantse samenleving aanzienlijk te hebben verkleind. Hiervoor gaan wij gericht de bestuurlijke en maatschappelijke weerbaarheid bevorderen. We ondersteunen gemeenten en Rijk bij het versterken van de 1-overheidsaanpak op het gebied van veiligheid. Deze brede aanpak ten behoeve van veiligheid in gezamenlijkheid met gemeenten en Rijk geldt overigens ook voor verkeersveiligheid, waar we met een risicogestuurde aanpak aansturen op een breuk in de trend van het toenemend aantal slachtoffers in het verkeer.

Om onze economie, vestigings- en blijfklimaat te versterken én om de sterk groeiende vraag naar mobiliteit op te vangen, investeren we de komende periode in een betrouwbaar, slim en duurzaam verkeers- en vervoersysteem. Veilige en comfortabele mobiliteit voor inwoners, bedrijven en bezoekers in alle delen van Brabant maakt dat iedereen kan meedoen, terwijl de belasting op de omgeving geminimaliseerd wordt. Naast de inzet op het oplossen van infrastructurele knelpunten, geven we daarom de komende periode prioriteit aan het maken van een sprong naar gedeelde mobiliteit. Dat vraagt om het ontwikkelen van nieuwe vormen van collectief vervoer dat betaalbaar, comfortabel en toegankelijk is voor de reiziger. Hiervoor moeten we zorgen dat we overstappunten verbeteren zodat alle vervoersvormen optimaal tot hun recht komen en dat de bijbehorende infrastructuur toekomstproof is. Als onderdeel van dat netwerk blijven we komende periode uiteraard investeren in het onderhoud van onze wegen en fietspaden.

Ook onze mooie landschappen en natuurgebieden versterken ons vestigings- en blijfklimaat en zijn bovendien van eminent belang voor een gezonde en veilige leefomgeving. We blijven investeren in onze karakteristieke en Brabantse landschappen om deze te behouden en te versterken. Te meer omdat de kwaliteit van het Brabantse landschap afgelopen decennia is aangetast en de biodiversiteit afneemt. Het gros van de natuurgebieden in Brabant is structureel verdroogd. In 2018 en 2019 moesten de

waterschappen grondwater oppompen om beken stromend te houden. Daarom willen wij deze bestuursperiode een onomkeerbare trend inzetten naar de versterking van onze natuurwaarden, biodiversiteit en landschapskwaliteit en het welbevinden van mensen daarin. In 2030 moet dit hebben geleid tot een significante winst op al deze aspecten.

De klimaatverandering vraagt van ons dat we Brabant waterrobuust inrichten. Dit lukt ons alleen als we effectieve combinaties maken en maatregelen voor bodemverbetering zo veel mogelijk samenvallen met de aanpak van verdroogde natuur en schadegevoelige landbouwgronden. Voor het herstel van de kwaliteit van ons landschap en de biodiversiteit leggen we het Natuurnetwerk Brabant versneld aan. We geven als provincie invulling aan de nationale en internationale afspraken die zijn gemaakt over biodiversiteit zodat alle bedreigde planten en dieren in Brabant weer een geschikte leefomgeving krijgen. In sommige situaties kan de opwekking van duurzame energie hierbij voor een versnelling zorgen.

Om de klimaatverandering het hoofd te bieden, willen we ook de energietransitie versnellen. In 2030 willen we 50% van onze energie in Brabant opwekken uit duurzame bronnen. Daarnaast willen we 50%-reductie van de CO₂-uitstoot ten opzichte van 1990 realiseren. Om hierin de komende periode grote stappen te zetten, stellen we de energietransitie ten dienste van onze opgaven. Samen realiseren we immers meer dan alleen. Denk bijvoorbeeld aan initiatieven als de dorpsmolen langs de A16 waar de opbrengsten van de windmolens besteed worden om de lokale energietransitie op gang te brengen door met de opbrengsten inwoners en bedrijven te helpen met energiebesparing, woningisolatie of het aanschaffen van zonnepanelen. Energiebesparing in de gebouwde omgeving zorgt bovendien voor een hoger wooncomfort en een kostenbesparing voor onder meer overheidsgebouwen, sportclubs, scholen en zorgaanbieders. Ook het realiseren van een circulaire samenleving levert een grote energiebesparing op en is daarnaast een kans om CO₂ vast te leggen in biobased materialen. De opwekking van duurzame energie kan een nieuwe inkomstenbron worden voor de agrarische sector. Andere kansrijke mogelijkheden liggen er op gebied van zero-emissie vervoer en gedeelde mobiliteit, stedelijke transformaties en economie.

Of het nu gaat om de klimaatverandering, de energietransitie of nieuwe vormen van mobiliteit, deze vraagstukken hebben ook een ruimtelijke component. Zeker in Brabant waar de ruimte beperkt is, is sturen op zorgvuldig ruimtegebruik en omgevingskwaliteit dan essentieel. Daarom investeren we de komende periode in de ruimtelijke kwaliteit van onze steden, dorpen en kernen. Mede onder invloed van economische ontwikkelingen en demografische veranderingen zoals ouder wordende Brabanders en andere woonbehoeften, veranderen de structuren en functies van steden en dorpen; er is sprake van structurele leegstand. Dit biedt kansen. We hebben tot 2030 een forse woningbouwopgave. Met oog op de gewenste maatschappelijke trendbreuk zetten we daarom – met onze Brabantse woonagenda als uitgangspunt - komend decennium het woningbouwprogramma optimaal in voor de versterking van de omgevingskwaliteit in onze steden en dorpen (inbreiden, herstructureren, transformeren) en het herbestemmen van leegstaand vastgoed. We bevorderen dat nieuwbouw en renovatie resulteren in gezonde, energie-neutrale en liefst energieleverende gebouwen.

In een aantal gebieden in Brabant neemt de bevolkingsgroei af, veroorzaakt door de trek van jongeren naar de stad binnen en buiten Brabant en de vergrijzing. In deze gebieden ontstaat een nieuwe dynamiek die veel mogelijkheden biedt. Deze nieuwe dynamiek kan oplossingen brengen voor de vraagstukken op het terrein van onder meer vergrijzing, vereenzaming en de druk op (zorg)voorzieningen. Indachtig deze beweging, stimuleren we de vitaliteit in dorpen en kernen. We bevorderen initiatieven uit deze gemeenschappen die bijdragen aan het versterken van het leefklimaat om daarmee deze gebieden richting 2030 toekomstbestendig te maken. We zien kansen in combinaties met innovaties op het gebied van bijvoorbeeld openbaar vervoer, wonen en de energietransitie. We zien cultuur, cultureel erfgoed en sport als belangrijke dragers om de saamhorigheid, gezondheid, creativiteit, het welzijn en welbevinden en de gedeelde trots en identiteit van alle Brabanders te stimuleren en te versterken.

Dwars door al deze opgaven lopen gezondheid, digitalisering en gebiedsgericht werken. Door meer gebiedsgericht te gaan werken, kunnen we doelen en belangen met elkaar verenigen in de verwachting dat

we hierdoor effectiever en efficiënter zijn. Dataficering en digitalisering zijn een belangrijke randvoorwaarde om de maatschappelijke transitie te versnellen. Door Brabant optimaal digitaal te verbinden, kunnen we sneller kennis delen en onderlinge verbanden leggen. Digitalisering en dataficering maken andere vormen van sturing mogelijk of geven inzichten voor de vorming en uitvoering van beleid waardoor de effectiviteit van ons beleid kan worden vergroot.

Tot slot, hoe mooi en succesvol Brabant ook is, uiteindelijk is gezond zijn de belangrijkste voorwaarde voor kwaliteit van leven. Daarom bewaken we dat de gezondheid van de Brabander wordt meegewogen in ons beleid en bij de uitvoering van onze taken. We bezien waar we als provincie onze rol kunnen pakken om een gezonde leefomgeving te bevorderen. Want hoe gezonder je bent, hoe meer je jezelf kunt ontplooiën en hoe meer je mee kunt doen met de samenleving. We gaan onze inwoners uitdagen en faciliteren om gezonder te leven.

Samengevat

Het komend jaar geven wij uitvoering aan deze begroting. Daarbinnen leggen wij een aantal accenten met als doel hierboven genoemde trendbreuken te stimuleren. Met deze aanpak beogen wij in het perspectief van 2030 een trend te kenteren of juist bevorderen. Kort samengevat, willen wij een extra accent zetten op:

- het versterken van onze duurzame concurrerende innovatieve economie;
- het veilig en weerbaar maken van Brabant;
- het toekomst klaar maken van Brabant voor nieuwe vormen van mobiliteit;
- het stoppen van de verdroging met een waterrobuuste inrichting van Brabant;
- het versnellen van de energietransitie;
- het terugdringen van het woningtekort en de leegstand;
- het versterken van het klimaat in Brabant.

Deze zeven trendbreuken geven we de komende bestuursperiode een extra impuls vanuit de beschikbare vrije begrotingsruimte. In het Statenvoorstel bij deze begroting hebben wij deze trendbreuken in bestuursopdrachten vertaald met uitzondering van het versnellen van de Energietransitie. Hiervoor wordt - op basis van de eerder vastgestelde Energieagenda 2019-2030 - een uitvoeringsprogramma opgesteld. De bestuursopdrachten worden, na goedkeuring door uw Staten, nader uitgewerkt. Bij de uitwerking nemen wij de beoordeling van beleid en projecten op maatschappelijke meerwaarde als uitgangspunt.

Financiële hooflijnen

Financieel totaalbeeld

Aan de trendbreuken kunnen we gaan werken vanuit een gezonde financiële basis. Er is na verwerking van de besluitvorming over de bestuursrapportage 2019 € 200 mln vrije begrotingsruimte beschikbaar om in te zetten op de zeven trendbreuken en andere thema's waarvoor de komende bestuursperiode extra middelen nodig zijn. Dit is weliswaar een aanzienlijk bedrag, maar substantieel minder dan in de voorgaande bestuursperiodes toen tijdelijke impulsen gegeven konden worden vanuit de Essent-investeringsagenda middelen. Deze middelen zijn nu vrijwel geheel besteed of voor langere tijd ingezet of belegd. Voor wat betreft de provinciale financiën komen we voor deze en toekomstige periodes in een situatie van het 'nieuwe normaal'. Ambities zullen we moeten realiseren binnen de kaders van onze reguliere middelen en inkomsten.

Tegelijkertijd hebben we ook als provincie te maken met stijgende prijzen, waardoor er minder ruimte is voor extra investeringen bovenop onze structurele begroting. Toch willen wij deze bestuursperiode volop inzetten op en bijdragen aan de lange termijn ontwikkelingen voor een sterk, schoon en veilig Brabant in 2030. Om hierop ook financieel extra te kunnen inzetten stellen wij voor en achten wij het verantwoord om de opcenten Motorrijtuigenbelasting deze bestuursperiode te verhogen. Hierdoor ontstaat – bovenop onze reguliere jaarlijkse begroting – een investeringsruimte van ruim € 0,5 miljard (inclusief de middelen uit de vrijval Breedbandfonds).

Toedeling investeringsruimte

In deze begroting zijn de door uw Staten te autoriseren bedragen conform de bestendige lijn gebaseerd op besluitvorming van uw Staten tot en met de Bestuursrapportage 2019. De extra investeringsruimte wordt volgens het principe 'eerst beleid, dan geld' pas in de begroting opgenomen als daarvoor concrete plannen zijn uitgewerkt. Hiervoor zullen wij in de loop van de tijd uitgewerkte plannen aan u voorleggen om vervolgens in een daarop gebaseerde begrotingswijziging de daarvoor benodigde bedragen in de begroting te alloceren. Om een financieel kader te hebben voor de uitwerking van die plannen, onder meer op de zeven trendbreuken, hebben wij de investeringsruimte al wel toegedeeld aan de tien begrotingsprogramma's.

Verdeling investeringsruimte over programma's	Bedragen x € 1 mln				
	Deze bestuursperiode			Van 2024 t/m 2030	
	VBR incl. MRB*	Vrijval BF**	Totaal***	MRB****	VBR*****
Bestuur en veiligheid	17		17		
Ruimte en wonen	16		16	18	
Water en bodem	33		33	35	
Natuur en milieu	10		10	10	
Economie	37	20	57		
energie, circulaire samenleving en gezondheid	23	16	39		35
Landbouw en voedsel	12		12		
Basisinfrastructuur mobiliteit / mobiliteitsontwikkeling	55		55	119	
Cultuur, erfgoed, samenleving en sport	37	5	42		
Organisatie	15		15		
(Risico)buffer	10		10		
Totaal	265	41	306		

* VBR incl. MRB: Vrije begrotingsruimte inclusief ophoging opcenten MRB deze bestuursperiode

** Vrijval BF: Vrijval Breedbandfonds

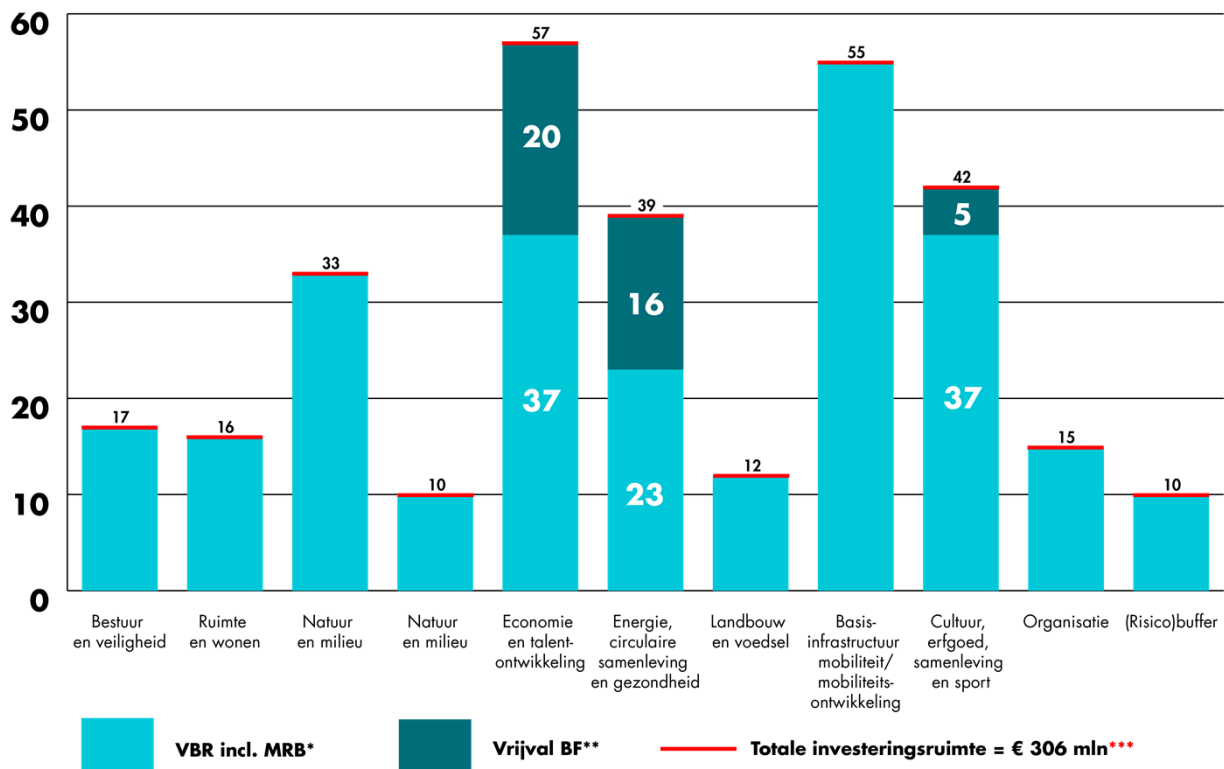
*** Aanvullend aan deze middelen kunnen ook de eind 2019 nog niet gerealiseerde of verplichte bestuursakkoordmiddelen uit de vorige bestuursperiode ingezet worden voor het realiseren van de ambities op het betreffende beleidsterrein

**** MRB: extra MRB-inkomsten in de periode 2024 t/m 2030

***** VBR: structurele vrije begrotingsruimte in de jaren 2024 t/m 2030 t.b.v. meerjarige financiering van de kerntaak energie

Verdeling investeringsruimte over programma's

x € 1 mln

* VBR incl MRB: Vrije begrotingsruimte inclusief ophoging opcenten MRB deze bestuursperiode

** Vrijval BF: Vrijval Breedbandfonds

*** Aanvullend aan deze middelen kunnen ook de eind 2019 nog niet gerealiseerde of verplichte bestuursakkoordmiddelen uit de vorige bestuursperiode ingezet worden voor het realiseren van de ambities op het betreffende beleidsterrein.

Overzicht lasten en baten

De provincie heeft een begroting die sluit met een saldo van € 0. De geraamde lasten + de geraamde toevoegingen aan de reserves en de geraamde baten + de geraamde onttrekkingen aan de reserves zijn in de begroting zowel voor 2020 als voor de jaren 2021 t/m 2023 in evenwicht. De financiële omvang van de begroting bedraagt in 2020 € 1.105,6 mln.

€ 19,2 mln	Bestuur en veiligheid
€ 20,1 mln	Ruimte en wonen
€ 49,1 mln	Water en Bodem
€ 114,2 mln	Natuur en milieu
€ 26,2 mln	Economie
€ 5,6 mln	Energie, circulaire samenleving en gezondheid
€ 8,3 mln	Landbouw en voedsel
€ 184,8 mln	Basisinfrastructuur mobiliteit
€ 158,7 mln	Mobiliteitsontwikkeling
€ 52,1 mln	Cultuur, erfgoed, samenleving en sport
€ 99 mln	Algemeen financieel beleid
€ 80,3 mln	Stelpost, begrotingsruimte, onvoorzien, nominale ontwikkeling
€ 288 mln	Toevoegingen aan reserves

€ 257 mln	Opbrengst opcenten motorrijtuigenbelasting
€ 246,6 mln	Algemene Uitkering uit het provinciefonds
€ 17 mln	Decentralisatieuitkeringen via het provinciefonds
€ 30,9 mln	Dividend en winstuitkeringen
€ 54,3 mln	Opbrengsten financieringsfunctie
€ 7 mln	Leges en heffingen
€ 30,8 mln	Overige baten
€ 461,9 mln	Onttrekkingen aan reserves

Programma 1 Bestuur en veiligheid

Inleiding

We werken aan goed openbaar bestuur, omdat dit essentieel is voor het functioneren van onze democratische rechtsstaat. Zelfs in een welvarend land als Nederland staan de betrouwbaarheid en de legitimiteit van de overheid onder druk, mede door de alsmaar toenemende criminaliteit en de vermenging van de onder- en bovenwereld.

Steeds complexer wordende opgaven vragen om een sterk bestuur dat in staat is om problemen op te lossen. Daarvoor is een aanpak nodig die aansluit bij de eisen van deze tijd; betrokken, betrouwbaar, effectief, integer en waar nodig opererend als één overheid. Er komen grote veranderingen op de samenleving af op het gebied van digitalisering, klimaat, energie, economie en arbeidsmarkt. Deze vragen om een kwalitatief goed interbestuurlijk netwerk, dat in nauwe relatie met burgers en triple-helix partners werkt.

Aard en intensiteit van de samenwerking tussen overheden bepalen in hoge mate hoe de burger de doelmatigheid en de kwaliteit van het overheidsbeleid ervaart.

Ook bieden we een adequate ondersteuning aan de eigen bestuursorganen: Provinciale Staten door de Griffie, Gedeputeerde Staten door de provinciale organisatie en de commissaris van de Koning vooral in zijn rijkstaken door zijn kabinet.

Wat willen we bereiken?

Bevorderen van bestuurlijke en maatschappelijke weerbaarheid en integriteit

Steeds vaker zorgt de georganiseerde misdaad voor ondermijning van (het gezag van) de overheid en onze samenleving. Een succesvolle aanpak hiervan vraagt om een weerbare en integere overheid, maar ook om een weerbare samenleving. Een openbaar bestuur dat niet in staat is doeltreffend op te treden tegen fenomenen van georganiseerde criminaliteit en ondermijning, verliest uiteindelijk het vertrouwen van haar burgers. Een integere en weerbare overheid, een overheid die actief samen optrekt met burgers, bedrijven en instellingen, is daarom een belangrijke kernkwaliteit van het openbaar bestuur.

Indicator:

- **Bevorderen van bestuurlijke en maatschappelijke weerbaarheid en integriteit**

In de te formuleren bestuursopdracht, die uiterlijk maart 2020 in Provinciale Staten wordt besproken, wordt nader uitgewerkt welke activiteiten we gaan inzetten om bij te dragen aan de doelstellingen zoals die zijn vervat in het bestuursakkoord.

Een toekomstbestendig openbaar bestuur

Onze ambitie is om de kwaliteit van het openbaar bestuur en de interbestuurlijke samenwerking te blijven verbeteren, zowel binnen Brabant met (maatschappelijke) partners, als met de andere provincies (Interprovinciaal Overleg) en het Rijk. Dit alles in nauwe relatie met de Brabanders met als doel de maatschappelijke opgaven in Brabant zo goed mogelijk te realiseren. De klimaatopgave, energietransitie, het verstedelijkingsvraagstuk, de toenemende ongelijkheid in de samenleving en de vergrijzing zijn grote maatschappelijke opgaven. Deze spelen lokaal, regionaal en wereldwijd en stellen meer dan ooit hoge eisen aan de samenwerking van bestuurlijke organisaties. Het vraagt om een bestuur dat functioneert als één overheid door overheidslagen, schaalniveaus en maatschappelijke opgaven heen. Hiervoor zijn slagkracht en schakelkracht essentieel.

Indicatoren:

- Burgers zijn meer betrokken bij beleidsontwikkeling en –uitvoering
- De kwaliteit van het openbaar bestuur bevorderen we via interbestuurlijke samenwerking in Brabant

Wat gaan we daarvoor doen?

Opkomst verkiezingen in Noord-Brabant

Verplichte indicator: De opkomstcijfers in Noord-Brabant van verkiezingen voor de Tweede Kamer, Provinciale Staten en gemeenteraden: weergegeven in % kiezers/stemgerechtigden.

Gedeputeerde: Bergsma Renze, Donk Wim, van de

Burgers zijn meer betrokken bij beleidsontwikkeling en -uitvoering

- We verkennen samen met Vereniging Brabantse Gemeenten (VBG) en gemeenten waarmee een krachtig Brabants openbaar bestuur, dat als één overheid functioneert, het beste is gediend. We onderzoeken ook wat hiervoor nodig is in het eigen functioneren van de provincie.
- We continueren de thema-onderzoeken, we blijven het onderwerp kwaliteit openbaar bestuur agenderen, we blijven klankborden en inspireren en we blijven gemeenten indien nodig ondersteunen. We investeren in de kwaliteit van onze netwerken en zorgen voor een doorontwikkeling van de ontwikkeldagen en gezamenlijke regionale agenda's.
- We ondersteunen herindelingsinitiatieven conform het nieuwe landelijke beleidskader voor krachtige gemeenten.
- We werken aan een (nog) nauwere samenwerking binnen BrabantStad en intensiveren eveneens de samenwerking met de M7 (M7=Middelgrote gemeenten: Oss, Meijerijstad, Roosendaal, Bergen op Zoom, Oosterhout, Waalwijk en Uden). We betrekken onze burgers meer bij onze beleidsvorming en onderzoeken op welke manier we dat kunnen doen. Zoals bijvoorbeeld internetconsultaties en de mogelijkheden van het Right to Challenge.

Indicator: We kiezen voor een lerende aanpak. In 2020 voeren we tenminste drie experimenten met verschillende vormen van participatie uit bij geplande beleidsvormingsprocessen.

Gedeputeerde: Bergsma Renze, Donk Wim, van de

Gemeenten, waterschappen, GR-en voeren hun wettelijke taken conform de wet uit

Met Interbestuurlijk Toezicht bevorderen wij dat gemeenten, waterschappen en gemeenschappelijke regelingen hun wettelijke taken uitvoeren. Tegelijkertijd is het onze ambitie dat het toezicht hen ondersteunt bij het voortdurend verbeteren van hun taakuitvoering.

We dragen op deze manier bij aan het goed functioneren van het openbaar bestuur en het vertrouwen van de burger in de overheid. Daarnaast streven wij er de komende jaren naar de impact van ons toezicht te vergroten door nog méér de dialoog met de toezichtontvangers aan te gaan met als doel een sterker lerend effect te bewerkstelligen.

Indicator:

- **Ons toezicht draagt bij aan de kwaliteitsverbetering van het openbaar bestuur**

Wat gaan we daarvoor doen?

Gemeenten, waterschappen, GR-en voeren hun wettelijke taken conform de wet uit

We houden zicht op de kwaliteit van naleving van wettelijke medebewindstaken door alle Brabantse gemeenten, gemeenschappelijke regelingen en waterschappen op de gebieden Archief- en informatiebeheer, Financiën, Huisvesting vergunninghouders, Omgevingsrecht. Daarnaast streven wij er de komende jaren naar de impact van ons toezicht te vergroten door nog meer de dialoog met de toezichtontvangers aan te gaan met als doel een sterker lerend effect te bewerkstelligen.

- we beoordelen de (beleids-)documenten die de toezichtontvangers verplicht zijn op te stellen;
- we voeren voortgangsgesprekken met toezichtontvangers, waarin we mogelijke risico's en best practices bespreken;

- we doen onderzoek naar maatschappelijk relevante toezichtthema's;
- we houden regiobijeenkomsten per toezichtgebied over relevante onderwerpen om kennisdeling tussen gemeenten te stimuleren.

Indicatoren:

- Aantal toezichtontvangers dat door ons op een of meer toezichtgebieden wordt beoordeeld (105)
- Aantal toezichtontvangers waarmee minstens één voortgangsgesprek gevoerd is (65)
- Aantal georganiseerde regiobijeenkomsten (4)
- Aantal uitgevoerde thema-onderzoeken (2)

Verplichte indicator: Aantal gemeenten onder preventief financieel toezicht (0)

Gedeputeerde: Bergsma Renze, Donk Wim, van de

Beleidskaders

- Beleidskader Interbestuurlijk Toezicht 2016-2019
- (Rijks) Beleidskader gemeentelijk herindeling 2018
- Beleidsregel Wet Bibob Noord-Brabant 2018 (Wet bevordering intergriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur)
- Statenvoorstel Kennis & Onderzoek: Nota onderzoeksbeleid

Verbonden partijen

Voor het realiseren van de doelstellingen uit dit begrotingsprogramma worden onderstaande verbonden partijen ingezet:

- Interprovinciaal Overleg (IPO)
- INPA Huis van de Nederlandse Provincies
- Zuidelijke Rekenkamer
- Bank Nederlandse Gemeenten NV (BNG)

Nadere informatie over verbonden partijen staat in de paragraaf Verbonden partijen.

Ontwikkelingen en onzekerheden

- Agenda Toekomst van het Toezicht

Eind 2018 is de Agenda Toekomst van het (interbestuurlijk) Toezicht aangeboden aan de Tweede Kamer. In 2019 hebben IPO, Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), Unie van Waterschappen (UvW) en Rijk gezamenlijk gewerkt aan een actieplan om de agenda uit te gaan voeren. De planning is dat het actieplan voor het eind van 2019 aan de Tweede Kamer aangeboden wordt. Het is nog onduidelijk welke concrete gevolgen dit gaat hebben voor ons interbestuurlijk toezicht.

- Wet Digitale Overheid

In de loop van 2020 zal de Wet Digitale Overheid in werking treden. Op basis hiervan moet de provincie toezicht uit gaan oefenen op de lokale overheden voor wat betreft digitale herkenning en identificatie en toegankelijkheid van websites en webapplicaties. Op dit moment is nog niet helder wat dit voor ons en de toezichtontvangers gaat betekenen.

- Omgevingswet

Naar verwachting treedt de Omgevingswet in 2021 in werking. Dit zal van invloed zijn op ons toezicht op het omgevingsrecht, de monumentenzorg en de ruimtelijke ordening. Op dit moment is nog onduidelijk wat de gevolgen daarvan zijn.

Nadere informatie over financiële risico's en risicomanagement staat in de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Wat mag het kosten?

01	Bestuur en veiligheid						
<i>Bedragen x € 1.000</i>		Realisatie	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting
		2018	2019	2020	2021	2022	2023
<u>Lasten</u>							
Programmalasten		13.337	14.306	13.420	9.697	9.697	9.594
Toerekening organisatiekosten		7.038	6.147	5.750	0	0	0
	totaal lasten	20.375	20.453	19.170	9.697	9.697	9.594
<u>Baten</u>							
Programmabaten		410	168	2	2	2	2
Baten toerekening organisatiekosten		87	0	0	0	0	0
	totaal baten	498	168	2	2	2	2
Saldo baten en lasten		-19.878	-20.285	-19.168	-9.694	-9.694	-9.592

De raming van de programmalasten neemt met bijna € 0,9 mln af ten opzichte van 2019. Deze afname heeft met name betrekking op de afname van de Griffie-budgetten, gezien de extra inzet die in 2019 is gedaan rondom de verkiezingen. Daarnaast zijn de ramingen voor de bijdragen aan de samenwerkingsverbanden niet opgenomen. Bijstelling hiervan vindt plaats op basis van de werkelijke inkomsten.

Programma 2 Ruimte en wonen

Inleiding

We werken aan de kwaliteit van de Brabantse leefomgeving. We onderzoeken wat het beste is voor alle betrokkenen en gebruiken een ontwerpende aanpak. Dit doen we in een interessant samenspel met inwoners, bedrijven en andere belanghebbenden.

Om de kwaliteit van Brabant door te geven aan volgende generaties moeten we blijven zorgen voor ons mooie en krachtige Brabant. En de goede keuzes maken. We wonen, werken en ontspannen er namelijk als het ware op een postzegel. Dat kan alleen als we met elkaar zorgen voor een gezonde, veilige en mooie omgeving om in te leven. Dit is een uitdagende opgave in een complexe samenleving. Een samenleving die hecht aan ruimte voor eigen initiatief. Maar die ook veel wetten en regels kent om belangen te beschermen.

De Omgevingswet streeft een meer bestuurlijke afwegingsruimte na en een meer samenhangende benadering van de fysieke leefomgeving. Zowel in beleid, besluitvorming als regelgeving. Dit doen we door excellent maatwerk te leveren. Met als doel om de kwaliteit van de leefomgeving voor alle Brabanders te verbeteren.

Binnen de provincie heeft een aantal grote transitie, zoals beschreven in de Brabantse Omgevingsvisie, impact op hun omgeving. Bij deze transitie is draagvlak bij alle betrokkenen en draagkracht bij de uitvoerende partners onmisbaar. Door in te zetten op sociale innovatie en te streven naar inclusieve maatregelen werken wij aan het versterken van zowel draagvlak als draagkracht.

Naast de zorg voor een goede omgevingskwaliteit via de ruimtelijke ontwikkelingen heeft dit programma nog een aantal grote opgaven. Dat zijn de grote woningbouwopgave, het zorgen voor goede werklocaties, het tegengaan van leegstand, de binnenstedelijke transformaties en gebiedsontwikkelingen, zoals Gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat. We werken aan deze opgaven door richting te geven, beweging te stimuleren en mogelijk te maken.

Wat willen we bereiken?

Verbeteren en realiseren van omgevingskwaliteit en innovatie in gebiedstransformaties langs de lijnen richting geven, beweging stimuleren en mogelijk maken.

Deze opgave bestaat uit het goed en zorgvuldig uitvoeren van de huidige Wet Ruimtelijke Ontwikkeling (WRO). De komende bestuursperiode staat ook in het teken van de implementatie van de Omgevingswet die in 2021 in werking zal treden. De transitie van 'Ruimte' naar 'Omgeving', een subtiel maar wezenlijk verschil. De Omgevingswet bundelt verschillende wetten in één wet, waaronder de WRO. Naast een technische exercitie is het nadrukkelijk ook een verandering in de manier van werken. Binnen deze deelopgave beoordelen we plannen van gemeenten, werken we aan omgevingskwaliteit, implementeren we de Omgevingswet en maken we integrale belangenafwegingen en geven richting en stimuleren we beweging om gebiedsontwikkelingen op gang te brengen. Concreet willen we omgevingskwaliteit versterken via transformaties in binnenstedelijke en landelijke gebieden.

In voorgaande jaren hebben wij de Brabantse Aanpak Leegstand ontwikkeld. Die ervaringen benutten wij om in de komende periode opnieuw een push te geven aan een integrale en gebiedsgerichte aanpak. Daarbij zetten we in het bijzonder in op (sub)regionale coalities gericht op transformaties van het landelijke gebied en maatschappelijk vastgoed. In de aanpak van de coalities is een directe verbinding met andere opgaven mogelijk, zoals water, natuur, bodem, klimaat, economie, leefbaarheid en veiligheid. We streven naar breed samengestelde coalities (3P's), die in ieder geval de verbinding maken met versterken van leefbaarheid en tegengaan van ondermijning.

Indicatoren:

- **Participeren in ruimtelijke ontwikkelingen.**

Vanuit een integrale, gebiedsgerichte benadering – ‘diep, breed en rond’ – participeren we in wisselende rollen (‘richting geven’, ‘beweging stimuleren’, ‘mogelijk maken’) in ruimtelijke ontwikkelingen

- **Participeren stedelijke transformatieopgaven.**

10 à 12 samenwerkingsovereenkomsten in gebieden met een stedelijke transformatieopgave, die bijdragen aan verbetering van de omgevingskwaliteit.

Wat gaan we daarvoor doen?

Implementatie van de Omgevingswet

Vanuit onze rol als middenbestuur kunnen wij helpen om overzicht te creëren bij (nieuwe) ontwikkelingen, verbindingen te leggen, onderzoek te entameren en data te vergaren, signalen te bundelen en daarmee schaal te maken en kennis en best practices bij elkaar te brengen en te verspreiden. We sluiten aan bij bestaande netwerken en configureren zo nodig nieuwe platforms voor een effectieve aanpak. We koppelen onze abstracte visievorming iedere keer aan concrete voorbeelden: de praktijk van alledag in de Brabantse leefomgeving. We verbinden ons aan tal van projecten en proeftuinen waarbij het werken in de geest van de Omgevingswet het gezamenlijke uitgangspunt is én de sleutel tot een oplossing kan zijn. Deze kennis en ervaring delen we actief. Met de Omgevingsvisie stimuleren wij bovengemeentelijke afstemming en voeren wij regie op ontwikkelingen die het lokale niveau overstijgen. Niet vanuit een horizontale sturing maar vanuit een gemeenschappelijk belang. Dit doen we in samenwerking met gemeenten en waterschappen. Daarnaast stellen we via een participatief traject de Brabantse Omgevingsverordening op. Gedeputeerde: Merrienboer Erik, van

Begeleiden en beoordelen initiatieven met ruimtelijke impact

Ruimte voor maatwerk en vernieuwing. ‘Diep-Rond-Breed’ kijken is het vertrekpunt van onze werkwijze. Met ‘Diep kijken’ kijken we niet alleen naar effecten op de bovenste laag in het hier en nu, maar besteden wij ook aandacht aan de dynamiek en randvoorwaarden die de onderste lagen meegeven. We betrekken het verleden, de geschiedenis van de lagen op een plek, maar wij kijken ook naar de betekenis van de locatie voor de toekomst. ‘Rond kijken’ betekent dat we de balans bewaken in de economische, ecologische en sociale aspecten rondom een ontwikkeling. ‘Breed kijken’ betekent dat we betrokkenheid, participatie van mensen en organisaties vooropstellen, zodat alle belangen in een maatschappelijke opgaven worden betrokken. Om zo samen omgevingskwaliteit te realiseren en waarde aan Brabant toe te voegen, zonder de waarden die we willen beschermen te schaden.

Gedeputeerde: Merrienboer Erik, van

Bijdragen aan de verstedelijkingsopgaven

Inzet op het vergroten van de bewustwording en beweging creëren rondom duurzame verstedelijking. Daarnaast het doorzetten van de transformatietafels en deelname aan concrete gebiedstransformaties bij gemeenten in Brabant. We participeren in 10 à 12 binnenstedelijke gebiedstransformaties.

Gedeputeerde: Merrienboer Erik, van

Aanpak Leegstand

We continueren de jaarlijkse ‘Monitor Stand van Leeg’, doen aan actieve kennisverspreiding en kennisdeling. We stimuleren visieontwikkeling, aanpassing werkwijze (cultuurverandering) en samenwerking van gemeenten als randvoorwaarde voor transformaties landelijk gebied die de omgevingskwaliteit versterken. Het VABIMPULS is geprofessionaliseerd. Eigenaren, gemeenten en deskundigen/specialisten zijn tevreden over de geboden coaching en kennis (VAB: Vrijkomende Agrarische Bebouwing).

Gedeputeerde: Merrienboer Erik, van

Participeren in een integrale, gebiedsgerichte benadering.

Vanuit – ‘diep, breed en rond’ – participeren we in wisselende rollen (‘richting geven’, ‘beweging stimuleren’, ‘mogelijk maken’) in specifieke gebiedsontwikkelingen, variërend van kleinschalige maatschappelijke initiatieven en locatieontwikkelingen tot aan ruimtelijke ontwikkelingen op regionaal of provinciaal schaalniveau. We begeleiden provinciale inpassingplannen, straks met de omgevingswet projectbesluiten, en we dragen bij aan de realisatie van de gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat.

Gedeputeerde: Merrienboer Erik, van

Bijdragen aan het versnellen van de woningbouw, vraaggericht en met oog voor zorgvuldig ruimtegebruik.

In Brabant ligt nog een flinke bouwopgave. Tot 2050 moeten er naar verwachting nog 150 tot 175 duizend woningen aan de voorraad worden toegevoegd, waarvan zo’n 120 duizend woningen de komende 10 tot 15 jaar. Het accent ligt dus op de eerstkomende jaren. Hierbij is het van belang het woningbouwprogramma optimaal in te zetten voor versterking van de omgevingskwaliteit in onze steden en dorpen (inbreiden, herstructureren, transformeren) en het herbestemmen van leegstaand vastgoed. Maar óók om de bestaande voorraad te verrijken met (nieuwe) woonvormen, waaraan – denk o.a. aan de vergrijzing – steeds meer behoefte zal zijn, maar waarin nog onvoldoende voorzien wordt. Onze inzet richt zich op een vraaggericht en flexibel planaanbod, met (blijvende) aandacht voor de betaalbaarheid, een gezonde mix van huur en koop, in verschillende prijssegmenten en met volop ruimte voor nieuwe, soms ook tijdelijke woonvormen. De provincie heeft hierbij – m.n. op (sub)regionale schaal – een regisserende, agenderende en stimulerende rol. ‘Kennis en onderzoek’, monitoring en prognoses staan hierbij centraal, evenals het maken van regionale afspraken over de woningbouwplanning en -programmering, kwantitatief, kwalitatief én ruimtelijk. Hierbij zijn de 4 actielijnen en 6 richtinggevende principes uit onze Brabantse Agenda Wonen leidraad. Vanuit diezelfde lijnen worden ook regionale en gemeentelijke (bestemmings)planontwikkelingen begeleid, beoordeeld en van provinciale adviezen voorzien.

Indicatoren:

- **Verhogen woningvoorraad**

Om in de behoefte aan nieuwe woonruimte te voorzien worden de eerstkomende vijf jaar (2019 t/m 2023) 50 duizend woningen aan de voorraad toegevoegd.

- **Binnenstedelijke inpassing nieuwe woonruimte.**

Toevoegen van nieuwe woonruimte vindt zo veel mogelijk plaats op binnenstedelijke (transformatie)locaties of in leegstaand vastgoed. We bestendigen de lijn van de afgelopen jaren, waarin steeds zo’n 70% van de woningbouw in Brabant op binnenstedelijke locaties is gerealiseerd.

Wat gaan we daarvoor doen?

Actuele informatie over stand van Wonen is beschikbaar

De ‘Monitor Bevolking en Wonen’ en het ‘Kwartaalbeeld Woningmarkt Noord-Brabant’ zijn (4x per jaar) geactualiseerd. De omvang en samenstelling van het planaanbod voor woningbouw is geüpdatet en een nieuwe provinciale bevolkings- en woningbehoefteprognose is opgesteld.

Gedeputeerde: Merrienboer Erik, van

Stimuleren van voldoende planaanbod

Voor de korte termijn (eerste vijf jaren) is steeds voldoende (hard) planaanbod beschikbaar om in de behoefte aan nieuwe woonruimte te voorzien; voor de langere termijn biedt het planaanbod juist ruimte om

ook dan in te kunnen spelen op nieuwe binnenstedelijke (transformatie)opgaven en leegstandsvraagstukken.

Gedeputeerde: Merrienboer Erik, van

Stimuleren ontwikkeling nieuwe woonvormen

In lijn met veranderende woonwensen is specifiek gekeken naar mogelijkheden om nieuwe en tijdelijke woonvormen, evenals het bouwen in collectief particulier opdrachtgeverschap (CPO), vanuit de provincie (verder) te stimuleren.

Gedeputeerde: Merrienboer Erik, van

Afspraken en agenda Wonen opgesteld

Per woningmarktgebied zijn de kwantitatieve, kwalitatieve én ruimtelijke afspraken over de regionale woningbouwplanning en -programmering herijkt en (zo nodig) geactualiseerd en is een regio-specifieke, uitvoeringsgerichte agenda opgesteld. Afspraken en agenda zijn gericht op een realistisch, vraaggericht en flexibel planaanbod voor woningbouw, met ruimte voor nieuwe woonvormen en op een optimale inzet van het woningbouwprogramma op binnenstedelijke (transformatie)locaties en het herbestemmen van leegstaand vastgoed.

Gedeputeerde: Merrienboer Erik, van

Zorgen voor kwalitatief hoogwaardige en toekomstbestendige werklocaties

Hoogwaardige en toekomstbestendige werklocaties dragen bij aan de verdere economische ontwikkeling van Brabant. Zij bevorderen innovatie door ruimte te geven aan bestaande (en toekomstige) ketens van samenwerkende bedrijven. Dat betekent ook dat elke bedrijf zich in Brabant kan vestigen op de juiste plek. Daarbij werken we aan een kwalitatieve match tussen vraag en aanbod van werklocaties. Hoogwaardige en toekomstbestendige werklocaties kunnen daarnaast bijdragen aan het realiseren van de doelen voor 2030 uit het klimaatakkoord. De Brabantse economie (met zijn focus op o.a. logistiek, chemie, agrofood en maakindustrie) is een materiaal- en energie-intensieve economie. Juist daar ligt een grote complexe opgave om de duurzaamheids-doelstellingen van het Rijk te halen, maar ook om de economie toekomstbestendig te maken. Wij staan een gebiedsgerichte en integrale aanpak voor. Daarbij wordt ingezet om gelijktijdig doelen voor energiebesparing, duurzame opwek, klimaatadaptatie, circulaire economie, gezondheid en biodiversiteit/natuur te behalen en synergie te benutten met een proactieve houding van de provincie.

Indicatoren:

- **Ontwikkeling van werklocaties**

Vraaggerichte ontwikkeling van hoogwaardige en toekomstbestendige werklocaties vanuit de regionale afspraken en samenwerking.

- **Verduurzamen werklocaties**

10 verduurzaamde werklocaties waar maatregelen zijn genomen betreffende de energietransitie en klimaatadaptatie opgaven.

Wat gaan we daarvoor doen?

Kennisontwikkeling en informatievoorziening

We bieden inzicht in de actuele situatie op Brabantse werklocaties en met prognoses en geven een doorkijk naar de toekomstige vraagontwikkeling. Ook voor de detailhandel wordt inzicht verkregen via de koopstomenonderzoek.

Gedeputeerde: Merrienboer Erik, van

Regie en programmering

We maken regionale afspraken over de planning en programmering van werklocaties in de Regionaal Ruimtelijke Overleggen (RRO's). Hiermee beogen we een kwalitatieve match tussen vraag en aanbod op werklocaties te realiseren en overaanbod van werklocaties te reduceren. We continueren de Retailadviescommissie voor de advisering over detailhandelsontwikkelingen. We geven ondersteuning bij detailhandels- en centrumontwikkelingen en het opstellen van centrumvisies en we maken regionale afspraken. Inzet is de kwalitatieve vraag van werklocaties in centrumgebieden te verbeteren.

Gedeputeerde: Merrienboer Erik, van

Begeleiding bedrijven en campusontwikkeling

We begeleiden bedrijven met huisvestingsvraagstukken, we zetten in op de ontwikkeling en participatie van campussen en werken aan de vergroening en verduurzaming van werklocaties.

Gedeputeerde: Merrienboer Erik, van

Beleidskaders

- Brabantse Omgevingsvisie
- Verordening Ruimte
- Interim Omgevingsverordening
- Brabantse Agenda Wonen
- Uitvoeringsprogramma Werklocaties
- Brabantse Aanpak Leegstand

Verbonden partijen

Voor het realiseren van de doelstellingen uit dit begrotingsprogramma worden onderstaande verbonden partijen ingezet:

- Tuinbouw Ontwikkelingsmaatschappij
- Ruimte voor Ruimte
- Brabantse Investeringsfondsen Nieuwbouwwoningen

Nadere informatie over verbonden partijen staat in de paragraaf Verbonden partijen.

Ontwikkelingen en onzekerheden

Vele prestaties worden geleverd in samenwerking met externe partners. Ook wordt steeds meer 'van buiten naar binnen' gewerkt: het initiatief van externe partners gekoppeld aan de maatschappelijk opgaven van de Provincie. Dit biedt kansen, maar creëert in sommige gevallen ook afhankelijkheid als het gaat om het daadwerkelijk realiseren van prestaties.

Nadere informatie over financiële risico's en risicomanagement staat in de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Wat mag het kosten?

02	Ruimte en wonen					
Bedragen x € 1.000		Realisatie	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting
		2018	2019	2020	2021	2022
Lasten						
Programmalasten		660	4.422	14.198	12.064	6.709
Toerekening organisatiekosten		7.726	6.354	5.931	0	0

	totaal lasten	8.386	10.776	20.129	12.064	6.709	858
<u>Baten</u>							
Programmabaten		2.983	0	520	0	0	0
Baten toerekening organisatiekosten							
	totaal baten	2.983	0	520	0	0	0
Saldo baten en lasten		-5.404	-10.776	-19.609	-12.064	-6.709	-858

Het verschil in programmalasten t.o.v. 2019 komt door de voorziene uitgaven voor het Gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat in 2020 van circa € 10 mln (van het totaal van € 27 mln in de periode 2020 t/m 2022).

Programma 3 Water en bodem

Inleiding

We werken aan schoon, voldoende en veilig water en aan een vitale bodem. Dit zijn bouwstenen voor een duurzame leefomgeving.

Water raakt de kern van ons bestaan, denk aan gezondheid, biodiversiteit, identiteit, beleving en economie. Als provincie hebben we verantwoordelijkheid voor de beschikbaarheid en de kwaliteit van water. De kwaliteit van het water voldoet nergens helemaal aan de afspraken die daarover zijn gemaakt.

Veel natuurgebieden in Brabant zijn structureel verdroogd. Er zijn vergaande maatregelen nodig om de waterhuishouding weer op orde te krijgen. Heftige buien en droogtes veroorzaken steeds vaker en meer schade aan natuur en landbouw. Ook in steden en dorpen staat regelmatig water op straat en in kelders. Dit zijn geen incidenten maar het gevolg van structurele problemen. Voldoende (niet te veel, niet te weinig) water is geen vanzelfsprekendheid meer.

Om Brabant klimaatproof te maken werken we samen met waterschappen, gemeenten, natuurbeheerders, boeren en andere bedrijven. Maatregelen kosten veel tijd en geld. We plannen over een lange tijd zodat we in 2050, conform de landelijke afspraken, heel Brabant waterrobuust en klimaatbestendig hebben ingericht. In 2023 hebben we maatregelen genomen in de gebieden waar de urgentie het grootst is. En hebben we een onomkeerbaar proces van verbetering in gang gezet. In 2027 is het grond- en oppervlaktewater van goede kwaliteit in grote delen van Brabant geborgd. In 2030 hebben we de verdroging van de belangrijkste natuurgebieden en nabijgelegen landbouwbodems gekeerd. Deze ambities kunnen we alleen waarmaken als we maatregelen combineren. Zo laten we bodemverbetering en aanpassingen aan extreem weer zo veel mogelijk overlappen met de aanpak van verdroogde natuur en schadegevoelige landbouwgronden.

Wat willen we bereiken?

Klimaatproof Brabant. Realiseren van een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting en bijbehorend gebruik

Door klimaatverandering krijgen we te maken met langdurige perioden van droogte, heviger regenbuien met kans op wateroverlast en extreme hitte.

Als provincie zijn we onderdeel van de landelijk gemaakte afspraak dat Nederland in 2050 waterrobuust en klimaatbestendig is ingericht. We willen voorkomen dat veranderende weersextremen ontwrichtend zijn voor de samenleving. Al in de Omgevingsvisie hebben we de ambitie neergelegd om in 2030 de eerste grote gebiedsopgaven hiervoor gerealiseerd te hebben. Op een zodanige schaalgrootte dat sprake is van een robuust systeem. Dat stelt eisen aan de ruimtelijke inrichting en het grondgebruik. Daarom is een gebiedsgerichte aanpak nodig. We combineren dit met de transitie naar een duurzame landbouw, CO₂ vastlegging, natuur, wonen, werken en hernieuwbare energie.

Indicator:

- **Mate waarin gebieden klimaatbestendig en waterrobuust zijn ingericht (100% in 2050).**

Wat gaan we daarvoor doen?

Bewustwording, samenwerking en verankering 'klimaatbestendig handelen'

Door middel van diverse plannen en producten (onder andere een eigen provinciale stresstest).

Indicator	2020	2021	2022	2023
Voortgang beleidsmatige implementatie	1 stresstest (provincie)	1 definitief uitvoerings-programma (2022-2027)		1 actualisatie stresstest (provincie)
	62 stress-testen (gemeenten)			
	30 dialogen (gemeenten)	62 dialogen (gemeenten)		

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Concrete aanpak in projecten en gebieden

Uitvoering respectievelijk start in deze bestuursperiode. Zoals beschreven in het Uitvoeringsprogramma Klimaatadaptatie Zuid-Nederland. Als provincie gaan we in enkele gebieden (klimaatrobuuste beeklandschappen) grootschalig aan de slag met waterschappen, gemeenten en grondeigenaren. Door gebiedsgericht te werken laten we maatregelen gericht op klimaatadaptatie samenvallen met de aanpak van watertekorten (anti-verdrogings- en bodemherstelmaatregelen buiten de natte natuurparels, maar ook Deltaplan Hoge Zandgronden) en het stimuleren van de kringlooplandbouw (zie programma Landbouw en Voedsel).

Indicator	2020	2021	2022	2023
Voortgang uitvoering	15 projecten	30 projecten	40 projecten	50 projecten
Aantal provinciaal gefinancierde projecten resp. aantal grote gebiedsopgaven dat is gestart (cumulatief)*	2 gebieden	3 gebieden	4 gebieden	5 gebieden

** In overleg met onze samenwerkingspartners gaan we de ambitie concretiseren; denk aan een formulering als 'in 2023 is 10.000 ha waterrobuust ingericht'. De formulering en daarbij passende methodiek is nog niet voorhanden en zal in gezamenlijkheid met o.a. de waterschappen en belanghebbenden tot stand moeten komen.*

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Veilig Water. Blijven zorgen voor veiligheid door de bescherming tegen hoogwater

Bescherming tegen hoogwater is essentieel om Brabant leefbaar te houden en ruimte te hebben om te kunnen wonen en werken. Hoogwaterveiligheid gaat over de grote rivieren Maas en Merwede (klimaatrobuust rivierlandschap) en het regionale watersysteem (regionale keringen).

Dijken moeten uiterlijk in 2050 aan de nu geldende veiligheidsnormen voldoen. Voor de keringen langs de Maas en Merwede is dat vooral een taak van waterschappen en Rijkswaterstaat. Waarbij we als provincie inzetten op een combinatie van versterking van de dijken en maatregelen om het water ruimte te geven door onze deelname aan rivierverruimingsprojecten. We combineren waterveiligheid op deze manier met natuurontwikkeling (Natuurnetwerk Brabant langs de Maas), behoud en ontwikkeling ruimtelijke kwaliteit en identiteit (o.a. Zuiderwaterlinie), beleving en woongenot, vrijetijdseconomie en toegankelijkheid die bij het landschap past, energie en economische vestiging.

Om te voldoen aan het veiligheidsniveau maken de waterschappen een programmering van de herstelmaatregelen aan de regionale keringen. Gezien het maatwerk worden per waterschap afspraken gemaakt over de opleverdata.

Langs de rivieren voert de provincie de regie op het regioproces Bedijkte Maas waarin samen met alle belanghebbenden wordt nagedacht over de lange termijn consequenties van keuzes op het gebied van beleving, leefbaarheid, omgevingskwaliteit, natuur, recreatie, economie en veiligheid.

Indicatoren:

- **Het percentage rivierenlandschap waar sprake is van sterke dijken in combinatie met een uitbreiding van de afvoercapaciteit.**

100% van de primaire keringen voldoet aan de veiligheidsnorm in 2050 in combinatie met gerealiseerde waterstandsaling door rivierverruimende maatregelen.

- **De regionale keringen zijn veilig (100% voldoet aan de norm).**

De wettelijke verantwoordelijkheid van de provincie ligt bij de normering voor de 280 km regionale keringen en het toezicht op de herstelmaatregelen door de uitvoerende waterschappen. De regionale keringen in de waterschap Aa en Maas en waterschap Rivierenland voldoen aan de veiligheidsnorm. Waterschap de Dommel en waterschap Brabantse Delta hebben een herstelopgave van 5,8 km resp. 21,4 km. Met beide waterschappen zijn einddata voor oplevering afgesproken.

Wat gaan we daarvoor doen?

Toezicht op uitvoering verbeterplannen waterschappen

Indicator	2020	2021	2022	2023
Km te herstellen regionale keringen per waterschap (cumulatief)	5,8 km WD			
WD=Dommel, WBD= Brabantse Delta	5,3 km WBD	10,6 km WBD	15,9 km WBD	21,4 km WBD (2025)

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Uitvoeren Deltaprogramma Maas

Indicator	2020	2021	2022	2023
Voortgang rivierverruimingsprojecten (MIRT fase)	2 verkenning (Lob van Gennepe en Alem) 2 planstudies (Meanderende Maas en Oeffelt) 1 uitvoering (verlengen brug Alphen)	1 planstudie (Meanderende Maas) 1 uitvoering (Oeffelt)	2 uitvoering (Meanderende Maas en Oeffelt)	2 uitvoering (Meanderende Maas en Oeffelt)

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Voldoende Water. Zorgen voor voldoende grond- en oppervlaktewater (voorkomen van overlast en tekorten)

De provincie is verantwoordelijk voor de regie rond (grond)watervraagstukken in Brabant. Zodat er voldoende zoetwater beschikbaar is voor economische, ecologische en humane functies. De provincie is daarmee een belangrijke partij in het vinden van de balans tussen beschermen en benutten.

De provincie is bevoegd gezag ten aanzien van het diepe grondwater (voor drinkwater en industriële grote onttrekkingen). In strijd met de Kaderrichtlijn Water wordt er momenteel meer grondwater onttrokken dan aangevuld. In de Centrale Slenk is sprake van onbalans. Provincie en waterschappen zijn samen verantwoordelijk voor het ondiepe grondwater ten behoeve van natuur en landbouw. Structurele ontwatering en afwatering en verslechterde bodemkwaliteit leiden ertoe dat er te weinig water beschikbaar is. Extremen in het weer (met name hitte en droogte) zetten hier extra druk op. Voor de verdeling van zoet water worden, waar nodig, nieuwe gebiedsafspraken gemaakt. Bij droogte gelden regels voor beregening en worden prioriteiten in de watertoevoer vastgelegd (regionale verdringingsreeksen). Door diepe onttrekkingen, maar ook door beregening en snelle afvoer van water via beken en sloten heeft het merendeel van de natuurgebieden in Brabant last van structurele verdroging. Hierdoor worden de doelstellingen voor biodiversiteit niet gerealiseerd. Beleidsmatig is de aanpak vertaald naar 36.000 ha verdroogde natte natuurplek (NNP), in tranches wordt sinds medio jaren 90 gewerkt aan het herstel hiervan. We constateren dat forsere maatregelen worden gevraagd, juist ook buiten de natuurgebieden. Voldoende grondwater bereiken we door acties gericht op grootverbruikers en op verminderen drinkwatervraag bij consumenten.

Om te voldoen aan de normen voor regionale wateroverlast en de afspraken over waterbeschikbaarheid te kunnen nakomen, maken we met onze partners (met name waterschappen en grondgebruikers) afspraken.

Indicatoren:

- **Zoet water: Waterbeschikbaarheid is conform geldende gebiedsafspraken (einddata af te spreken in individuele gebiedsafspraken)**

- **Diep grondwater:** Grondwaterstand en stijghoogte in de grondwaterlichamen voldoet aan de norm (uiterlijk 2027 moeten beide grondwaterlichamen voldoen, 1 voldoet momenteel niet).
- **Ondiep grondwater:** Areaal natte natuurplekels dat niet langer verdroogd is (uiterlijk 2027 is 36.000 ha NNP niet langer verdroogd).
- **Het Brabants grondgebied voldoet aan de norm voor regionale wateroverlast (elke 6 jaar worden de inspanningen gekwantificeerd).**

Het Brabants grondgebied moet voldoen aan normen voor regionale wateroverlast. De norm is het maatschappelijk acceptabele niveau waarmee grasland, akkerbouw, hoogwaardige teelten, glastuinbouw en stedelijk gebied mogen overstroomd als gevolg van regenbuien. In de periode 2016-2021 moet 200 ha waterberging worden gerealiseerd. Op basis van de laatste inzichten voldoet ruim 5.000 ha (ongeveer 1% van het grondgebied) in Brabant niet aan de normen; dit betekent overigens niet dat er ook in 5000 ha waterberging moet worden gerealiseerd, maar mogelijk wel in enkele honderden hectares, naast andere maatregelen zoals bodemverbetering.

Wat gaan we daarvoor doen?

Watersysteem voldoet aan normen voor regionale wateroverlast

De realisatie van gebieden voor waterberging waardoor overlast elders kan worden voorkomen.

(*) Voor de periode 2022-2027 moeten hierover nog concrete afspraken worden gemaakt met de waterschappen.

Indicator	2020	2021	2022	2023
Hectares gerealiseerde waterberging (cumulatief)	95 ha	200 ha	(*)	(*)

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Verdrogingsaangepak natte natuurplekels

Maatregelen om de waterhuishouding in verdroogde natte natuurplekels op orde te krijgen. Voor de periode 2016-2021 gelden bestaande afspraken. (*) Voor de periode 2022-2027 moeten deze nog worden vastgelegd. Dit is exclusief de hectares die buiten de natuurgebieden nodig zijn – zie daarvoor doelstelling Vitale Bodem.

Indicator	2020	2021	2022	2023
Hectares natte natuurplekel waarin maatregelen zijn getroffen (cumulatief)	500 ha	1.600 ha	2.000 ha + (*)	4.100 ha + (*)

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Schoon Water. Herstellen van de kwaliteit van oppervlakte- en grondwater tot tenminste het basisniveau

Schoon water is cruciaal met het oog op de leefbaarheid en gebruiksmogelijkheden van het water voor plant, dier, mens en economie. Bovendien moeten we op tijd voldoen aan de eisen van de Kaderrichtlijn Water.

Geen van de oppervlaktewateren in Brabant voldoet aan alle waterkwaliteitsdoelstellingen. De bemesting door de landbouw is in Brabant verantwoordelijk voor het grootste aandeel fosfaat en nitraat in het water. Sinds 2009 wordt tranchegewijs gewerkt aan de herstelmaatregelen; de laatste 6-jaarlijkse planperiode staat voor de deur (2022-2027). De maatregelen die de waterschappen treffen (natuurvriendelijke oevers, beek- en kreekherstel) hebben een positief effect op de aanwezigheid van waterplanten, vissen en op de helderheid van het water. De effecten van maatregelen die met name agrarische ondernemers treffen om

uitspoeling van mest en andere verontreinigingen naar het water te voorkomen, zijn tot nog toe minder zichtbaar in meetresultaten.

Ook in het ondiepe grondwater zitten te veel meststoffen. Daarmee wordt niet voldaan aan de Nitraatrichtlijn en dreigt in toenemende mate verontreiniging van het diepe grondwater. Ook door medicijnresten en hormonen.

Indicatoren:

- **Alle oppervlaktewaterlichamen in Brabant voldoen aan alle waterkwaliteitseisen conform de Kaderrichtlijn Water in 2027.**
- **Het grondwater in de drinkwaterbronnen in Brabant blijft van goede kwaliteit.**

Wat gaan we daarvoor doen?

Schoon oppervlaktewater

Met het oog op schoon water ondernemen we samen met onze partners een reeks aan activiteiten, waaronder:

- Prestatieafspraken met de waterschappen over inrichtingsmaatregelen in het watersysteem zoals beek- en kreekherstel en vispassages die bijdragen aan de biologische en fysische aspecten van waterkwaliteit. Voor de periode 2016-2021 zijn deze vastgelegd in STUW. In 2021 worden de nieuwe prestatieafspraken 2022-2027 definitief (STUW: Samenwerkingsovereenkomst Tot Uitvoering Waterdoelen) (*).
- Maatregelen door grondgebruikers gericht op verminderde uit- en afspoeling van meststoffen naar bodem en water. Denk daarnaast aan extra zuivering op rioolwaterzuiveringsinstallaties en bijvoorbeeld in ziekenhuizen.

Prestaties/maatregelen	Indicator	2020	2021	2022	2023
Inrichtingsmaatregelen Kaderrichtlijn water door waterschappen	Beek- en kreekherstel	50 km	95 km	(*)	(*)
	Vispassages	35 stuks	50 stuks		

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Schoon grondwater

Voor de bescherming van de kwaliteit van het grondwater doen we onder andere het volgende:

- Eisen stellen (en handhaven) op grond van de provinciale milieuverordening (in alle 41 grondwaterbeschermingsgebieden).
- Signaleren of er geen achteruitgang in de grondwaterkwaliteit optreedt middels metingen.
- Uitvoeren van afspraken in het kader van het 6e Nitraatactieprogramma, waarbij in de acht meest kwetsbare grondwaterbeschermingsgebieden maatregelen getroffen om emissies te beperken en de bodem te verbeteren (project BodemUP). De provincie maakt, samen met o.a. Zuidelijke Land en TuinbouwOrganisatie en Brabant Water, de uitvoering en monitoring hiervan mogelijk. Op basis van de uitkomsten wordt in 2021 bepaald hoe dit verder kan worden opgeschaald, ook buiten grondwaterbeschermingsgebieden. (*) In de aanpak is er synergie met de doelstelling Vitale Bodem en kringlooplandbouw (programma Landbouw en Voedsel).

Prestaties/maatregelen	Indicator	2020	2021	2022	2023
Uitvoeren maatregelen i.k.v. 6e Nitraatactie-programma (minder emissies en beter bodembeheer)	% landbouwgrond in 8 grondwaterbeschermings-gebieden	80%	80%		
	dat deelneemt			(*)	(*)
	aantal grondwater-beschermingsgebieden waar aan norm wordt voldaan	4	8	voldoen	voldoen

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Vitale Bodem. Herstellen van de vitaliteit van de bodem

Bodemvitaliteit gaat over een goede bodemstructuur (mate waarin de bodem meststoffen en water tegelijkertijd kan vasthouden en leveren) en een gezond bodemleven. De Brabantse bodem is op dit moment allerm minst vitaal. De basisvoorwaarden voor agrarische productie, waterhuishouding (tekort en teveel) en waterkwaliteit zijn daarmee niet op orde. Doel is dan ook dat de Brabantse bodem door agrariërs duurzaam wordt beheerd en gebruikt. Waarbij het natuurlijk productievermogen en de draagkracht van de bodem een centrale plaats innemen in de agrarische bedrijfsvoering. Met een optimale benutting van meststoffen en een minimaal gebruik van chemische hulpstoffen. Tevens goed voor de biodiversiteit, het vasthouden van water, het vastleggen van CO₂ (in de vorm van organische stof) en de transitie naar kringlooplandbouw.

Indicator:

- **De mate waarin de Brabantse landbouwbodem vitaal is.**

Bodemvitaliteit is een samengestelde indicator:

- de mate waarin gronden een goed waterinfiltrerend en -vasthoudend vermogen hebben;
- de mate waarin mineralen worden gebonden en afgegeven en
- de mate waarin sprake is van een gezond bodemleven.

Streven is 100% in 2050, gekoppeld aan klimaatadaptieve inrichting en gebruik.

Wat gaan we daarvoor doen?

Organiseren bodemnetwerk Brabant

Herstel van de bodem is in feite onderdeel van de transitie naar kringlooplandbouw, gericht op onder andere het vergroten en uitwisselen van kennis en het stimuleren van datamanagement via het bodemnetwerk Brabant. Als er de komende jaren steeds 100 actieve deelnemers aan het netwerk zijn, hebben we een continue basis gelegd.

Indicator	2020	2021	2022	2023
Aantal deelnemers aan bijeenkomsten kennisoverdracht	100	100	100	100

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Bodemverbeterings-maatregelen in grote gebieden

Gebiedsgerichte investeringen in bodemverbetering op/in landbouwgrond (27.000 ha in 2027).

Voornamelijk te realiseren in de landbouwgebieden rond verdroogde natte natuurgebieden.

Indicator	2020	2021	2022	2023
Op 10.000 ha landbouwgrond zijn bodemverbeteringsmaatregelen getroffen (cumulatief)	500 ha	2.000 ha	5.000 ha	10.000 ha

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Beleidskaders

- Provinciaal Milieu- en Water Plan 2016-2021 (besluit 78/15).

Verbonden partijen

Voor het realiseren van de doelstellingen uit dit begrotingsprogramma worden onderstaande verbonden partijen ingezet:

- GOB BV
- Brabant Water
- Nederlandse Waterschapsbank NV

Nadere informatie over verbonden partijen staat in de paragraaf Verbonden partijen.

Ontwikkelingen en onzekerheden

- Een discussie over normatief (wat doet de overheid) versus bovennormatief (welk risico ligt bij bedrijven en burgers) is te verwachten ten aanzien van wateroverlast en watertekorten, zeker met het oog op klimaatadaptatie.
- Spelregels, tempo en financiering voor dijkversterkingen en rivierverruiming zijn niet gelijk, terwijl projecten vaak wel in samenhang of in hetzelfde gebied plaats vinden.
- Realisatie van de prestatieafspraken met de waterschappen 2016-2021 blijft achter, terwijl er ook in de periode 2022-2027 nog veel werk moet worden verzet.
- Om verdroogde natuur te herstellen zijn grootschaliger maatregelen nodig, juist ook buiten de natuurgebieden.
- De vele projecten die agrariërs treffen (vaak met provinciale en Europese financiering) hebben nog geen merkbaar effect op de waterkwaliteit (lokaal wel, maar niet Brabantbreed).
- Op langere termijn zal het Volkerak verzilt, maar zolang het rijk hierover geen duidelijk tijdpad geeft en niet voldoende middelen reserveert, zullen op korte termijn geen acties worden ondernomen.
- De huidige wetgeving zit agrarische ondernemers op onderdelen in de weg om maatregelen uit te voeren die de bodemvitaliteit bevorderen.

Nadere informatie over financiële risico's en risicomanagement staat in de paragraaf weerstandsvormen en risicobeheersing.

Wat mag het kosten?

03	Water en Bodem						
Bedragen x € 1.000		Realisatie	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting
		2018	2019	2020	2021	2022	2023
<u>Lasten</u>							
Programmalasten		37.722	40.884	44.926	56.694	16.307	29.906
Toerekening organisatiekosten		3.646	4.431	4.147	0	0	0
totaal lasten		41.368	45.315	49.072	56.694	16.307	29.906
<u>Baten</u>							
Programmbaten		15.101	5.399	5.213	4.832	5.832	5.235
Baten toerekening organisatiekosten							
totaal baten		15.101	5.399	5.213	4.832	5.832	5.235
Saldo baten en lasten		-26.267	-39.917	-43.859	-51.862	-10.476	-24.671

Lasten

- Voor het onderdeel Water is in 2020 € 7,8 mln meer geraamd vanwege meer subsidieverstrekingen op Samenwerkingsovereenkomst tot Uitvoering Waterdoelen (STUW)-projecten buiten Natura 2000 gebieden en hogere geraamde kosten voor klimaatadaptatie.
- Voor het onderdeel Bodem is in 2020 € 3,8 mln minder geraamd aan bodemsaneringen.

Programma 4 Natuur en milieu

Inleiding

We werken aan een natuur-, landschaps- en milieubeleid dat bijdraagt aan een veilige en gezonde leefomgeving, aan herstel van de biodiversiteit en aan prachtige Brabantse natuurgebieden en landschappen voor mens, plant en dier.

Natuur en landschap

Een vitale natuur en waardevolle landschappen zijn onmisbare bouwstenen voor het welzijn van mensen en voor de ontwikkeling van Brabant als belangrijke kennis- en innovatieregio. In een aantrekkelijke groene provincie is het immers beter wonen, werken en leven.

We geven als provincie invulling aan de nationale en internationale afspraken die zijn gemaakt over biodiversiteit. Zodat alle bedreigde planten en dieren in Brabant weer een geschikte leefomgeving krijgen. Hiervoor investeren we in een robuust en samenhangend natuurnetwerk. Ook nemen we maatregelen om de externe druk op de natuur te verminderen. Zo verminderen we de uitstoot van ammoniak rondom natuurgebieden. Daarnaast versterken we de kwaliteit van het Brabantse landschap en verankeren we de natuur en het landschap in de samenleving.

Milieu

Schone lucht en geen hinder van geur en geluid horen, naast schoon water en een schone bodem, tot de basis van een gezonde leefomgeving. En van een natuur die rijk is aan planten- en diersoorten. 3,5% van alle schade door ziekte wordt veroorzaakt door een ongezond buitenmilieu. Vervuiling van de lucht levert hier de grootste bijdrage aan. Daarom is het belangrijk om de basiskwaliteit op orde te hebben en om actief te werken aan het verminderen van ervaren overlast.

We zorgen er ook voor dat hergebruik van voormalige en/of gesloten stortplaatsen geen nadelige gevolgen heeft voor de leefomgeving. En wij voeren de nazorg uit voor de gesloten stortplaatsen. De natuurlijke waarde van de diepe ondergrond wordt beschermd en tegelijkertijd onderzoeken wij de benuttingsmogelijkheden voor maatschappelijke opgaven als de energietransitie.

Vergunningverlening, toezicht en handhaving

Het instrument vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) zetten we in voor een gezonde en veilige fysieke leefomgeving en daarmee aan een goed werk- en woonklimaat. We werken hierbij rechtmatig en volgens de afgesproken kwaliteitsnormen. We werken aan het scheppen van een goed vestigingsklimaat voor ondernemers, waarbij ruimte geboden wordt aan innovaties en de bureaucratie niet in de weg staat.

Wat willen we bereiken?

Realisatie van een robuust en samenhangend natuurnetwerk

De realisatie van een robuust en samenhangend natuurnetwerk is nodig om de achteruitgang van het areaal aan natuur en haar biodiversiteit te stoppen. Daarom vergroten we natuurgebieden en verbinden we natuurgebieden met elkaar tot het Natuurnetwerk Brabant (NNB).

Uitbreiding met nieuwe natuur vindt plaats door verwerving van (landbouw)gronden of functiewijziging (grond met particulier beheer). Veelal moeten deze gronden ook worden ingericht zodat de nieuwe natuur zich in de gewenste richting kan ontwikkelen. Daarnaast worden ecologische verbindingzones (EVZ's) aangelegd om natuurgebieden met elkaar te verbinden.

Indicator:

- In 2027 is het robuuste en samenhangende natuurnetwerk gerealiseerd.

Wat gaan we daarvoor doen?

Realisatie Natuurnetwerk Brabant: grondverwerving / functieverandering

Om het hele Natuurnetwerk Brabant (NNB) in 2027 te realiseren, is tijdige beschikbaarheid van gronden cruciaal. Daarom is in het Bestuursakkoord opgenomen om de grondverwerving te versnellen met als doel om in 2025 alle benodigde gronden beschikbaar te hebben. Daarmee resteert nog twee jaar om de gronden ook in te richten. De planning is nu als volgt:

Indicator	Opgave 2012 t/m 2027	2019	2020	2021	2022	2023	2024 t/m 2027
Gerealiseerde ha (cumulatief)	9.600	4.000	4.700	5.400	6.500	7.600	9.600

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Realisatie Natuurnetwerk Brabant: inrichting

Nadat de benodigde gronden zijn verworven of van functie zijn veranderd, moeten de gronden veelal nog worden ingericht. In het Bestuursakkoord is opgenomen om van de resterende inrichtingsopgave van ca. 9.000 ha ruim de helft in deze bestuursperiode in uitvoering te nemen. De verwachting is dat in deze bestuursperiode 4.500 ha ook daadwerkelijk is gerealiseerd. De planning is nu als volgt:

Indicator	Opgave 2012 t/m 2027	2019	2020	2021	2022	2023	2024 t/m 2027
Gerealiseerde ha (cumulatief)	15.200	5.500	6.000	7.000	8.500	10.000	15.200

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Realisatie ecologische verbindingzones

Een essentieel onderdeel van een robuust en samenhangend natuurnetwerk zijn de ecologische verbindingzones (EVZ). Deze groene verbindingen tussen natuurgebieden zorgen ervoor dat dieren en planten niet geïsoleerd raken en een aaneengesloten natuurgebied ontstaat. Omdat de realisatie van de EVZ's achterblijft, is in het Bestuursakkoord opgenomen om de opgave te versnellen en ca. 200 ha aan EVZ's per jaar aan te leggen. De planning is daarmee als volgt:

Indicator	Opgave 2012 t/m 2027	2019	2020	2021	2022	2023	2024 t/m 2027
Gerealiseerde ha (cumulatief)	1.775	150	350	550	750	950	1.775

Voor het realiseren van het NNB en de EVZ's is het Groen Ontwikkelfonds Brabant (GOB) ingesteld. Het GOB financiert initiatiefnemers die het NNB en de EVZ's aanleggen. Daarnaast stimuleert het GOB nieuwe initiatieven om tot natuurontwikkeling te komen. De realisatie van het NNB en de EVZ's wordt zoveel mogelijk gecombineerd met de realisatie van water- landbouw-, en energiedoelen.

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Beheer van het Natuurnetwerk Brabant

De grondeigenaren zijn verantwoordelijk voor het beheer van het NNB. Dit zijn met name Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Brabants Landschap, gemeenten en landgoedeigenaren. Ook komen er steeds meer particulieren die natuur gaan beheren. De provincie subsidieert het natuur- en landschapsbeheer van het NNB op basis van het Subsidiestelsel Natuur en Landschap.

Indicator	2020	2021	2022	2023
Beheerde ha via de Subsidiestelsel Natuur en Landschap – onderdeel natuurbeheer (cumulatief)	83.200	84.300	85.300	86.300

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Herstel van de biodiversiteit

Het gaat nog steeds niet goed met de Brabantse natuur. De biodiversiteit in de natuurgebieden is de afgelopen decennia afgenomen en stabiliseert zich op een te laag niveau. Dit komt doordat onze natuurgebieden te lijden hebben onder verdroging, vermessing, verzuring en versnippering. Daarom is het nodig om maatregelen te nemen die zorgen voor behoud en herstel van de biodiversiteit. We gaan ondermeer investeren in de omvorming van bestaande bossen en de aanleg van nieuwe bossen.

In het agrarisch gebied neemt de biodiversiteit nog steeds verder af. Daarom stimuleren we boeren om in hun bedrijfsvoering meer rekening te houden met natuur en soorten van het boerenland.

Het herstel van de biodiversiteit is in belangrijke mate afhankelijk van het doelbereik van de water- en bodemopgave en de transitie van de landbouw. Om de biodiversiteitsdoelen te realiseren is het dan ook noodzakelijk dat de gestelde doelen in de programma's Water & Bodem (bv. tegengaan van verdroging in natuurgebieden en herstellen van de kwaliteit van oppervlakte- en grondwater) en Landbouw & Voedsel (bv. afname van de stikstofemissie en stimuleren van natuurinclusieve landbouw) worden behaald.

Om de biodiversiteit te herstellen worden herstelmaatregelen in N2000-gebieden en inrichtingsmaatregelen in leefgebieden uitgevoerd, leggen we faunapassages aan, investeren we in agrarisch natuur- en landschapsbeheer, gaan we nieuwe bossen aanleggen en worden bestaande bossen omgevormd. Daarnaast werken we in 2020 verder aan een alternatief systeem voor het Programma Aanpak Stikstof, de transitie van de veehouderij en het terugdringen van de stikstofuitstoot. En zetten we in op soorten- en gebiedsbescherming op basis van de Wet natuurbescherming, faunabeheer en op de verdere ontwikkeling van het beleid rondom invasieve exoten.

Indicatoren:

- In 2030 is de afname van de biodiversiteit naar een positieve trend omgebogen.
- In 2050 hebben alle bedreigde planten en dieren in Brabant weer een geschikte leefomgeving.

Wat gaan we daarvoor doen?

Uitvoeren herstelmaatregelen in N2000-gebieden

Natura 2000 is het Europese netwerk van beschermde natuurgebieden. Van de 21 Brabantse N2000-gebieden zijn er 14 gevoelig voor stikstof, de zogenaamd. PAS-gebieden. In vooral deze PAS-gebieden worden herstelmaatregelen uitgevoerd. Deze herstelmaatregelen zijn erop gericht om de natuur bestendig te maken tegen een overbelasting van stikstof.

Indicator	2020	2021	2022	2023
Aantal uitgevoerde maatregelen (cumulatief)	200	400	pm1	pm1

pm1: afhankelijk van de invulling van de 2e fase PAS-herstelmaatregelen

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Uitvoeren inrichtingsmaatregelen in leefgebieden

Meer dan 1000 plant- en diersoorten in Brabant zijn bedreigd in hun voortbestaan omdat hun leefgebied in kwaliteit en omvang achteruit is gegaan. Daarom neemt de provincie voor het behoud en herstel van de biodiversiteit maatregelen in de leefgebieden van deze bedreigde soorten.

Indicator	2020	2021	2022	2023
Gerealiseerde ha (cumulatief)	1.000	2.000	3.000	4.000

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Per 1 januari 2016 is het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) ingevoerd. De kern hiervan is een leefgebiedenbenadering voor (dier)soorten van internationaal belang op basis van een collectieve, gebiedsgerichte aanpak. De beheeractiviteiten worden uitgevoerd in een agrarisch leefgebied. In Noord-Brabant voeren 4 agrarische collectieven het ANLb uit.

Indicator	2020	2021	2022	2023
Beheerde ha via de Subsidiestelsel Natuur en Landschap – onderdeel agrarisch natuurbeheer (cumulatief)	3.740	3.674	3.082	3.082

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Bosuitbreiding en bosvorming

Als provincie willen we een bijdrage leveren aan de klimaatopgave door meer bossen aan te leggen en de bestaande bossen op de droge zandgronden om te vormen naar meer gevarieerde bossen. Met een grotere oppervlakte bos en meer gevarieerdere bossen zorgen we voor meer binding van CO₂, versterken we de bosbiodiversiteit, gaan we verdroging tegen en ontstaan meer mogelijkheden voor houtproductie. Bovendien zijn gevarieerde bossen veel beter opgewassen tegen de klimaatverandering met minder risico op grootschalige sterfte door plaaginsecten en uitslaande bosbranden.

De ambitie is om tot 2030 het bosgebied in Brabant te laten groeien met ca. 13.000 ha. In het Bestuursakkoord is opgenomen om in deze bestuursperiode een begin te maken met de aanplant van tenminste 2.500 ha bos. De verwachting is dat hiervan in deze bestuursperiode 1.000 ha ook daadwerkelijk gereed is. Daarnaast is de ambitie om in 2030 een groot deel van de Brabantse bossen op de droge zandgronden te hebben omgevormd.

Indicator	2020	2021	2022	2023
In uitvoering genomen ha bosuitbreiding (cumulatief)	0	500	1.500	2.500

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Versterking van de kwaliteit van het Brabantse landschap

Het Brabantse landschap is aantrekkelijk om te wonen, te werken en te recreëren en biedt ruimte voor verscheidenheid aan planten en diersoorten. De identiteit en verscheidenheid van het Brabantse landschap wordt gewaardeerd door de Brabanders en bezoekers van onze provincie. Dat is een belangrijk factor zowel voor burgers om in Brabant te komen wonen als voor bedrijven om zich in Brabant te vestigen. De provincie investeert in het landschap om de karakteristieke Brabantse landschappen te behouden en te versterken.

Indicatoren:

- In 2030 zijn de waardevolle cultuurhistorische landschappen in Brabant behouden en waar mogelijk versterkt.
- In 2050 staat Brabant met zijn TOP-landschap van oude en nieuwe landschappen in de top 5 van Europa.

Wat gaan we daarvoor doen?

Maatregelen die de karakteristieke Brabantse landschappen versterken

Om de karakteristieke Brabantse landschappen te behouden en te versterken, stimuleren we Brabantse organisaties, ondernemers en particulieren om concrete maatregelen te nemen. Dit doen we middels de

Subsidieregeling Landschappen van Allure, het Stimuleringskader Groen Blauwe Diensten en de subsidie-regeling voor de aanleg van landschapselementen en het herstel van cultuurhistorische landschapselementen.

Indicator	2020	2021	2022	2023
Gerealiseerde ha via de subsidie-regeling Groen Blauw Stimuleringskader en de subsidie-regeling voor de aanleg van landschapselementen en het herstel van cultuurhistorische landschapselementen	15 ha	15 ha	15 ha	15 ha
Beheerde ha via de subsidie-regeling Groen Blauw Stimuleringskader	450 ha	450 ha	450 ha	450 ha

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Verankering van de natuur in de samenleving

We werken aan slimme verbindingen van natuur en landschap met de Brabantse samenleving en economie. Daarbij zetten we erop in dat burgers bewust zijn van het belang van natuur en landschap en daar zelf aan bijdragen. En dat ondernemers hun economische activiteiten laten plaatsvinden binnen de randvoorwaarden van natuur.

Indicator:

- In 2022 investeren meer Brabantse burgers en ondernemers in hun groene leefomgeving.

Wat gaan we daarvoor doen?

Maatregelen die de verankering van de natuur in de samenleving versterken

We verbinden de natuur en het landschap met de Brabantse samenleving en economie door in te spelen op initiatieven uit de samenleving. Zo investeren we in de kracht van de groene vrijwilligers, in het verbeteren van de toegankelijkheid van natuurgebieden voor mindervaliden, in groene, klimaatbestendige schoolpleinen en in ondernemers die “ondernemen met natuur”.

Prestaties/maatregelen	Indicator	2020	2021	2022	2023
Ondernemers en burgers die investeren in hun groene leefomgeving	Aantal uitgevoerde maatregelen/initiatieven	70	70	50	pm

pm: afhankelijk van de invulling van het natuur- en landschapsbeleid in vervolg op Brabant Uitnodigend Groen

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Milieu. Continue verbetering van de luchtkwaliteit en vermindering van de geluid-, geur- en lichthinder

We werken eraan dat luchtkwaliteit, geluid-, en geur- en lichthinder geen overlast veroorzaken bij mens en dier. De wettelijke milieunormen zorgen voor een bepaalde basiskwaliteit. We voldoen hier minimaal aan. Daarnaast is onze ambitie om de ernst en cumulatie van milieubelasting significant terug te dringen. Dit betekent onder meer dat we in beeld willen krijgen én houden op welke ‘hotspots’ veel klachten voorkomen en waar een stapeling van verschillende belastingen (o.m. geluid, stof, geurhinder) kan leiden tot een lagere leefomgevingskwaliteit. Vervolgstep is om samen met gemeentes en andere partners te onderzoeken hoe we de milieubelasting tot een acceptabel niveau terug kunnen brengen.

Indicator:

- Staat van de luchtkwaliteit (PM10, PM2.5, NO2) en verbetering van de ervaren geur- en andere milieubelasting per vierkante kilometer.

Wat gaan we daarvoor doen?

Terugdringen ernst en cumulatie van milieubelasting

We onderzoeken in 2020 op welke 'hotspots' veel klachten voorkomen en waar een stapeling van verschillende belastingen (o.m. geluid, stof, geurhinder) kan leiden tot een lagere leefomgevingskwaliteit. Vervolgens zullen we samen met gemeenten en andere partners in gesprek gaan en samen onderzoeken hoe we op deze hotspots de milieubelasting tot een acceptabel niveau terug kunnen brengen.

Indicator	2020	2021	2022	2023
Verkenning hotspots Brabant	1			

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Kiezen voor schone lucht in provinciale projecten

De provincie participeert in uiteenlopende projecten met effect op de buitenlucht. Ambitie is om te zorgen dat projecten waar wij als provincie in participeren tenminste gelijkblijvende en bij voorkeur positieve effecten hebben op de luchtkwaliteit. In 2020 zullen wij een afwegingskader maken met handvatten hoe wij deze doelstelling willen realiseren.

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Beperken van geluidsoverlast voor Brabanders

Geluidshinder heeft een sterke invloed op de gezondheidsbeleving van Brabanders. Daarom zullen we de komende jaren een provinciale subsidieregeling uitvoeren om bewoners langs provinciale wegen in staat te stellen om hun woningen te voorzien van geluidwerende maatregelen, als zij veel geluid ontvangen vanwege deze wegen. Deze provinciale regeling uit het actieplan geluid 2018-2023 is aanvullend op de wettelijke regeling.

Indicator	2020	2021	2022	2023
Aantal resterende woningen met een geluidsbelasting > 60 dB met een onbekend binnenniveau of een binnenniveau > 36 dB)	5.400	5.000	4.600	4.200

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Stevige monitoring kwaliteit van de leefomgeving

Binnen de huidige beleidstaken heeft de provincie al opdracht gegeven voor een aantal extra eigen meetstations. Dit betreft meetstations nabij de industrieterreinen Moerdijk en Antwerpen en aanvullende ammoniakmeetpunten vanuit het MAN (Meetpunt Ammoniak Natuurgebieden) bij alle Brabantse natura2000-gebieden. Ook vindt monitoring van de luchtkwaliteit plaats nabij Moerdijk met 26 e-noses en 7 meetstations van Vluchtige Organische Stoffen. Verder wordt in samenwerking met de brede regio rondom Eindhoven gewerkt aan een innovatief netwerk met sensormetingen in Zuid-Oost-Brabant. Doel is om de eventuele pieken in de luchtverontreiniging te signaleren en bewoners te informeren over de (beperkte) extra luchtverontreiniging die de industrieterreinen specifiek voor nabijgelegen kernen veroorzaken. Conform de ambitie uit het bestuursakkoord zullen we inventariseren waar we meer meetpunten kunnen realiseren in hoog belaste gebieden.

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving (VTH) leveren een bijdrage aan een gezonde fysieke leefomgeving en daarmee een bijdrage aan een goed werk- en leefklimaat.

De uitvoering voor industrie, bouw, natuur, water en bodem wordt gedaan door de omgevingsdiensten. De doelstellingen die betrekking hebben op de opgaven als lucht- en waterkwaliteit, natuurbescherming, vitale bodem worden benoemd in desbetreffende opgaven. Tevens dragen we met VTH bij aan de andere ontwikkelopgaven van de provincie waar dit te koppelen is aan onze wettelijke taak, zoals een energieneutrale en circulaire samenleving, klimaatakkoord en vitaal platteland.

We werken in VTH-risicogericht, we versnellen de duurzaamheid, bevorderen energiebesparing bij industriële bedrijven en moderniseren VTH door toepassing van digitale technieken.

Indicator:

- De uitvoering VTH voldoet aan de beleidskaders uit de opgaven Natuur, Water en Milieu.

Wat gaan we daarvoor doen?

De vergunningverlening, toezicht en handhaving voldoen aan de gestelde generieke kwaliteitsdoelstellingen van rechtmatigheid en kwaliteit

Jaarlijks wordt voor de uitvoering van het omgevingsrecht een werkprogramma opgesteld en opdracht gegeven aan de drie Brabantse omgevingsdiensten. Het gaat hier om de VTH-taken voor de industrie, bouw, natuur, water en bodem. Er wordt een realistisch en uitvoerbaar werkprogramma opgesteld, waarvoor jaarlijks de beschikbare middelen worden ingezet.

Voor de transitie in de veehouderij draaien 3 aparte trajecten:

- Gebiedsgericht handhaven met de Nederlandse Voedsel en Waren Autoriteit, gemeenten en Waterschappen voor de mestfraude.
- Intensivering Toezicht Veehouderijen met 42 gemeenten.
- Transitie veehouderij i.v.m. de Wet natuurbescherming met alle gemeenten.

Voor het toezicht in de Natuurgebieden wordt de intensivering toezicht natuur uitgevoerd met Samen sterk in Brabant en de terreinbeherende organisaties

Prestaties/maatregelen	Indicator	2020	2021	2022	2023
De vergunningverlening voldoet aan de gestelde generieke kwaliteitsdoelstellingen van rechtmatigheid en kwaliteit	Er wordt geen gebruik gemaakt van de Wet dwangsom	0	0	0	0
	Er komt geen Lex silencio positivo voor	0	0	0	0
	Beschikkingen zijn binnen de wettelijke termijn afgehandeld – norm 90%	90%	90%	90%	90%
Toezicht en handhaving voldoen aan de gestelde generieke kwaliteitseisen	Handhavingsbeschikkingen blijven in stand na gerechtelijke toetsing	90%	90%	90%	90%

Gedeputeerde: Grashoff Rik

Beleidskaders

- Brabant Uitnodigend Groen (BrUG) (Besluit: PS 50/12; Afweegmoment: 2022)
- Beleidsactualisatie BrUG (Besluit: PS 77/17)
- Groen Ontwikkelfonds Brabant BV (Besluit: PS 42/13; Afweegmoment: 2027)
- Provinciaal Milieu- en Water Plan 2016-2021 (Besluit: 78/15; Afweegmoment: 2021)
- Beleidsvisie op het benutten van de potenties in de ondergrond (Besluit: 49/13)
- Instrumenteel kader VTH 2018

Verbonden partijen

Voor het realiseren van de doelstellingen uit dit begrotingsprogramma worden onderstaande verbonden partijen ingezet:

- Fonds Nazorg Gesloten Stortplaatsen

- Groen Ontwikkelfonds Brabant BV
- Omgevingsdienst Brabant Noord
- Omgevingsdienst Midden-en West-Brabant
- Omgevingsdienst Zuidoost Brabant

Nadere informatie over verbonden partijen staat in de paragraaf Verbonden partijen.

Ontwikkelingen en onzekerheden

Voor de volgende ontwikkelingen zijn van invloed op het bereiken van de doelstellingen:

- De Raad van State heeft op 29 mei 2019 uitspraak gedaan over het Programma Aanpak Stikstof (PAS): het PAS mag niet als basis voor toestemming (vergunningen) voor activiteiten worden gebruikt. Het PAS is onvoldoende onderbouwd om vergunningen voor nieuwe activiteiten met stikstofeffecten op N2000-gebieden te verstrekken. Deze uitspraak heeft grote invloed op de vergunningverlening.
- De (fysieke) basis van de bodem, het water en de lucht is (nog) niet op orde, de belasting van de natuur door stikstof, fosfaat en bestrijdingsmiddelen is (nog) te hoog en de verbetering van de waterkwaliteit- en kwantiteit blijft (vooralsnog) achter op de planning. Hierdoor staat het bereiken van de biodiversiteitsdoelen sterk onder druk.
- Er zijn nu nog onvoldoende partijen die initiatief en verantwoordelijkheid nemen voor de realisatie van het Natuurnetwerk Brabant en de ecologische verbindingzones.
- De arbeidsmarkt is erg krap. Hierdoor komen de omgevingsdiensten aan onvoldoende geschikt personeel.

Nadere informatie over financiële risico's en risicomanagement staat in de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Wat mag het kosten?

04	Natuur en milieu						
Bedragen x € 1.000		Realisatie	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting
		2018	2019	2020	2021	2022	2023
<u>Lasten</u>							
Programmalasten		183.973	128.851	105.468	118.488	87.066	86.218
Toerekening organisatiekosten		9.620	9.319	8.733	0	0	0
	totaal lasten	193.592	138.170	114.201	118.488	87.066	86.218
<u>Baten</u>							
Programmabaten		8.971	11.078	6.461	6.321	6.121	5.996
Baten toerekening organisatiekosten							
	totaal baten	8.971	11.078	6.461	6.321	6.121	5.996
Saldo baten en lasten		-184.621	-127.092	-107.740	-112.167	-80.945	-80.222

Lasten

- Voor de uitvoering van de Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3)-bijdrage Natuur zijn in 2020 minder middelen (€ 5,3 mln) geraamd dan in 2019 omdat er in 2020 geen openstelling is voor Natuur.
- Voor de uitvoering van transitie Dienst Landelijk Gebieds-projecten zijn in 2020 minder middelen opgenomen dan in 2019 (€ 0,5 mln). In 2020 worden de projecten die nog lopen financieel afgerond.

- Voor het robuust natuurwerk is in 2020 een € 2,0 mln lagere raming opgenomen omdat een groot aantal subsidies voor herstelmaatregelen in het kader van het Programma Aanpak Stikstof (PAS) al in 2019 zijn verstrekt.
- In 2020 is er een lagere raming opgenomen (€ 0,9 mln) voor Biodiversiteit omdat positieve afwikkelingsverschillen van voorgaande jaren eenmalig ingezet zijn in 2019 voor een hogere openstelling.
- In 2019 was er een hogere raming (€ 2,1 mln) opgenomen voor schoolpleinen en natuurinclusief ondernemen. Hiervoor zijn middelen uit 2020 - 2022 naar voren gehaald en is een bijdrage vanuit de programma's Water en Milieu overgeheveld om in de dekking te voorzien.
- In 2020 zijn nog geen grondaankopen met betrekking tot het Natuurnetwerk Brabant geraamd, omdat de grondposities (aankoop, verkoop en doorlevering) zich moeilijk laten ramen per jaarschijf. Daarom is hiervoor in de begroting geen raming opgenomen. Dit leidt tot een lagere raming in 2020 van € 9,4 mln. Bij de jaarrekening 2019 worden begrotingswijzigingen voorgesteld op basis van de meest recente grondmutaties.
- Voor Milieu is in 2020 een € 2,2 mln lagere raming opgenomen. Voornamelijk vanwege een incidentele verstrekte subsidieverlening aan Ecodorp Boekel in 2019 en het wegvallen van het budget voor het tegengaan van drugsdumpingen.

Baten

- Voor de uitvoering van transitie DLG-projecten zijn in 2020 € 1,0 mln minder baten geraamd dan in 2019. In 2020 worden de transitie DLG-projecten die nog lopen financieel helemaal afgerond.
- In 2020 zijn nog geen grondverkoop met betrekking tot het Natuurnetwerk Brabant geraamd, omdat de grondposities (aankoop, verkoop en doorlevering) zich moeilijk laten ramen per jaarschijf. Daarom is hiervoor in de begroting geen raming opgenomen. Dit leidt tot een € 3,2 mln lagere raming in 2020. Bij de jaarrekening 2019 worden begrotingswijzigingen voorgesteld op basis van de meest recente grondmutaties.
- In 2020 verwachten wij € 0,5 mln minder legesinkomsten op wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo)-vergunningen.

Programma 5 Economie

Inleiding

Door de kracht van de Brabantse economie te versterken en te benutten, werken we aan het oplossen van grote maatschappelijke opgaven.

Dit college investeert in de kwaliteit van leven voor Brabanders in 2030. We willen dat zij zeker zo veilig, gezond en welvarend zijn als nu in 2019. Het spreekt voor zich dat een goed draaiende, innovatieve economie daarvoor een belangrijke voorwaarde is. Het bedrijfsleven creëert een groot deel van de werkgelegenheid, en levert daarmee het inkomen van de Brabander, en maakt door nieuwe producten en diensten het leven prettiger en makkelijker.

In de afgelopen twee bestuursperioden is stevig geïnvesteerd in het economisch systeem van Brabant. Clusters van bedrijven en kennisinstellingen vormen samen een regionale kenniseconomie met producten die wereldwijd toonaangevend zijn. Het programma Economie houdt dit systeem concurrerend, weerbaar en flexibel, zodat het conjuncturele schommelingen en snelle technologische ontwikkelingen kan opvangen. Onze economie moet duurzaam worden én bijdragen aan de totstandkoming van een duurzame en circulaire maatschappij.

De op te stellen Economische Visie 2030 verbindt de toonaangevende clusters van Brabant aan de maatschappelijke opgaven. We werken daarin uit hoe we via interne en externe samenwerking tot gecoördineerde en doordachte interventies komen, met de grootst mogelijke maatschappelijke impact. De hoofdlijn blijft dat we op basis van wat we aan (sleutel)technologieën al in huis hebben en in het komende decennium verder ontwikkelen, voortdurend vaststellen waar we het verschil kunnen maken en hoe we onze kennis en kunde het beste laten werken voor de vernieuwing van Brabant. Uw Staten krijgen het programma in de tweede helft van 2020 ter vaststelling voorgelegd. Tot die tijd vormt het huidige economisch programma en het bestuursakkoord de leidraad voor het versterken van het economisch systeem.

Sociale en technologische innovatie wordt mede mogelijk gemaakt en versneld door digitalisering. Digitalisering leidt tot nieuwe activiteiten in de vorm van 'data-economie' en is bovendien een belangrijke manier om de arbeidsproductiviteit te verhogen. De kennis en ervaring die we opdoen door bestaande en toekomstige initiatieven willen we zo goed mogelijk benutten, in andere economische clusters maar ook samen met de provinciale programma's die direct met economie en maatschappelijke opgaven zijn verbonden. We investeren daarnaast in innovatieve samenwerking en open en optimale connectiviteit als basisvoorwaarde voor een digitale samenleving.

De kwaliteit van de kenniseconomie wordt bepaald door het talent van medewerkers van bedrijven en onderzoekers bij kennisinstellingen én door hun actieve inzet om die kennis te verspreiden en benutten. De afgelopen jaren is de schaarste op de arbeidsmarkt toegenomen. In het actieplan arbeidsmarkt presenteren we initiatieven om talent voor Brabant te behouden, aan te trekken en te ontwikkelen. Het stimuleren van werknemers en werkgevers om een leven lang leren tot de nieuwe standaard te maken, zal hierin ook verder worden uitgewerkt.

Wat willen we bereiken?

Topclusters die bijdragen aan oplossingen voor maatschappelijke opgaven

Brabantse bedrijven en clusters ontwikkelen innovaties die bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke opgaven. Kennisinstellingen en bedrijven doen dat steeds vaker in samenwerking met elkaar, en komen daardoor tot veelbelovende ontwikkelingen, bijvoorbeeld voor verduurzaming van de energievoorziening en verbetering van de gezondheidszorg. We versterken deze ontwikkelingen in aansluiting op het Rijksbeleid voor sleuteltechnologieën en missiegedreven innovatie. Onze doelgroep van beleid bestaat uit de middelgrote en kleine bedrijven, waaronder starters. Waar mogelijk samenwerkend in nieuwe en bestaande technologische (sub)clusters die duurzaam op de (wereld)markt kunnen concurreren.

Indicator:

- **% toename van het bruto regionaal product (BRP) ten opzichte van het voorgaande jaar**

Conform de richtlijnen van het ministerie van Binnenlandse Zaken vermelden wij het Bruto Regionaal Product, maar dergelijke geaggregeerde economische gegevens zijn in de tijd (binnen het begrotingsjaar) niet gerelateerd aan de provinciale inspanningen en sluiten niet aan bij de rol van de provincie. Indicatoren als het gebruik van de (subsidiebevorderende) WBSO-regeling, geven slechts een globaal beeld van de vernieuwingsinspanningen van het bedrijfsleven (WBSO: Wet bevordering speur- en ontwikkelingswerk). Bij de ontwikkeling en vaststelling van de nieuwe Economisch Visie 2030 komen wij met voorstellen voor indicatoren die meer zijn gericht op de ontwikkeling van werkgelegenheid en toegevoegde waarde in de relevante clusters/sectoren. Gepaard met informatie over de haalbare specificaties van deze indicatoren, de actualiteit en de kosten om ze te verzamelen.

Wat gaan we daarvoor doen?

Opstellen Economische Visie 2030

Vaststellen nieuw programma inclusief indicatoren

Onderdeel van het proces is het benoemen van indicatoren rond werkgelegenheid en toegevoegde waarde, en zo mogelijk indicatoren die de kwaliteit van de clusters weerspiegelen.

Gedeputeerde: Gruijthuijsen Martijn, van

Een organisatorisch en financieel sluitende keten voor de ondersteuning van innovatieve starters, groeiers en scale ups

Indicator: Aantal nieuwe financieringen via Brabants Start-Up Fonds, de BOM en Scale Up-fonds

Gedeputeerde: Gruijthuijsen Martijn, van

Een samenhangend stelsel R&D-programma's voor het MKB (MIT, OPZuid, Interreg)

Indicator: Aantal ondersteunde MKB-deelnemers binnen R&D-regelingen (MIT, OPZuid, Interreg).

(jaarlijkse score sterk afhankelijk van planning Europese programma's). Streefcijfer: 40-50 in MIT, overige incidenteel ivm. aflopen budgetten.

Gedeputeerde: Gruijthuijsen Martijn, van

Een arbeidsmarkt waar vraag en aanbod, kwalitatief en kwantitatief, in evenwicht zijn.

De krapte op de arbeidsmarkt bedreigt niet alleen de economische groei, maar ook (de versnelling op) de transitieopgaven, zeker in de techniek, bouw, zorg en energiesector. Ook hier ligt een gezamenlijke opgave voor onderwijsinstellingen en bedrijven. Het ontwikkelen, aantrekken, benutten en behouden van talent voor Brabant vormt de aankomende jaren een belangrijke opgave waarmee we aan de slag gaan op basis van het actieplan arbeidsmarkt. We hebben daarbij aandacht voor de Brabantse talenten die ondanks de krapte nog langs de zijlijn staan of kiezen voor een carrière buiten de provincie. Leven Lang Ontwikkelen is het adagium, met hybride onderwijsvormen als een belangrijk middel om opleiding en praktijk dicht bij elkaar te brengen. We werken daarnaast met partners aan het versterken en verder ontwikkelen van de kennisinfrastructuur op het gebied van data.

Indicatoren:

- **Spanningsindicator Brabantse arbeidsmarkt**

Geeft op enig peilmoment de verhouding aan tussen het aantal vacatures en het aantal kortdurend werklozen. Ofwel actuele vraag naar personeel vs. actueel beschikbaar aanbod. Stand van zaken 2019 kwartaal 2: 2,36

- **% bruto arbeidsparticipatie (werkgelegenheid)**

Ten opzichte van de totale beroepsbevolking in de leeftijd van 15–75 jaar (conform de definitie van het Centraal Bureau voor de Statistiek). Interprovinciale indicator. Stand van zaken 2019 kwartaal 2: 72,4
Actuele stand in te zien via deze link. Detailinformatie staat hier.

Wat gaan we daarvoor doen?

Vaststellen Actieplan

Indicatoren voor ons beleid op dit onderwerp worden u in december/januari voorgelegd als onderdeel van het Actieplan Arbeidsmarkt en Talent.

Gedeputeerde: Gruijthuijsen Martijn, van

Sterkere clusters door internationale samenwerking

Brabantse bedrijven en kennisinstellingen hebben veel baat bij de internationale oriëntatie van de provincie. We helpen hen krachtige allianties te smeden met innovatieve bedrijven en kennisinstituten in andere (Europese) regio's. We werken aan acquisitie van hoogwaardige bedrijven die onze clusters versterken, het bevorderen van onze export, het werven van internationaal talent en innovatiesamenwerking. Via branding dragen we bij aan het imago van Brabant in het buitenland.

Achterliggend doel van internationale samenwerking is dat onze economie beter functioneert en de export toeneemt. Een exportgerelateerde indicator zou derhalve een mogelijkheid zijn. Er is op dit moment echter geen exportindicator voorhanden op provincieniveau. Ook hierover komt een nader voorstel bij het nieuwe programma.

Wat gaan we daarvoor doen?

Bouwen en onderhouden contacten en netwerken voor internationale innovatiesamenwerking

Indicator: 5 nieuwe Europese/internationale samenwerkingsverbanden

Gedeputeerde: Gruijthuijsen Martijn, van

Investeringsbevordering, acquisitie

Indicatoren:

- aantal gevestigde bedrijven in het jaar (vanaf 2021: binnen in het meerjarenplan afgesproken specifieke doelgroepen)
- aantal nieuwe arbeidsplaatsen

Gedeputeerde: Gruijthuijsen Martijn, van

Handelsbevordering, handelsmissies

Indicatoren:

- aantal handelsmissies
- aantal deelnemende bedrijven

Gedeputeerde: Gruijthuijsen Martijn, van

Een duurzaam en innovatief middelgroot en kleinbedrijf

Bedrijven kunnen in deze tijd niet anders dan meebewegen met de maatschappelijke en technologische veranderingen, waaronder verduurzaming en digitalisering. Bestaande initiatieven op dit gebied, zoals de Smart Industry Hub Zuid, zetten we voort en breiden we waar mogelijk uit. De nieuwe periode biedt een kans om Europese middelen gericht in te zetten op deze doelstellingen. Ambitie is om de initiatieven van verschillende overheden op dit gebied zo goed mogelijk op elkaar te laten aansluiten.

Indicator:

- **Duurzaam/innovatief middelgroot en kleinbedrijf**

Wij streven naar een indicator die de voortgang weergeeft t.a.v. duurzaam en innovatief middelgroot en kleinbedrijf. In 2020 formuleren we de aanpak, in de begroting 2021 geven we een nadere uitwerking van zowel outcome- als prestatie-indicatoren.

Wat gaan we daarvoor doen?

Versterken/uitbreiden doelgroep van bestaande faciliteiten (DVC, BIC, MKB-programma JADS, Campione e.a.) met oog voor o.a. dataficeringskansen MKB

Indicator: aantallen gebruikers

Gedeputeerde: Gruijthuijsen Martijn, van

Komen tot aanpak via één-overheid van gezamenlijke transitie in bredere MKB (proces)

Indicator: plan van aanpak, inclusief tussendoelen en indicatoren

Gedeputeerde: Gruijthuijsen Martijn, van

Vergemakkelijken oplossen maatschappelijke opgaven door middel van digitalisering/dataficering

Deze prestaties / activiteiten i.h.k.v. digitalisering / dataficering dragen ook bij aan de doelstelling

"Topclusters die bijdragen aan oplossingen voor maatschappelijke opgaven".

Gedeputeerde: Gruijthuijsen Martijn, van

Zorgen voor een optimale open connectiviteit (als randvoorwaarde verdere economische ontwikkeling)

Deze prestaties / activiteiten i.h.k.v. open connectiviteit dragen ook bij aan de doelstelling "Topclusters die bijdragen aan oplossingen voor maatschappelijke opgaven".

Gedeputeerde: Gruijthuijsen Martijn, van

Beleidskaders

- Het Economisch Programma Brabant 2020 Provincie Noord-Brabant, mei 2012,
- Managementsamenvatting Economisch Programma Brabant 2020

Uitvoeringsprogramma's/Uitvoeringskaders/Strategische documenten

- Innovatieprogramma Hightech Systemen & Materialen; Uitvoeringsprogramma 2017-2020
- Uitvoeringsprogramma innovatie High Tech Systemen en Materialen, vervolginvestering Fotonica en Brainport Industries Campus
- Innovatieprogramma Agrofood Brabant 2020
- Innovatieprogramma Maintenance & Services; Uitvoeringsprogramma 2017-2020
- Uitvoeringsprogramma Biobased Delta; Brabant beweegt Biobased
- Propositiedocument Logistics Community Brabant
- Uitvoeringsprogramma LifeSciences & Health
- Pivot Park 2.0, impulsen voor een duurzame exploitatie
- Data Science: Graduate School en Cluster Initiatief
- Digitalisering: verkenning Brabant digitaliseert. Agenda Digitalisering in Brabant.
- Smart data: eerste stap richting een vooraanstaande data-economie
- Evaluatie fondsen uit de eerste en de tweede tranche Investeringsagenda Essent
- Aanpassingen Innovatiefonds Brabant BV, 2017

- Businessplan Valorisatiefonds Brabant
- Uitvoeringsprogramma werklocaties 2016-2019
- Pact Brabant
- Visual arbeidsmarktbeleid
- Internationaliseringsagenda (Bijlage 1 Statenmededeling Intensivering Internationalisering en Branding 2017-2019 : Intensivering Internationalisering en Branding 2017 – 2019)
- Tussenevaluatie Economisch Programma Brabant 2020
- Statenmededeling Bouwsteen Economie & Internationalisering Brabant

Verbonden partijen

Voor het realiseren van de doelstellingen uit dit begrotingsprogramma worden onderstaande verbonden partijen ingezet:

- BOM Holding BV
- Meerjarenplan BOM 2017-2020
- Businesspark Aviolanda (BPA)
- Pivot Park holding
- Green Chemistry Campus BV
- Havenbedrijf Moerdijk
- Stichting Leisure Ontwikkelfonds Noord-Brabant
- Brabant Startupfonds

Nadere informatie over verbonden partijen staat in de paragraaf Verbonden partijen.

Ontwikkelingen en onzekerheden

Bij de Miljoenennota 2020 voorspelt het Centraal Plan Bureau voor 2020 een economische groei van 1,5%, een groei van de werkgelegenheid met 0,8% (vooral vanuit nieuw arbeidsaanbod) en een zeer beperkt stijgende werkloosheid. Op de arbeidsmarkt blijft krapte heersen. Daarbij wordt een aantal substantiële risico's benoemd, binnen Europa (Brexit, Italië, de Duitse economie) en daarbuiten (handelsrelatie VS – China, spanningen rond de Perzische Golf). De Oeso verlaagde recent de groeiverwachtingen voor de wereldeconomie voor 2020.

De Brexit werkt ook door in onduidelijkheid voor de start van de nieuwe Europese begrotingsperiode. De Stikstofproblematiek blokkeert momenteel veel activiteiten, maar de doorwerking in de economie is nog moeilijk in te schatten.

De kanteling van het Rijksbeleid, van topsectoren naar missies en Sleuteltechnologieën sluit goed aan bij de provinciale ambities. De samenwerking met het Rijk, de andere provincies en de topsectoren t.a.v. het innovatieve MKB biedt daarom ook nieuwe kansen, voor onze economie en onze missies/opgaven. In de Miljoenennota wordt ook gewag gemaakt van een groot investeringsfonds van het kabinet, gericht op o.a. innovatie en groeivermogen, maar de precieze doelen en spelregels zijn nog te vaag om de kansen nu al in te kunnen schatten.

Nadere informatie over financiële risico's en risicomanagement staat in de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Wat mag het kosten?

05	Economie						
Bedragen x € 1.000		Realisatie	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting
		2018	2019	2020	2021	2022	2023

<u>Lasten</u>							
Programmalasten		55.886	60.076	20.696	26.174	26.629	20.094
Toerekening organisatiekosten		6.502	5.880	5.500	0	0	0
	totaal lasten	62.388	65.956	26.196	26.174	26.629	20.094
<u>Baten</u>							
Programmabaten		12.463	6.837	111	101	103	545
Baten toerekening organisatiekosten							
	totaal baten	12.463	6.837	111	101	103	545
Saldo baten en lasten		-49.925	-59.118	-26.085	-26.073	-26.526	-19.549

Lasten

De verschillen in de raming van de lasten in 2020 ten opzichte van 2019 (ruim € 39 mln), worden met name veroorzaakt doordat er extra middelen in de bestuursperiode 2016-2019 zijn toegekend (waaronder vanuit Investeringsagenda Economische Structuurversterking 3e tranche) en deze dus of incidenteel of in 2019 aflopend zijn.

Dat geldt voor de volgende onderwerpen: Mindlabs (2019: € 2,4 mln), Vastgoed Van Gogh Brabant (2019: € 2,5 mln), Innovatie met topsectoren (2019: € 18,5 mln voor High-tech systemen en materialen, Life-science & health, Maintenance, MKB-innovatiestimulering regio en topsectoren (MIT) 2019, Circulair). In totaal is hierdoor de raming in 2020 € 23,4 mln lager dan in 2019.

Verder zijn er voor cofinanciering Europese Programma's (Interreg en OP Zuid) nog geen bedragen geraamd in 2020 terwijl in 2019 hiervoor een bedrag is opgenomen van € 10,7 mln.

Voor Arbeidsmarktbeleid (€ 4 mln) en intensivering Internationalisering (€ 1 mln) zijn de middelen voor 2020 e.v. op stelpost geraamd (in afwachting van uitvoeringsprogramma) en dus de raming in 2020 € 5 mln lager.

Baten

Het verschil in de raming van de baten in 2020 ten opzichte van 2019 (ruim € 6,5 mln) wordt veroorzaakt doordat de ontvangsten m.b.t. Europese programma's in 2020 nog niet in de raming zijn opgenomen.

Programma 6 Energie, circulaire samenleving en gezondheid

Inleiding

We werken aan een gezonde, energiezuinige en circulaire samenleving om onze provincie aantrekkelijk en concurrerend te houden richting 2030. De kwaliteit van Brabant en de kwaliteit van leven heeft ook alles te maken met gezondheid. Gezondheidszorg is weliswaar geen taak van de provincie, maar 50% van de gezondheidsbeleving is afhankelijk van omgevingsfactoren die we wel kunnen beïnvloeden. Om die reden is dit thema opgenomen in het bestuursakkoord.

Voor Brabant als innovatieve maak-regio en verbonden netwerksamenleving biedt de energietransitie volop kansen. Bijvoorbeeld voor het blijfklimaat, nieuwe banen, ontwikkelruimte voor industrie en mobiliteit, schone lucht, toekomstbestendige woningen en kostenbesparing. We zetten daarom in op de versnelling en verbreding van de energietransitie. We zien deze transitie als een gedeelde opgave waarvoor draagvlak en draagkracht van groot belang zijn.

De inzet van burgers, bedrijven, overheden en maatschappelijke organisaties is nodig om deze systeemverandering te laten slagen. De overgang naar het nieuwe systeem verandert álle sectoren, van mobiliteit (elektrisch rijden) tot wonen (over op nieuwe warmtesystemen) en industrie (nieuwe processen).

Met onze partners willen we richting 2030 de CO₂ -emissies als gevolg van energiegebruik met 50% verminderen en ten minste 50% van de energie duurzaam opwekken.

Onderdeel van deze maatschappelijk opgave is de omslag naar een circulaire samenleving waarin anders met grondstoffen en materialen wordt omgegaan. Grondstoffen worden immers steeds schaarser door een groeiende en steeds welvarender wordende wereldbevolking. Ook vraagt de productie van materialen, goederen en voedsel veel energie en zorgt het voor emissies naar bodem, water en lucht. Dit alles maakt het noodzakelijk duurzamer met de beschikbare grondstoffen en natuurlijke hulpbronnen om te gaan.

Daarom werken we aan een circulair Brabant waarbij waarde-creatie voor mens, natuur en economie hand in hand gaan. Daarbij willen we samen met maatschappelijke partners het gebruik van niet vernieuwbare grondstoffen volgens de landelijke afspraken richting 2030 verminderen met 50%.

Opmerking : Op dit moment ontwikkelen we een nieuwe monitoringssystematiek die goede sturingsinformatie moet opleveren. Daartoe zetten we een systematiek op die niet alleen kwantitatief is, maar ook bijvoorbeeld de kwaliteit van samenwerking beoordeelt. Op basis daarvan zullen we mogelijk voorstellen doen voor aanscherping van onderstaande prestaties en indicatoren.

Wat willen we bereiken?

Versnellen van de verduurzaming van de energieopwekking

Om het doel (100% duurzame energie in 2050, grotendeels afkomstig uit Noord-Brabant) te behalen, leggen we de komende jaren sterk de nadruk op de ontwikkeling van energieprojecten.

Het toekomstbeeld van 100% duurzame energie vormt een grote uitdaging. Complex, maar zeker mogelijk met de Brabantse mentaliteit van 'de handen ineenslaan en aanpakken'. Samen met medeoverheden organiseren we draagvlak en participatie rondom de realisatie van duurzame energie-opwekking.

Indicator:

- **Totale productie van hernieuwbare energie in petajoule (PJ) (verplichte indicator, bron Klimaatmonitor)**

Wat gaan we daarvoor doen?

Opstellen Regionale Energie Strategieën

2020	2021
4 concept-RES-en	4 vastgestelde RES-en

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der, Spierings Anne-Marie

Doorlopen ruimtelijke (vergunnings)procedures op verzoek van gemeenten en/of initiatiefnemers

Indicator: 100% van de verzoeken van gemeenten om samen op aantal ondersteunde procedures te trekken zijn gehonoreerd.

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der, Spierings Anne-Marie

Verminderen broeikasgasemissies

Fossiele brandstoffen leveren door CO₂-uitstoot de belangrijkste bijdrage aan de totale uitstoot van broeikasgassen. We zetten volop in op besparing en verduurzaming, want brandstoffen die je niet verbruikt leveren geen uitstoot op en duurzame energie evenmin.

Indicatoren:

- **(Verplicht) Totale emissie broeikasgassen (uitgedrukt in CO₂-equivalenten) in absolute aantallen (in tonnen uitstoot) (bron Klimaatmonitor)**
- **Emissie gerelateerd aan energie: totale CO₂- emissie in absolute aantallen (in tonnen uitstoot) (bron Klimaatmonitor)**

Wat gaan we daarvoor doen?

Bevorderen energiebesparing bij bedrijven onder provinciaal bevoegd gezag

Indicator	2020	2021	2022	2023	2024
Het aandeel van bedrijven dat gecontroleerd is door de omgevingsdiensten	25%	50%	75%	100%	
Aandeel van de bedrijven dat maatregelen treft/voldoet				75%	100%

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der, Spierings Anne-Marie

We ontwikkelen instrumentarium voor energiebesparing bij maatschappelijk vastgoed

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der, Spierings Anne-Marie

We delen kennis met en faciliteren gemeenten in het realiseren van de lokale warmtetransitie

Indicatoren voor ons beleid op dit onderwerp worden aan u voorgelegd als onderdeel van het Uitvoeringsprogramma Energie.

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der, Spierings Anne-Marie

Mobiliteit

Zie programma Mobiliteit m.b.t. duurzaam bouwen en beheren van provinciale infrastructuur en 100% elektrische bussen in concessies in Brabant.

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der, Spierings Anne-Marie

Bijdrage leveren aan een toekomstbestendige energie-infrastructuur

We gaan van een centraal gestuurd, fossiel energiesysteem (voor elektriciteit, warmte en voorstuwingskracht) naar een flexibel, duurzaam energiesysteem. Een systeem met bronnen die in de meeste gevallen meer tijdelijk en lokaal van aard zijn, zon- en windenergie bijvoorbeeld zijn variabel.

Energieconversie en -opslag zullen daarom van cruciaal belang worden om altijd voldoende energie te kunnen leveren.

Indicator:

- **Bijdragen aan de ontwikkeling van oplossingen voor opslag en conversie voor een haalbare en betaalbare energietransitie**

Wat gaan we daarvoor doen?

Realiseren van een strategisch netwerk van (semi-)publieke laadpunten

Indicator: Minimaal 1 laadpunt per 5 elektrische personenvoertuigen (2020)

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der, Spierings Anne-Marie

Stimuleren netwerksamenwerking rond en eerste uitrol van innovaties in de energie-infrastructuur

Bijvoorbeeld rond opslag/conversie of digitalisering.

Indicator: Indicatoren voor ons beleid op dit onderwerp worden aan u voorgelegd als onderdeel van het Uitvoeringsprogramma Energie.

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der, Spierings Anne-Marie

Provinciale inkopen, infrastructuur en vastgoed verregaand circulair en energieneutraal

Ook verduurzaming van de provinciale organisatie en bezittingen, zoals wegen, levert een bijdrage aan energiereductie en circulariteit.

Verregaand betekent best beschikbare mogelijkheden worden beoordeeld o.b.v. kosten over de levenscyclus (LCC).

Indicator:

- **Om draagvlak en marktstimulans te creëren treedt de provincie Noord-Brabant via aanbestedingen en inkoop op als ‘goed voorbeeld’ en ‘launching customer’**

Wat gaan we daarvoor doen?

Optreden als launching customer

Indicatoren voor ons beleid op dit onderwerp worden aan u voorgelegd als onderdeel van het Uitvoeringsprogramma Energie.

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der, Spierings Anne-Marie

Mobiliteit

Zie programma Mobiliteit m.b.t. duurzaam bouwen en beheren van provinciale infrastructuur; Samenwerkingsverband voor duurzaam bouwen (Indusa).

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der, Spierings Anne-Marie

Verduurzamen provinciale bedrijfshuisvesting

Het energielabel van de provinciale bedrijfshuisvesting is minimaal label C en waar mogelijk label A geworden in 2023.

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der, Spierings Anne-Marie

Versnellen circulair grondstoffengebruik in de Brabantse samenleving

Wij werken aan een circulaire samenleving door duurzamer om te gaan met de beschikbare grondstoffen en natuurlijke hulpbronnen. We verminderen daartoe samen met maatschappelijke partners het gebruik van niet hernieuwbare grondstoffen volgens de landelijke afspraken met 50 procent in 2030.

Indicator:

- **Mate van hergebruik van grondstoffen is toegenomen**

Nog te ontwikkelen in 2020 in samenwerking met Planbureau voor de leefomgeving/Centraal Bureau voor de Statistiek, landelijke monitor.

Wat gaan we daarvoor doen?

Sluiten of ondersteunen van samenwerkingsovereenkomsten m.b.t. circulair grondstoffengebruik

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der, Spierings Anne-Marie

Verkennen mogelijkheden oprichting Brabantse versnellingskamer circulair grondstoffengebruik

Indicator: afgerond in 2020

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der, Spierings Anne-Marie

Mobiliteit

Zie programma Mobiliteit m.b.t hergebruik van beton / asfalt bij provinciale infraprojecten.

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der, Spierings Anne-Marie

Gezondheid

Het bestuursakkoord vergt op dit punt nadere uitwerking. In de periode tot februari 2020 wordt, in samenspraak met PS en met betrokkenheid van externe stakeholders, ingezet om te komen tot een gedragen beweging/ambitie op het gebied van het thema gezondheid.

N.B. (Voortzetting van) bestaande projecten (o.a. Brabantse Health Deal/Gezonde Brabander, schoolpleinen van de toekomst en proeftuinen voor ouderen) en metingen en berekeningen van schadelijke stoffen zijn opgenomen in de begrotingen agrofood en milieu.

Wat gaan we daarvoor doen?

De Brabantse leefomgeving is gezonder geworden en nodigt bovendien uit tot gezond gedrag

De nieuwste inzichten rondom gezonde leefomgeving krijgen een plek in het provinciale beleid.

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der, Spierings Anne-Marie

Beleidskaders

- De Brabantse Omgevingsvisie 'De kwaliteit van Brabant';
- Energieagenda 2019-2030 (PS 14 december 2018, 86/18);
- (concept) Uitvoeringsprogramma Energie (GS 1 oktober 2019);
- Nationaal Klimaatakkoord (28 juni 2019);
- Bouwstenennotitie Circulaire economie 2019-2028, (PS 1 februari 2019, 4422572);
- Kader circulaire samenleving is in ontwikkeling (Agenda Circulaire Samenleving).

Verbonden partijen

Voor het realiseren van de doelstellingen uit dit begrotingsprogramma worden onderstaande verbonden partijen ingezet:

- Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij;
- Energiefonds Brabant;
- Innovatiefonds Brabant;
- Enexis NV/ Enpuls;
- Green Chemistry Campus BV;
- Havenbedrijf Moerdijk.

Nadere informatie over verbonden partijen staat in de paragraaf Verbonden partijen.

Ontwikkelingen en onzekerheden

Klimaatakkoord

Gezien het feit dat de doelstellingen van het Klimaatakkoord passen binnen de kaders zoals PS deze heeft vastgesteld in de Omgevingsvisie en Energieagenda 2019-2030 voorzien wij vooralsnog geen extra provinciale kosten.

Landelijk volgt een bestuurslasten onderzoek. Wij gaan ervanuit dat indien er extra taken naar de provincie komen daar ook extra middelen vanuit het rijk meekomen.

Afhankelijkheid vele partners / marktwerking

De energietransitie alsook de circulaire transitie bieden grote kansen, maar vormen tevens een complexe opgave, waarin op vele terreinen gelijktijdig verandering noodzakelijk is en waarvoor vele spelers nodig zijn. De vijf benoemde transitiepaden vragen allemaal, op zichzelf én in onderlinge samenhang, verandering van overheden, maatschappelijke instituties, bedrijven en inwoners. De provincie is slechts één van de vele noodzakelijke spelers en bovendien een speler met beperkte sturende mogelijkheden. Daarmee is onze invloed beperkt en is focus op samenwerking en rolneming belangrijk. We hebben weinig wettelijke taken op het gebied van de energietransitie, het grootste gedeelte van de opgave dient gerealiseerd te worden door andere partijen dan de provincie.

Als provincie zijn we slechts één van de spelers die aan deze opgave werken. Samen met Europa, het Rijk, provincies, gemeentes, kennisinstellingen en het MKB leveren we een bijdrage aan de genoemde outcome. Nadere informatie over financiële risico's en risicomanagement staat in de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Wat mag het kosten?

Wat mag niet roeien?

06	Energie, circulaire samenleving en gezondheid						
Bedragen x € 1.000		Realisatie	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting
		2018	2019	2020	2021	2022	2023
<u>Lasten</u>							
Programmalasten		7.093	14.877	2.706	1.083	1.023	938
Toerekening organisatiekosten		2.909	3.086	2.888	0	0	0

	totaal lasten	10.002	17.964	5.594	1.083	1.023	938
<u>Baten</u>							
Programmabaten		370	181	181	181	181	181
Baten toerekening organisatiekosten							
	totaal baten	370	181	181	181	181	181
Saldo baten en lasten		-9.632	-17.782	-5.413	-902	-842	-757

De verschillen in de raming van de lasten in 2020 ten opzichte van 2019 (ruim € 12 mln), worden met name veroorzaakt doordat er extra middelen in de bestuursperiode 2016-2019 zijn toegekend (vanuit Investeringsagenda 3e tranche) en deze dus of incidenteel of in 2019 aflopend zijn.

Programma 7 Landbouw en voedsel

Inleiding

We werken aan alles wat de agrarische sector voortbrengt en waar consumenten van genieten. Dit gaat van de productie tot het bewerken, verwerken, vermarkten en distribueren ervan. Daarbij gaan wij voor een vernieuwende agrofoodsector die voor mens en dier duurzaam produceert en die de keten op Noordwest Europese schaal sluit.

In 2020 gaan we door met onze inzet op de trendbreuk van de landbouw van kwantiteit naar kwaliteit.

Daarnaast willen we een Brabantse visie op de landbouw en het voedselsysteem beschrijven in het perspectief van 2030. Dit willen we samen met de Brabantse samenleving doen. Wij willen zo ook bijdragen aan het verbeteren van het maatschappelijk draagvlak voor de landbouw omdat we trots zijn op onze agrarische ondernemers en hun gezinnen die zich elke dag inzetten om ons voedsel te produceren.

We vinden het belangrijk om in Brabant het voedsel van en voor de toekomst te produceren. We moedigen daarom nieuwe teelten, hoogwaardige plantaardige eiwitten en diervriendelijk geproduceerd voedsel aan dat bijdraagt aan onze gezondheid. We ambiëren gesloten kringlopen en willen de ongewenste gevolgen van de landbouw op de omgeving minimaliseren.

We gaan door met het aanmoedigen van vernieuwing in de hele keten. We zetten in op de vergroting van de toegevoegde waarde per eenheid product van de primaire sector door een gezamenlijke inzet op concepten, niches en korte ketens. Ook in de agrarische keten biedt digitalisering nieuwe mogelijkheden. We stimuleren dit en koppelen dit aan betere transparantie naar de omgeving. Daarnaast onderzoeken we of we van voorschriften van middelen, naar voorschriften van doelen kunnen komen door nieuwe technologie. Dit willen we samen met het Ministerie van I en W doen.

Het creëren van maatschappelijke waarden door de landbouw heeft nadrukkelijker onze aandacht. We zien kansen voor de landbouw door nog meer bij te dragen aan een gezonde bodem, biodiversiteit, zonne- en windenergie, het vastleggen van CO₂ (biobased grondstoffen) en het verbeteren van dierenwelzijn en landschap.

De in het bestuursakkoord benoemde uitwerkingsopdrachten werken wij (deels) in samenhang met bestaande activiteiten uit. Het betreft de ontwikkeling & toepassing van actieve grondpolitiek t.b.v. melkveehouderij, een verkenning over de reductie van kunstmest & schone en veilige mestbewerking, de herijking beleidskader teelt ondersteunende voorzieningen en glastuinbouw, een verkenning ter bevordering brandveiligheid van stallen en het stimuleren van gezonde landbouwbodems.

Wat willen we bereiken?

Bijdragen aan het minimaliseren van ongewenste effecten van de landbouw op de omgeving

Wij streven naar een emissieloze landbouw:

In de veehouderij gaat het om de emissies van geur, ammoniak en fijn stof en acceptabel lage risico's voor de gezondheid van boeren en burgers (ziektekiemen).

- In de plantaardige sectoren gaat het om een minimaal gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en het maximaal beperken van de emissie van (resten van) gewasbeschermingsmiddelen en nutriënten.

Indicatoren:

- **Stikstofemissie per veehouderijsector in Noord-Brabant**
- **Emissie fijn stof uit veehouderij in Noord-Brabant**
- **Aantal woningen met een berekende kans op geurhinder groter dan 20%**

Wat gaan we daarvoor doen?

Stimuleren van veehouders om gebruik te maken van de ondersteunende maatregelen

Indicator: Veehouders die gebruik maken van ondersteunende maatregelen (aantal 200)

Gedeputeerde: Spierings Anne-Marie

Ontwikkeling en toepassing van innovatieve stalsystemen

Indicator: Ontwikkelde en toegepaste stalsystemen (aantal: 6)

Gedeputeerde: Spierings Anne-Marie

Stimuleren van de ontwikkeling van een economisch gezonde agrarische sector in Noord-Brabant

Wij bevorderen de ontwikkeling van nieuwe verdienmodellen die Brabantse boeren helpen om een goed inkomen te verwerven. Wij zetten het aanjagen van zowel technische en sociale innovatie voort vanuit onze stimulerende, initiërende en verbindende rol. Wij richten ons daarbij op alle onderdelen van de voedselketen in Noord-Brabant. Uitgangspunt daarbij is het versterken van een kennis- en innovatiesysteem, samen met de regionale triple-helix-organisaties, de BOM en de kennis-instellingen, binnen en buiten Brabant. We zoeken daarbij de synergie met andere provincies, het rijk en Europa. Een passende internationale oriëntatie maakt daar deel van uit. We richten ons ook op individuele ondernemers, zoals bij het Landbouw Innovatiebureau Brabant (LIB) en bij de Landbouw Innovatie Campus, in verbinding met de rest van het kennis- en innovatiesysteem en met het oog op verbreding en opschaling van dergelijke initiatieven. De aanpak om in verbinding met andere sectoren, bijvoorbeeld 'high tech'- bij te dragen aan het vinden van oplossingen voor maatschappelijke problemen en marktkansen te creëren zal worden voortgezet.

Wat gaan we daarvoor doen?

Realisatie en bieden experimenteerruimte voor innovatieve projecten

Indicator: Casussen (aantal: 3)

Gedeputeerde: Spierings Anne-Marie

Ondersteuning innovatieve trajecten op basis van werkwijze van FoodUp! Brabant/Landbouw Innovatie Campus (LIC)/ Landbouw Innovatie Brabant (LIB)

Indicatoren:

- Ondersteunde trajecten (aantal: 15)
- Bewustwordingsconcepten (aantal: 3)
- Onderwijs verbinden aan initiatieven (aantal: 5)

Gedeputeerde: Spierings Anne-Marie

Uitwerking van 12 Agrofoodpluimen

Indicator: Uitgereikte Agrofoodpluimen (aantal: 12)

Gedeputeerde: Spierings Anne-Marie

Ondersteunen initiatieven Voedsel 1000

Indicator: Ondersteunde trajecten (aantal: 10)

Gedeputeerde: Spierings Anne-Marie

Ondersteuning initiatieven agrofood high-tech trajecten (inclusief crossovers)

Indicator: initiatieven begeleid naar aanvraag Europese of nationale financiering (aantal: 4)

Gedeputeerde: Spierings Anne-Marie

Bevorderen van het sluiten en verkleinen (in tijd en ruimte) van kringlopen in de Brabantse landbouw

Wij willen de sluiting van kringlopen bevorderen door een beter bodembeheer, minder waterverbruik, het (her)gebruiken en verwaarden van reststromen en het (anders) produceren, opslaan en bewerken van dierlijke mest en een sterk verminderd gebruik van kunstmest. Bij het vormgeven van deze doelstelling zal de samenwerking worden gezocht met de uitvoeringspraktijk kringlooplandbouw op nationaal niveau.

Wat gaan we daarvoor doen?

Ondersteuning projecten nieuwe teelten/teeltmethodieken plantaardige eiwitten

Indicator: Ondersteunde projecten (aantal: 4)

Gedeputeerde: Spierings Anne-Marie

Uitvoering Brabant bemest beter

Indicator: Brabant bemest beter in uitvoering (aantal: 1)

Gedeputeerde: Spierings Anne-Marie

Bijdragen aan maatschappelijke waarden met de Brabantse landbouw- en voedselsector

Wij willen het creëren van maatschappelijke waarden bevorderen. Daarbij gaat het om zaken als de opwekking van energie, toename van biodiversiteit, vastleggen van CO₂, een gezond water- en bodemsysteem en het verbeteren van het landschap. Uitgangspunt daarbij is dat dit tevens kansen creëert voor de boer (en of andere ketenpartijen) om een nieuwe component aan het ondernemersinkomen toe te voegen. Een integrale, gebiedsgerichte aanpak zal in een aantal gevallen voordelen bieden.

Indicatoren:

- Hoeveelheid opgewekte KWH/jaar op boerenbedrijven
- Biodiversiteit op landbouwpercelen

Beleidskaders

- Uitvoeringsagenda Brabantse Agrofood 2016 -2020
- Notitie 'Versnelling transitie veehouderij'
- Programma 'Ondersteunende maatregelen versnelling transitie veehouderij'
- Uitvoeringsprogramma plantaardig

Verbonden partijen

Voor het realiseren van de doelstellingen uit dit begrotingsprogramma worden binnen het programma geen verbonden partijen ingezet.

Nadere informatie over verbonden partijen staat in de paragraaf Verbonden partijen.

Ontwikkelingen en onzekerheden

Door de uitbraak van de Afrikaanse Varkenspest in België is de aandacht voor een uitbraak in Nederland sterk verhoogd. De schade die de ziekte in zuidoost Azië veroorzaakt, zorgt voor hogere prijzen voor varkenshouders in Brabant. Preventieve maatregelen moeten voorkomen dat er een uitbraak in Brabant plaatsvindt.

In 2020 worden de uitspraken verwacht in de civiele procedures betreffende de lopende rechtszaken (Zuidelijke Land- en Tuinbouw Organisatie en Producenten Organisatie Varkenshouderij). Indien de provincie in het ongelijk wordt gesteld, zullen er aanvullende kosten ontstaan voor de vergoeding van schadeclaims en treedt er –naar verwachting- een enorme vertraging op in het realiseren van de

doelstellingen om de ammoniakuitstoot terug te dringen en om een verdergaande concentratie van intensieve veehouderij tegen te gaan.

Nadere informatie over financiële risico's en risicomanagement staat in de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Wat mag het kosten?

07	Landbouw en voedsel						
Bedragen x € 1.000		Realisatie	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting
		2018	2019	2020	2021	2022	2023
<u>Lasten</u>							
Programmalasten		13.403	22.952	5.558	0	0	0
Toerekening organisatiekosten		2.170	2.957	2.767	0	0	0
	totaal lasten	15.573	25.909	8.325	0	0	0
<u>Baten</u>							
Programmabaten		360	314	0	0	0	0
Baten toerekening organisatiekosten							
	totaal baten	360	314	0	0	0	0
Saldo baten en lasten		-15.213	-25.595	-8.325	0	0	0

De lagere raming in 2020 (circa € 17 mln) is met name gelegen in lagere ramingen ten aanzien van POP3 regelingen (€ 7 mln), ondersteunende maatregelen (€ 7,5 mln), Innovatie Agrofood (€ 2 mln), sanering knelpunten (€ 1,6 mln) en een hogere raming ten aanzien van toekomstbedrijven (€ 0,6 mln).

Programma 8 Basisinfrastructuur mobiliteit

Inleiding

We werken aan een veilig, robuust, slim en duurzaam mobiliteitssysteem voor Brabant.

Een mobiliteitssysteem voor inwoners, bedrijven en bezoekers dat iedereen in staat stelt mee te doen aan de samenleving en bovendien onze economie versterkt.

Dat het goed gaat met Brabant is ook te merken op onze wegen en fietspaden, in de bussen en treinen. De sterke economische positie van Noord-Brabant zorgt voor een toenemende druk op de provinciale infrastructuur en het openbaar vervoer. Tegelijkertijd zorgen veranderingen in de Brabantse demografie ook voor verschuivingen in het OV-gebruik. En met ons drukke wegennet voeren we al jaren de lijst aan als provincie met de meeste verkeersdoden. Ook de gevolgen van de klimaatverandering worden steeds zichtbaarder. We zien het als onze verantwoordelijkheid om vanuit de basistaken van mobiliteit een bijdrage te leveren aan het realiseren van de klimaatdoelstellingen.

Vanuit de wettelijke verantwoordelijkheid zorgen we voor een goede basisinfrastructuur voor de mobiliteit in Brabant via:

- *Beheer en onderhoud van het provinciale wegennet*

De provincie is verantwoordelijk voor de regionale bereikbaarheid en is wettelijk verplicht haar wegen te onderhouden. De provincie houdt een provinciaal wegennet in stand door:

- het onderhouden en beheren van provinciale wegen en fietspaden;
- het verbeteren van de verkeersveiligheid op provinciale wegen en fietspaden;
- het oplossen van kleine knelpunten in het regionale wegennet;
- het op orde hebben en houden van mobiliteits- en verkeersdata.

Voor een beschrijving van de provinciale infrastructuur verwijzen we naar de paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen in deze begroting.

Het beleid en de ambities zijn vastgelegd in Kwaliteit Onderhoud Provinciale Infrastructuur (KOPI).

- *OV-concessies en transitie naar gedeelde mobiliteit*

We zien het OV als een verbindende schakel in het Brabants mobiliteitsnetwerk dat bijdraagt aan de bereikbaarheid, leefbaarheid en duurzaamheid van onze provincie.

De provincie is wettelijk bevoegd om de concessies te verlenen aan vervoerders voor het regionale openbaar vervoer en regie te voeren op de uitvoering ervan. Samen met de vervoerders zorgen we voor een zo goed mogelijke dienstregeling voor het stad- en streekvervoer, Buurtbus en regiotaxi.

De komende jaren gaat er veel veranderen in de mobiliteit en zien we een gestage toename van het aantal OV-reizigers. Daarom zetten we flink in op een trendbreuk van het huidige OV naar gedeelde mobiliteit op maat om het OV flexibel, toekomstbestendig en betaalbaar te houden. Dat vraagt om investeringen in een betrouwbaar hoogwaardig openbaar vervoer-netwerk als de ruggengraat van het OV-systeem in Brabant (programma 09). We vullen dit aan met maatwerk van slimme mobiliteitsoplossingen en deelconcepten. Het beleid en de ambities zijn vastgelegd in de visie 'Gedeelde mobiliteit is maatwerk'.

Wat willen we bereiken?

We zorgen voor een goed functionerend provinciaal wegennet als onderdeel van het totale Brabantse wegennet

Vanuit de kernwaarden veilig, bereikbaar, leefbaar en duurzaam.

Indicator:

- **De staat en inrichting van de provinciale wegen worden positief gewaardeerd door de Brabantse burger (waardering WOW $\geq$ 7).**

Wat gaan we daarvoor doen?

Planmatig beheer en onderhoud provinciale infrastructuur

- De provincie voert planmatig beheer en onderhoud uit op de provinciale infrastructuur zoals afgesproken in de meerjarige kwaliteitsvisie (KOPI, 2018). In 2020 rapporteren we voor het eerst over de Brabantse norm (kwaliteitsindicator van de provinciale infrastructuur).

In KOPI liggen de ambities en het bijbehorende prijs-/ kwaliteitsniveau vast (Brabantse norm). We bieden daarbij ruimte aan extra ambities, waarbij we werk met werk proberen te maken. Een overzicht van de geplande onderhoudsprojecten en planstudies is opgenomen in de Programmering Mobiliteit 2020-2025. We combineren een efficiënte uitvoering én verdere verduurzaming van de beheer- en onderhoudstaak door onszelf en de markt uit te dagen om in te zetten op innovatie. Dat doen we naast het zelf testen en ontwikkelen in de praktijk via de wijze van het aanbesteden van werken waarbij de markt steeds maximaal wordt uitgedaagd op het vlak van innovaties en duurzaamheid.

Het georganiseerd gebruik van data wordt steeds belangrijker in planningen en analyses. Richting 2023 willen we grote stappen zetten naar een datagedreven mobiliteitsbeleid.

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der

We streven naar nul verkeersdoden in Brabant

Door het verbeteren van de verkeersveiligheid met een integrale aanpak gericht op de pijlers gedrag, handhaving en infrastructuur.

Indicatoren:

- **Dodelijk verkeersslachtoffers in Brabant (aantal)**
- **Dodelijke verkeersslachtoffers op provinciale wegen (aantal)**
- **Dodelijke verkeersslachtoffers op provinciale wegen (aantal per reizigerskilometer)**

Wat gaan we daarvoor doen?

Gedrag en handhaving

In 2018 kende Brabant 150 doden in het verkeer. Een sterke toename ten opzichte van de afgelopen jaren en een vreselijk hoog aantal. Want ieder verkeersslachtoffer is er een te veel. Het verbeteren van de verkeersveiligheid heeft daarom ook onze hoogste prioriteit.

Samen met partners zoals gemeenten, Rijkswaterstaat, politie en openbaar ministerie bevorderen we de verkeersveiligheid met een aanpak via drie pijlers: gedrag, infrastructuur en handhaving (BVVP, 2016). Het huidige beleid loopt af. In het nieuwe beleidsplan kiezen we voor een meer proactieve en risico-gestuurde aanpak op basis van data-indicatoren. Naar aanleiding van het nieuwe BVVP komen we in de loop van 2020 met een geschikte indicator voor de gedragsgerichte maatregelen.

- Een nieuw Brabants Verkeersveiligheidsplan (BVVP) is vastgesteld in 2020.

Via voorlichting en educatie streven we naar meer bewustwording in het verkeer. In 2020 wordt een brede communicatiestrategie ontwikkeld, waar de campagne 'Brabant gaat voor NUL verkeersdoden', deel van uitmaakt. We hebben hierbij aandacht voor normvervaging in het verkeer en de eigen verantwoordelijkheid. Naar aanleiding van het nieuwe BVVP komen we in de loop van 2020 met een geschikte indicator voor de gedragsgerichte maatregelen.

- Aantal leerlingen in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs dat bereikt is met bewustwordingsacties via het Brabants VerkeersveiligheidsLabel (BVL) en Totally Traffic (TT):

aantal leerlingen	2020	2021	2022	2023
norm	205.000	207.500	209.500	211.000

In 2020 wordt de pilot TT-projects afgerond om de educatie verder uit te breiden naar leerlingen van het middelbaar beroeps-onderwijs.

Ook maken we afspraken met politie en openbaar ministerie over handhavingsacties.

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der

Infrastructuur

Vanuit onze directe verantwoordelijkheid zorgen we dat de provinciale wegen en fietspaden duurzaam veilig zijn ingericht, waarbij de landelijke richtlijnen van het CROW leidend zijn (CROW: Centrum voor Regelgeving en Onderzoek in de Grond-, Water- en Wegenbouw en de Verkeerstechniek).

- We verbeteren de verkeersveilige inrichting van de provinciale wegen: in 2020 rapporteren we voor het eerst hierover als onderdeel van de Brabantse norm.

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der

We zorgen voor een passend aanbod van gedeelde mobiliteit (inclusief OV) voor alle reizigers

Indicatoren:

- **Uitvoering OV-concessies: Klanttevredenheidscijfer OV-klantenbarometer (>= vorig jaar)**
- **Transitie naar gedeelde mobiliteit: indicator nader te bepalen n.a.v. uitwerking adaptieve uitvoeringsagenda gedeelde mobiliteit (vastgesteld in begroting 2021)**

Wat gaan we daarvoor doen?

Uitvoering OV-concessies

Jaarlijks maken zo'n 54 miljoen reizigers gebruik van ons Brabantse busvervoer. Zowel het aantal reizigers als de waardering van onze reizigers neemt gestaag toe. Samen met de vervoerders, gemeenten, Reizigersoverleg Brabant en verschillende andere (markt)partijen werken we de komende jaren verder aan een vraaggericht, verbindend en verantwoord openbaar vervoernetwerk en bereiden we samen met de regio de nieuwe concessie voor gedeelde mobiliteit in West in 2023 voor. De uitgangspunten voor die uitvraag voor de concessie aan de markt zijn vastgelegd in de visie Gedeelde mobiliteit is maatwerk. We geven in onze concessie ruimte aan onze vervoerders om met maatwerk in te spelen op de veranderende vraag naar gedeelde mobiliteit en innovatie in het OV te stimuleren. Als concessieverlener voert de provincie de regierol uit op de lopende concessies. Om het huidige OV een betrouwbaar, veilig en duurzaam alternatief binnen het mobiliteitssysteem te laten zijn zorgen we ook tijdens de transitie naar gedeelde mobiliteit dat:

- Het OV-netwerk in Brabant betrouwbaar is: rituitval is maximaal 0,2%.
- Het OV-netwerk in Brabant veilig is: aantal incidentmeldingen is lager dan in het voorgaande jaar.

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der

Transitie naar gedeelde mobiliteit

Er is een verschuiving van het traditionele OV naar deelconcepten en gedeelde mobiliteit met oog voor maatwerk. De transitie naar gedeelde mobiliteit beschouwen we als één van de grootste opgaven in deze bestuursperiode. We zetten daarom stevig in op deze trendbreuk. In de beginfase ligt het accent vooral op het aantal pilots en experimenten van maatwerkoplossingen en deelconcepten. Een goed voorbeeld daarvan is de pilot met BravoFlex als innovatieve maatwerkoplossing. De ambitie is om bij de transitie steeds meer te sturen op de effecten met het ontwikkelen van geschikte indicatoren. Een nieuwe concessie West willen we in 2023 conform de uitgangspunten van de nieuwe visie hebben ingericht en gegund.

- We zorgen voor voldoende aanbod van vormen van gedeelde mobiliteit dat aansluit bij de vraag van reizigers. Dit doen we door experimenten binnen en buiten de bestaande concessies: minimaal 3 pilots en experimenten per jaar opgestart.
- Passend bij de verschuiving van OV naar deelconcepten, zorgen we ervoor dat het aanbod van mobiliteitsdiensten voor de gebruiker inzichtelijk is door in te zetten op een goed functionerend

MaaS-platform (mobiliteit als dienst). We zorgen dat in 2023 betrouwbare en goed functionerende MaaS-platform(s) in alle stedelijke regio's en in het landelijk gebied van Brabant beschikbaar zijn voor de reizigers, waarin ook doelgroepenvervoer is geïntegreerd.

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der

We stimuleren een duurzaam mobiliteitssysteem zonder emissies

Bij de uitvoering van onze wettelijke taken voor mobiliteit leveren we een bijdrage aan het realiseren van doelstellingen uit het klimaatakkoord.

Indicator

- **Totale emissie broeikasgassen uitgedrukt in CO2-equivalenten (in absolute aantallen in tonnen uitstoot)**

Wat gaan we daarvoor doen?

Verduurzaming mobiliteitssysteem

We zien volop kansen om met het verduurzamen van het mobiliteitssysteem een bijdrage te leveren aan het realiseren van de doelstellingen (2030/2050) uit het klimaatakkoord op het gebied van energietransitie en CO2 reductie. Dat doen we vooral via het duurzaam aanleggen, onderhouden en beheren van onze infrastructuur. We kijken daarbij ook naar mogelijkheden van het besparen en opwekken van energie via onze infrastructuur.

- Hergebruik van beton / asfalt bij provinciale infraprojecten op basis van contract: minimaal 50% (100% circulair in 2050).
- Energieneutraal bouwen van de provinciale infrastructuur op basis van contract (100% in 2030).
- Samenwerkingsverband voor duurzaam bouwen van wegen in Brabant is operationeel en positief gewaardeerd door betrokken partners in 2023.

Maar ook de transitie van OV naar gedeelde mobiliteit en de elektrificatie van het openbaar vervoer in Brabant levert een bijdrage aan onze ambitie voor een duurzaam en schoon mobiliteitssysteem.

- Het OV-netwerk in Brabant is duurzaam. In 2025 100% elektrische bussen in de concessies in Brabant:

% elektrische bussen in concessie	2020	2021	2022	2023	2024	2025
norm	10%	10%	20%	20%	40%	100%

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der

Beleidskaders

- Kwaliteitsnota Onderhoud Provinciale Infrastructuur (KOPI, 2018)
- OV-visie 'Gedeelde mobiliteit is maatwerk' (2018)
- Brabants Verkeersveiligheidsplan 2016-2020 (BVVP, 2016)
- Provinciaal Verkeers- en Vervoersplan (PVVP, 2006)

Verbonden partijen

Voor het realiseren van de doelstellingen uit dit begrotingsprogramma worden onderstaande verbonden partijen ingezet:

- Gemeenschappelijke regeling 'Kleinschalig Collectief Vervoer Noord-Oost Brabant'
- Eindhoven Airport

Nadere informatie over verbonden partijen staat in de paragraaf Verbonden partijen.

Ontwikkelingen en onzekerheden

- In verband met de transitie naar gedeelde mobiliteit en de nieuwe concessie West zijn mogelijk frictiekosten te verwachten.
- Bij de jaarrekening 2018 is een voorziening gevormd voor bodemsanering bij de steunpunten.
- Bij het statenvoorstel bij KOPI is aangekondigd dat in de toekomst mogelijke meer (structurele) middelen nodig zijn voor het beheer en onderhoud van de provinciale infrastructuur.

Bodemverontreiniging steunpunten: bij jaarrekening voorziening gevormd.

Nadere informatie over financiële risico's en risicomanagement staat in de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Wat mag het kosten?

08	Basisinfrastructuur mobiliteit						
Bedragen x € 1.000		Realisatie	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting
		2018	2019	2020	2021	2022	2023
<u>Lasten</u>							
Programmalasten		171.267	170.497	173.449	158.791	151.237	147.429
Toerekening organisatiekosten		11.856	12.100	11.320	0	0	0
	totaal lasten	183.123	182.596	184.769	158.791	151.237	147.429
<u>Baten</u>							
Programmabaten		91.269	60.795	19.725	5.765	1.445	1.445
Baten toerekening organisatiekosten		27	0	0	0	0	0
	totaal baten	91.296	60.795	19.725	5.765	1.445	1.445
Saldo baten en lasten		-91.827	-121.802	-165.044	-153.026	-149.792	-145.984

Het begrotingsprogramma Basisinfrastructuur Mobiliteit is opgebouwd uit een aantal (wettelijke) basistaken. Voor een goede borging van deze basistaken zijn de middelen op basis van vastgesteld beleid structureel en autonoom op de meerjarige begroting geraamd:

- Algemeen: € 0,3 mln
- Data: € 1,9 mln
- Verkeersveiligheid: € 1 mln
- Beheer en onderhoud: € 11,7 mln*
- OV: € 91,1 mln

* Plus € 26 mln structureel investeringskrediet per jaar voor groot onderhoud en vervanging.

Daarnaast is er voor de doorontwikkeling van het huidige OV en de transitie naar gedeelde mobiliteit in 2020 € 5,4 mln op de begroting geraamd (€ 1,9 mln in 2019), gedekt door een reserve.

De geraamde inkomsten komen o.a. uit opbrengsten uit leges voor vergunningen en ontheffingen en bijdragen voor uitgevoerde werken voor derden zoals gladheidsbestrijding. Daarnaast valt de specifieke rijksuitkering voor de fiscale constructie PPS-A59 ook onder dit programma.

Tot en met 2019 werden onder dit programma de inkomsten uit specifieke doeluitkering Verkeer en Vervoer verantwoord. Met de omzetting naar een algemene uitkering via het provinciefonds worden de inkomsten aangemerkt als algemene dekkingsmiddelen (programma 31). Binnen IPO-verband is de afspraak gemaakt om de reeds verstrekte bijdragen af te bouwen via de exploitatie-uitgaven voor de OV-concessies. Medio 2019 zijn alle bijdragen uit hoofde van de doeluitkering besteed.

Programma 9 Mobiliteitsontwikkeling

Inleiding

We werken aan een veilig, robuust, slim en duurzaam mobiliteitssysteem voor Brabant.

Een mobiliteitssysteem voor inwoners, bedrijven en bezoekers dat iedereen in staat stelt mee te doen aan de samenleving en bovendien onze economie versterkt.

De economie in Brabant draait goed, de werkloosheid is laag en er worden nieuwe woningen gebouwd. Dat is goed voor onze provincie. Deze voorspoed heeft echter ook een keerzijde. De druk op ons mobiliteitssysteem neemt enorm toe. Met een toename van verkeer op de Brabantse wegen, onveilige situaties en overvolle treinen en bussen tot gevolg. En dat terwijl er grote maatschappelijke opgaven liggen op het gebied van leefbaarheid, klimaat, behoud van waardevolle natuur en de energietransitie. In het bestuursakkoord kiezen we voor kwaliteit.

Om ons doel van een veilig, robuust, slim en duurzaam mobiliteitssysteem voor Brabant te bereiken voert de provincie een ontwikkelagenda Mobiliteit uit. Deze agenda is gericht op het huidige én de (door)ontwikkeling van het toekomstige mobiliteitssysteem. Daarin hebben we een aantal grote opgaven. Zo zetten we stevig in op de trendbreuk van OV naar gedeelde mobiliteit. En op structuurversterkende maatregelen voor een robuust spoor- en OV-netwerk en de aanpak van een aantal knelpunten in het wegennet.

In lijn met de omgevingsvisie redeneren we niet alleen vanuit nut en noodzaak op het gebied van doorstroming en veiligheid, maar steeds vaker vanuit leefbaarheid en omgevingskwaliteit. In deze begroting presenteren we een selectie. Een uitgebreid overzicht staat in de Programmering Mobiliteit 2020-2025.

Als uitwerking van de omgevingsvisie actualiseren we dit jaar ook het mobiliteitsbeleid. Dat doen we door mobiliserende doelen te stellen op weg naar 2030 zoals gekoppeld aan de trendbreuk van OV naar gedeelde mobiliteit. In 2030 kan dat realiteit zijn als we ook een afweegkader en financieel instrumentarium maken dat ons helpt prioriteit te geven aan realisatie van de doelen. In 2020 spreken we met partners en de Provinciale Staten over de actualisatie van het mobiliteitsbeleid.

Wat willen we bereiken?

We realiseren een robuust mobiliteitssysteem met acceptabele en betrouwbare reistijden van deur tot deur voor alle vervoerswijzen voor personen- en goederenvervoer

Deze vervoersnetwerken zijn zo met elkaar verknoot, dat iedere vervoerswijze een optimale bijdrage levert aan de bereikbaarheid.

Indicator:

- **Indicatie filedruk: gemiddelde vertraging per uur autorijden op Rijks- en provinciale wegen in Brabant (< vorig jaar).**

Wat gaan we daarvoor doen?

OV-netwerk

Om de sterke groei van het aantal OV-reizigers in 2030 op te kunnen vangen, moet de basis van het Brabants OV-netwerk op orde worden gebracht. We werken aan de versterking van het HOV-netwerk zodat reizigers in 2040 vanuit middelgrote steden in 30 minuten op een treinstation kunnen zijn en aan hoogfrequent treinverkeer in Brabant met de ambitie om in 2040 vanuit de Brabantse steden in 60 tot 90 minuten per trein naar o.a. de Randstad te kunnen reizen:

- Afspraken in BO MIRT over Toekomstbeeld OV 2040.
- Afspraken in BO MIRT over verbeteren OV Breda-Utrecht.
- Afspraken met regio over ontwikkelagenda HOV / Bravo Direct.
- Realisatie Maaslijn (uitvoering door het Rijk): oplevering in 2024.

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der

Knelpunten infrastructuur

Het bereikbaarheidspakket voor het bedrijventerrein De Run in Veldhoven is wat ons betreft hét voorbeeld hoe we knelpunten in de bereikbaarheid in de toekomst willen aanpakken: multimodaal met aandacht voor gedragsverandering en samen met mede-overheden, maatschappelijke partners én het bedrijfsleven. De realisatie van de maatregelen uit het pakket staat gepland tot en met 2025.

Vanuit het beleid 'slim waar het kan, asphalt waar het moet' werken we in 2020 verder aan het oplossen van knelpunten in de infrastructuur, zowel op provinciale wegen als op het onderliggende en Rijkswegennet zoals:

- Er is in 2020 een besluit over de bundelroute in het kader van de bereikbaarheid Eindhoven / Helmond / Nuenen.
- We realiseren de nieuwe N69 en N279 Veghel – Asten (oplevering in 2023) en N629 (oplevering in 2021).
- A50 corridor Nijmegen- Eindhoven en de A2/N2 Randweg Eindhoven op de MIRT-agenda.

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der

Multimodaal netwerk

We stimuleren een multimodaal netwerk voor personen- en goederenvervoer.

We zien daarbij de fiets als onmisbare schakel.

- Om het fietsgebruik te stimuleren realiseren we een netwerk van snelfietsroutes: snelfietsroutes van het programma Fiets in de Versnelling 2016-2020 zijn gerealiseerd (3 in 2020 en 9 in 2023).

Door de toegenomen complexiteit in de projectvoorbereiding is 5 in 2020 niet haalbaar gebleken. Nieuwe besluiten om te investeren in een snelfietsroute maken deel uit van de integrale afweging over bereikbaarheid die we maken met onze regionale partners.

We werken aan de ontwikkeling van (internationale) goederencorridors. De focus ligt daarbij nu vooral op Rotterdam – Venlo met Moerdijk en Tilburg als bovenregionaal logistiek knooppunt.

- We maken afspraken over de ontwikkeling van de logistieke multimodale knooppunten Tilburg en Moerdijk.
- Wilhelminakanaal geschikt voor klasse IV schepen tot en met haven Loven (Tilburg): oplevering in 2023.

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der

Mobiliteitshubs

De tijd dat reizigers elke ochtend zonder nadenken in hun eigen auto stapten is voorbij. Reizigers willen in toenemende mate een aanbod van mobiliteit dat past bij hun dynamische manier van leven. De combinatie tussen fiets, deelauto en OV wordt steeds aantrekkelijker. We zorgen voor een goede aansluiting tussen de verschillende modaliteiten met het realiseren van mobiliteitshubs.

- We innoveren 6 bestaande OV-knooppunten tot mobiliteitshubs en ontwikkelen samen met gemeenten minimaal 6 nieuwe innovatieve mobiliteitshubs in de periode tot 2023.

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der

We stimuleren de ontwikkeling en het gebruik van slimme mobiliteitsdiensten.

Indicator:

- **Het monitoringsplan voor samenwerkingsprogramma SmartwayZ.NL is in 2019 aangescherpt in de volledige breedte van de programmadoelen doorstroming, innovatie en goede procesvoering.**

In 2020 bijbehorende indicatoren vastgesteld, nulmeting uitgevoerd.

Wat gaan we daarvoor doen?

Slimme mobiliteit

Op het gebied van Smart Mobility is Brabant toonaangevend. En dat willen we blijven! We bieden reizigers, werkgevers en logistieke bedrijven nieuwe mobiliteitsoplossingen. Onze infrastructuur, systemen en data richten we waar nodig in op veranderingen als autonoom rijdende voertuigen, in-car systemen en mobiliteitsapps. We stellen in samenwerking met onze partners ons mobiliteitsnetwerk beschikbaar om nieuwe technieken te ontwikkelen en grootschalig te testen. De indicatoren voor het meten van de effecten van het programma zijn nog in ontwikkeling. Daarom richten we ons voor nu op volgende indicatoren:

- We stimuleren de ontwikkeling van slimme mobiliteitsoplossingen op het gebied van personenvervoer en logistiek. In 2023 zijn 20 oplossingen getest, waarvan 10 ook succesvol verder in de praktijk zijn gebracht.
- We stimuleren het gebruik van slimme mobiliteitsoplossingen op het gebied van personenvervoer. Dit is te zien in een jaarlijkse toename ten opzichte van de nulmeting in 2020. De toename heeft zowel betrekking op voertuigen als op de ondersteuning van de rijtaak van reizigers.
- We stimuleren het gebruik van slimme mobiliteitsoplossingen op het gebied van logistiek. Dit is te zien in een jaarlijkse toename ten opzichte van de nulmeting in 2020. De toename heeft betrekking op het aantal logistieke bedrijven dat voor het plannen van ritten gebruik maakt van realtime data-inzichten voor het vrachtverkeer.
- We stimuleren de grootschalige toepassing van slimme mobiliteitsoplossingen die gericht zijn op het persoonlijk informeren van reizigers over hun reis. In 2023 hebben we in Brabant 6 mobiliteitsoplossingen werkzaam die reizigers persoonlijk informeren.

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der

We zorgen voor een stevige koppeling tussen de ruimtelijke-economische ontwikkeling en het mobiliteitssysteem.

Met als doel de kwaliteit van de leefomgeving te vergroten en tegelijkertijd de bereikbaarheid te waarborgen.

Indicator:

- **Het mobiliteitssysteem in Brabant heeft een minimale impact op de leefomgeving of creëert ruimte voor andere ontwikkelingen door een goede inpassing in de omgeving.**

We ontwikkelen een geschikte indicator om de effecten goed te kunnen meten.

Wat gaan we daarvoor doen?

Omgevingskwaliteit en leefbaarheid

Het mobiliteitssysteem is steeds meer verbonden met de ruimtelijke en economische ontwikkeling. We willen als provincie de regie voeren op de ontwikkeling van een aantal belangrijke knooppunten in Brabant. Daarbij moeten optimale bereikbaarheid en goede leefbaarheid op elkaar afgestemd worden, bijvoorbeeld middels het realiseren van komoleidingen. Ook werken we aan de transitie naar een slimmere, duurzamere en meer op kwaliteit gestuurde luchtvaart- en luchthavenontwikkeling met een goede balans tussen economische groei en de belasting van de leefomgeving via de Proefcasus Eindhoven Airport.

- We vernieuwen (stedelijke) knooppunten en maken ze aantrekkelijker om er te reizen, te verblijven en zich te vestigen: afspraken in BO MIRT over EIK XL en Spoorzone 's-Hertogenbosch.
- We sluiten in deze bestuursperiode mobiliteitsdeals met Breda, Eindhoven en Meierijstad.

- In het kader van de leefbaarheid en veiligheid van het goederenvervoer per spoor zetten we stevig in op afspraken met het Rijk over het basisnet en saneren overwegen.
- We onderzoeken de behoefte aan én mogelijkheden voor minimaal 3 komoelidingen in Brabant.

Gedeputeerde: Maat Christophe, van der

Beleidskaders

- Kwaliteitsnota Onderhoud Provinciale Infrastructuur (KOPI, 2018)
- OV-visie 'Gedeelde mobiliteit is maatwerk' (2018)
- Uitvoeringsprogramma Fiets in de Versnelling 2016-2020
- Provinciaal Verkeers- en Vervoersplan (PVVP, 2006)
- Omgevingsvisie (2018)

Verbonden partijen

Voor het realiseren van de doelstellingen uit dit begrotingsprogramma worden binnen het programma geen verbonden partijen ingezet.

Nadere informatie over verbonden partijen staat in de paragraaf Verbonden partijen.

Ontwikkelingen en onzekerheden

- Een aantal projecten en te maken afspraken kent een grote mate van afhankelijkheid van externe partners. Ondanks de inspanningen van de provincie kunnen projecten of afspraken later of niet uitgevoerd of tot stand komen.
- De recente uitspraak van de Raad van State inzake de toetsingscriteria van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) kan invloed hebben op de voortgang van infraprojecten.

Nadere informatie over financiële risico's en risicomanagement staat in de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Wat mag het kosten?

09	Mobiliteitsontwikkeling						
Bedragen x € 1.000		Realisatie	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting
		2018	2019	2020	2021	2022	2023
Lasten							
Programmalasten		223.729	56.919	153.888	64.513	78.547	93.101
Toerekening organisatiekosten		4.554	5.151	4.811	0	0	0
	totaal lasten	228.283	62.070	158.698	64.513	78.547	93.101
Baten							
Programmabaten		3.823	1.589	2.045	3.366	3.366	3.366
Baten toerekening organisatiekosten							

	totaal baten	3.823	1.589	2.045	3.366	3.366	3.366
Saldo baten en lasten		-224.459	-60.480	-156.654	-61.147	-75.181	-89.735

De meerjarige begroting voor het begrotingsprogramma Ontwikkelagenda Mobiliteit is op basis van gemaakte afspraken met partners opgebouwd en is sterk afhankelijk van de planningen. De middelen zijn beschikbaar in reserves en worden op basis van het verwachte uitgavenpatroon op de begroting geraamd. Via een structurele toevoeging aan de reserve van € 40 mln en van € 30 mln t/m 2030 worden de uitgaven gedekt. De toevoeging wordt verantwoord onder de algemene middelen.

In 2020 is totaal € 154 mln aan programmalasten op de begroting geraamd voor o.a. meerjarige uitgaven voor de subsidieregeling voor regionale uitvoeringsprogramma's, subsidieregeling snelfietsroutes en smart-mobility. Daarnaast zijn er in 2020 incidentele bijdragen geraamd voor verschillende projecten zoals de verdubbeling en elektrificatie Maaslijn (€ 27,9 mln), de verbreding en verdieping Wilhelminakanaal (€ 18,8 mln) en de ombouw N65 (€ 48,4 mln).

Tenslotte worden er uitgaven gedaan voor een aantal projecten op de provinciale wegen, zoals de N279 en de N69. De uitgaven moeten op basis van wet- en regelgeving worden geactiveerd en afgeschreven (investeringen) en zijn via de raming van kapitaallasten op de meerjarige begroting gedekt.

Voor een uitgebreide specificatie wordt verwezen naar de programmering mobiliteit 2020-2025.

Programma 10 Cultuur, erfgoed, samenleving en sport

Inleiding

We werken aan een bloeiende cultuur en de mogelijkheid om creatief te zijn, aan het in stand houden, de ontwikkeling en verbeelding van Brabants erfgoed, aan het creëren van een sterk blijfklimaat en het aanmoedigen van beweging met sport.

Met het programma Cultuur en Samenleving laten we de Brabantse maatschappij groeien en bloeien en versterken we het blijfklimaat. We maken de Brabantse samenleving sterker. Samen met mensen, organisaties en instellingen die zich richten op Cultuur, Erfgoed, Sport en Samenleving. We bieden kansen om creatief te zijn. Dat doen we door makers, groepen, talenten en culturele initiatiefnemers te steunen. We versterken de basis én de top. Ons Brabants erfgoed blazen we samen met partners nieuw leven in door het een nieuwe bestemming te geven. Voor sport spelen we een verbindende rol tussen top- en breedtesport, voor talenten, evenementen en vernieuwing. We stimuleren en versterken met dit programma de saamhorigheid, gezondheid, creativiteit, het welzijn en welbevinden en de gedeelde trots en identiteit van alle Brabanders. We versterken lokale initiatieven, waarin Brabanders samenwerken aan oplossingen voor de maatschappelijke opgaven van vandaag en morgen. We stimuleren samen met onze partners een gebiedsgerichte aanpak. En daarbij kijken we ook naar vernieuwingen op het gebied van bijvoorbeeld openbaar vervoer, wonen en de energietransitie.

Wat willen we bereiken?

Versterken van het cultureel ecosysteem met brede basis, toonaangevende top en verbindingen met omgeving

Brabant is een regio waar creatieve ontplooiing en daadkracht vanzelfsprekend en beschikbaar zijn. Een plek waar makers van kunst en cultuur zich ontwikkelen en bijdragen aan het zoeken naar innovatieve antwoorden op de maatschappelijke opgaven, het verstevigen van een goed blijfklimaat en de (inter)nationale aantrekkelijkheid van de regio. Als provincie ondersteunen wij de makers. We doen dat samen met bedrijfsleven, gemeenten, culturele instellingen en maatschappelijke organisaties. Samen met onze partners ontwikkelen wij een nieuwe cultuurvisie voor Brabant, omdat het huidige programma cultuur in 2020 afloopt.

Indicator:

- **Vergroting cultuurbereik (incl. cultuureducatie)**

We hebben het cultuurbereik voor iedere Brabander en het bereik van cultuureducatie in 2023 vergroot ten opzichte van de laatste meting (Waarde van Cultuur) in 2018.

Wat gaan we daarvoor doen?

Nieuwe cultuurvisie en uitvoeringsprogramma voor Brabant

In 2020 is het nieuwe cultuurbeleid opgesteld. Dit doen we in afstemming met externe partners zoals het culturele veld en gemeenten.

Gedeputeerde: Sloot Marianne, van der

Meerjarige ondersteuning van professionele- en amateurkunst

Inclusief Philharmonie zuidnederland.

In 2020 is er duidelijkheid over de vraag welke instellingen voor de periode 2021-2024 worden ondersteund en dus voor de komende bestuursperiode deel uitmaken van de basisinfrastructuur. Tevens gaan we vanuit het regioprofiel aan de slag met de ontwikkelingen rondom het Rijksmuseum Design en zal de Provincie i.h.k.v. de komende Rijksregeling 2021–2024 een museum voordragen bij het Rijk.

Gedeputeerde: Sloot Marianne, van der

Besluit vervolg Brabant C

In 2020 evalueren we Brabant C. In de evaluatie nemen we ook de inhoudelijke koppeling met de impuls geldenregeling mee. Tevens wordt door Brabant C een voorstel voorbereid voor doorontwikkeling van het fonds naar een publiek private samenwerking. Op basis van deze input wordt een voorstel voorgelegd aan PS.

Gedeputeerde: Sloot Marianne, van der

Onderzoek Waarde van Cultuur 2020

Oplevering in 2020 van het onderzoeksrapport Waarde van Cultuur waarmee de stand van zaken en de ontwikkeling van het culturele veld in Brabant in beeld is gebracht.

Gedeputeerde: Sloot Marianne, van der

Ontwikkelen en duurzaam behouden van beeldbepalend erfgoed

De geschiedenis van Brabant doorgeven aan toekomstige generaties. Dát is onze ambitie. Daarom blijven we ons richten op duurzaam behoud van cultuurhistorische landschappen, gebouwde en archeologische monumenten en historische stedelijke structuren. Dat doen we door herbestemming of restauratie en de bescherming van collecties. Heel belangrijk is de beleving van ons cultureel erfgoed, aan de hand van de vier 'verhalen van Brabant': Bevochten, Religieus, Innovatief en Bestuurlijk Brabant. Dit doen we samen met Brabanders, we zetten de verbeeldingskracht van erfgoed in, we stimuleren beweging, houden de basis op orde zorgen voor herontwikkeling van iconisch erfgoed dat we bovendien een nieuwe maatschappelijke functies geven.

Indicatoren:

- **Borging behoud van monumenten en culturele landschappen**

We hebben behoud van monumenten en cultuurhistorische landschappen door herbestemming en ontwikkeling van monumenten en door de kwaliteit van cultuurhistorische landschappen in gebiedsontwikkeling een plek gegeven.

- **Staat van Rijksmonumenten (verplichte indicator IPO)**

Percentage rijksmonumenten (exclusief de monumentcategorie met oorspronkelijke functie woonhuis) weergegeven naar de staat van het casco, categorie 'matig' en 'slecht'. De 0-meting in 2017/2018 leverde een percentage op van 18,7% voor Noord-Brabant (t.o.v. 18% landelijk). In 2020 wordt voor 25% van de monumenten een update uitgevoerd.

Wat gaan we daarvoor doen?

Actualisatie beleidskader Verbeeldingskracht Erfgoed (2016 - 2020)

Het uitwerken van de kansen van de tussenevaluatie van het Beleidskader in relatie tot het bestuursakkoord 2019-2023.

Gedeputeerde: Sloot Marianne, van der

Herontwikkelen en instandhouden van beeldbepalende erfgoedcomplexen

In 2020 volgt besluitvorming over de continuering van de aanpak 'behoud door ontwikkeling' (Erfgoedfabriek). Ook ronden we reeds lopende projecten in samenwerking met ontwikkelbedrijf af.

Gedeputeerde: Sloot Marianne, van der

(Door)ontwikkelen samenwerkingsverbanden rondom de verhaallijnen

Dit betreft onder meer het bestendigen van de samenwerkingsverbanden binnen de verhaallijnen Bevochten Brabant en Religieus Brabant. Dat laatste mede in het kader van het jaar van het Kloosterleven in 2021. Daarnaast stellen we de aanpak voor lijnen Innovatief en Bestuurlijk Brabant vast.
Gedeputeerde: Sloot Marianne, van der

Actualisatie van de cultuurhistorische waardenkaart (CHW)

In aansluiting op de beleidsrijke Omgevingsverordening.
Gedeputeerde: Sloot Marianne, van der

Bevorderen van een sterk blijfklimaat

We willen in Brabant toekomstbestendige dorpen en steden.. Gezien de krimp en de trek naar de stad willen we daarom het blijfklimaat in Brabant versterken. Zo blijft heel Brabant aantrekkelijk om te wonen en werken, met een hoge kwaliteit van leven. Belangrijk voor het verstevigen van het blijfklimaat zijn de lokale initiatieven waarin Brabanders samen werken aan oplossingen voor de maatschappelijke uitdagingen van vandaag en morgen. We ontwikkelen samen met onze partners een integrale aanpak op blijfklimaat. We benutten hierbij instrumenten en bestaande netwerken voor de opschaling van oplossingen waarvan we al weten dat ze werken.

Indicator:

PM (volgt uit nog op te stellen aanpak blijfklimaat)

Wat gaan we daarvoor doen?

Opstellen integrale aanpak blijfklimaat

Begin 2020, als uitwerking op het bestuursakkoord 2019-2023
Gedeputeerde: Sloot Marianne, van der

Stérk Brabant wordt een zelfstandige community

We pakken door op de ontwikkeling die in gang is gezet: provincie jaagt Stérk Community aan om lokale initiatieven sterker te maken en de community wordt gedragen door steeds meer partners (provinciaal en lokaal).
Gedeputeerde: Sloot Marianne, van der

Start tweede ronde Brabant Outcomes Fund (BOF)

In navolging van de eerste ronde in 2019 geven we in 2020 een vervolg aan het Brabant Outcomes Fund (BOF) om volhoudbaarheid van initiatieven te versterken. Na een uitgebreide selectieronde, gaan we met nieuwe ondernemers aan de slag voor het maken van maatschappelijke resultaatafspraken.
Gedeputeerde: Sloot Marianne, van der

Versterken van Brabantse sportinfrastructuur

Sport zorgt voor verbinding. Daar wordt Brabant beter van, zowel sportief, qua (preventieve) gezondheid, economisch en sociaal-maatschappelijk. Daarom gebruiken we sport en vitaliteit om te inspireren, faciliteren en initiëren, zowel op het sportveld als daarbuiten, nu én in de toekomst. Zodat we het blijfklimaat en de (inter)nationale aantrekkelijkheid van de regio nog verder versterken. Dit doen we uiteraard niet alleen, maar samen met onze publieke en private partners.

Indicator:

- **Instrumentarium periode 2020 – 2024 op orde**

We hebben in 2020 goede afspraken gemaakt over onze sportinzet voor de komende periode en ons instrumentarium voor de uitvoering voor de periode 2020 - 2024 is op orde.

Wat gaan we daarvoor doen?

Opstellen Sportakkoord

Samen met onze partners hebben we in 2020 een Provinciaal Sportakkoord opgesteld.

Gedeputeerde: Sloot Marianne, van der

Oprichten BrabantSportfonds

In 2020 wordt een BrabantSportfonds opgericht om samen met onze partners (waaronder het bedrijfsleven) evenementen te financieren.

Gedeputeerde: Sloot Marianne, van der

Verdere uitwerking nieuw sportbeleid en start uitvoering

Ons provinciale sportbeleid wordt verder uitgewerkt en we starten met de uitvoering.

Gedeputeerde: Sloot Marianne, van der

Continueren lopende activiteiten op de lijnen uniek sporten, evenementen en talentontwikkeling

In de periode tot vaststelling nieuw sportbeleid laten we geen gat vallen in de uitvoering van bestaand beleid door lopende activiteiten op het gebied van uniek sporten, evenementen en talentontwikkeling te continueren.

Gedeputeerde: Sloot Marianne, van der

Beleidskaders

- Cultuuragenda van Brabant voor 2020
- Uitvoeringsprogramma Cultuur 2016-2020
- Beleidskader Erfgoed 2016 – 2020
- Uitvoeringsagenda Versterking Sociale Veerkracht 2017-2020

Verbonden partijen

Voor het realiseren van de doelstellingen uit dit begrotingsprogramma worden onderstaande verbonden partijen ingezet:

- Stichting Beheer Museumkwartier
- Stichting Brabant C Fonds
- NV Monumenten Beheer Brabant

Nadere informatie over verbonden partijen staat in de paragraaf Verbonden partijen.

Ontwikkelingen en onzekerheden

Vele prestaties worden geleverd in samenwerking met externe partners. Ook wordt steeds meer 'van buiten naar binnen' gewerkt: het initiatief van externe partners gekoppeld aan de maatschappelijk opgaven van de Provincie. Dit biedt kansen, maar creëert in sommige gevallen ook afhankelijkheid als het gaat om het daadwerkelijk realiseren van prestaties.

Nadere informatie over financiële risico's en risicomanagement staat in de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Wat mag het kosten?

10	Cultuur, erfgoed, samenleving en sport					
Bedragen x € 1.000		Realisatie	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting
		2018	2019	2020	2021	2022
<u>Lasten</u>						
Programmalasten		67.818	66.487	48.670	39.141	37.521
Toerekening organisatiekosten		4.783	3.681	3.448	0	0
	totaal lasten	72.601	70.169	52.118	39.141	37.521
<u>Baten</u>						
Programmabaten		866	1.215	693	702	677
Baten toerekening organisatiekosten						
	totaal baten	866	1.215	693	702	677
Saldo baten en lasten		-71.735	-68.954	-51.425	-38.440	-36.844

Het verschil in programmalasten tussen 2020 en 2019 van circa 18 mln betreft met name:

- Cultuur (€ 4,5 mln): betreft met name inzet voor Brabant C. Voor 2020 (en verder) zitten de middelen, hoewel reeds bestemd, nog in de reserve Brabant C en worden op basis van begroting Brabant C 2020 van hieruit in de begroting opgenomen.
- Erfgoed (€11 mln): betreft de lagere ramingen ten aanzien van historische erfgoedcomplexen (€ 7 mln) en Verbeeldingskracht van Erfgoed (€ 4 mln)
- Samenleving (€ 1,5 mln): de raming voor 2020 is lager dan 2019, aangezien nog niet alle voor samenleving gereserveerde middelen uit de stelpost op de begroting zijn gezet (€ 1,5 mln voor 2020) . Op basis van de besluitvorming over de uitwerking aanpak blijfklimaat volgt de begrotingswijziging.
- Sport (€ 0,8 mln): betreft minder uitgaven ten aanzien van uitvoeringsprogramma Sport

Algemeen financieel beleid

Inleiding

De lasten en baten van de provincie worden toegedeeld aan tien programma's. Naast de lasten en baten van de beleidsprogramma's kent de provincie nog algemene dekkingsmiddelen en de centrale stelposten.

Algemene dekkingsmiddelen

Algemene dekkingsmiddelen

Wat willen we bereiken?

De geraamde algemene dekkingsmiddelen voor 2020 ad ruim € 608 mln dragen bij aan:

- Het waarborgen van de zelfstandige financiële positie van de provincie;
- Het handhaven van een reëel sluitende begroting op korte en middellange termijn;
- Het verzekeren van een evenwichtige inkomstenontwikkeling.

Verbonden partijen

Voor het realiseren van de doelstellingen uit dit begrotingsprogramma worden onderstaande verbonden partijen ingezet:

- Bank Nederlandse Gemeenten NV (BNG)
- Nederlandsche Waterschapsbank

Nadere informatie over verbonden partijen staat in de paragraaf Verbonden partijen.

In de bijlagenbundel –bijlage 9b van de begroting is aangegeven op welke wijze deze verbonden partijen bijdragen aan de doelstellingen van het algemeen financieel beleid.

Wat mag het kosten?

Specificatie algemene dekkingsmiddelen	Realisatie	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting
<i>bedragen x € 1.000</i>	2018	2019	2020	2021	2022	2023
<u>Lasten</u>						
Financieringsfunctie	10.920	9.383	8.877	5.732	3.540	1.315
Overige lasten	8.163	1.760	13.762	8.772	417	2.662
Totaal lasten	19.083	11.143	22.639	14.503	3.957	3.978
<u>Baten</u>						
Opbrengst opcenten motorrijtuigenbelasting	256.354	257.000	257.000	257.000	257.000	257.000
Uitkering provinciefonds	224.841	239.854	246.577	248.989	253.425	259.592
Decentralisatie uitkering	20.389	18.298	17.002	6.681	2.326	2.326
Dividenden/opbrengst aandelenverkoop	32.124	37.704	30.881	30.881	30.881	30.881

Financieringsfunctie	106.443	88.588	54.309	52.832	54.213	49.643
Overige algemene dekkingsmiddelen	15.683	18.960	2.910	756	10	10
Totaal baten	655.833	660.405	608.677	597.137	597.855	599.451

Opbrengst opcenten motorrijtuigenbelasting

De opbrengsten worden structureel geraamd op € 257 mln. op basis van de huidige inzichten van het wagenpark en het nog 2019 geldende opcententariaf van 76,1. Bij de vaststelling van de begroting 2020 wordt het opcententariaf voor 2020 vastgesteld. Bijstelling van de begroting vindt plaats bij de bestuursrapportage 2020.

Uitkering provinciefonds

Algemene uitkering

De raming van de algemene uitkering is gebaseerd op de meicirculaire 2019. De raming is bij bestuursrapportage 2019 bijgesteld en toegelicht. In het begrotingsbedrag 2020 is het geraamde accres 2020 niet geheel meegenomen. Hierdoor is het mogelijk om eventuele negatieve bijstellingen van het accres 2019 en 2020 op te vangen, zonder effect op de begrotingsvrije ruimte.

Decentralisatie-uitkeringen

Decentralisatie-uitkeringen maken deel uit van het provinciefonds, maar hebben een eigen verdeling. De begrotingsbedragen 2020 zijn gebaseerd op de meicirculaire 2019.

Dividenden

De geraamde dividendopbrengsten 2020 betreffen hoofdzakelijk het dividend uit de aandelen Enexis NV ad € 30,8 mln.

Financieringsfunctie

De lasten van de financieringsfunctie bestaan in hoofdzaak uit de kosten van de betaalde agio op obligaties van de immunisatieportefeuille en de investeringsagenda-portefeuille. De baten betreffende de rente-opbrengsten van de obligaties uit beide portefeuilles, de rentevergoeding op verstrekte geldleningen en de rente-opbrengsten uit verplicht schatkistbankieren.

Overige lasten en baten

De overige lasten en baten betreffen o.a. de algemene lasten en baten van de grondexploitatie van het ontwikkelbedrijf, de verplichte stortingen in voorzieningen c.q. de vrijval van voorzieningen en de balans-afwikkelingsverschillen van voorgaande jaren.

Stelposten

Wat mag het kosten?

Specificatie stelposten	Realisatie	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting
<i>bedragen x € 1.000</i>	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Overhead	61.260	66.733	75.023	63.220	61.242	61.247
Onvoorziene uitgaven	0	1.308	1.308	1.308	1.308	1.308
Begrotingsruimte	0	0	73.487	61.357	54.899	47.124
Stelpost Sociale Veerkracht			1.502	5.702	5.702	5.702

Stelpost compensatie loon- en prijsst.	0	0	4.916	14.145	23.068	31.390
Onverdeelde organisatiekn 2021-2023	0	0	0	55.296	53.587	53.047
Overige stelposten	172	100	400	0	0	0
<u>Lasten</u>	61.432	68.142	156.637	201.028	199.806	199.819
<u>Baten</u>	0	0	0	0	0	0

Overhead

Om Provinciale Staten op eenvoudige wijze meer inzicht te geven in de totale kosten van overhead voor de gehele organisatie en ook meer zeggenschap over die kosten te geven, is voorgeschreven dat in de begroting op een centrale plek de kosten van overhead worden opgenomen. De overhead wordt niet meer aan de afzonderlijke programma's in de begroting toegerekend. Een verdere toelichting op de overhead is opgenomen in de bijlagenbundel-bijlage 4 van de begroting.

Onvoorzien

De stelpost onvoorziene uitgaven betreft de jaarlijks in de begroting opgenomen stelpost onvoorzien ad € 1,3 mln.

Stelpost (reservering) begrotingsruimte

De begrotingsruimte/reservering i.r.t. begrotingsruimte betreft de afgezonderde middelen voor uitvoering van het voorgaande bestuursakkoord/perspectiefnota voor zover die nog niet hebben geleid tot een concrete uitwerking in de begrotingsprogramma's. Daarnaast bevat het ook de begrotingsruimte die nog beschikbaar voor de jaren 2020-2023 (inclusief ruimte voor uitwerking BA 2019-2023).

De middelen zijn als volgt te verdelen:

Begrotingsruimte/reservering i.r.t. begrotingsruimte	2020	2021	2022	2023
Afgezonderde middelen vanuit voorgaande BA en PPS	12.236	13.562	7.750	7.750
Begrotingsvrije ruimte voor deze bestuursperiode	61.251	47.796	47.149	39.374

Stelpost Sociale veerkracht

Ten behoeve van de nadere uitwerking van plannen m.b.t. sociale veerkracht is een stelpost opgenomen.

Stelpost compensatie loon- en prijsstijging

In de bestuursperiode 2019-2023 wordt de meerjarenraming geïndexeerd. De indexatielasten zijn bij de bestuursrapportage geactualiseerd en beschikbaar op de stelpost ter dekking van de meerjarenraming. Bij de begroting wordt het indexatiebeleid vastgesteld als onderdeel van de grondslagen voor de begroting en jaarrekening in de financiële begroting. De financiële consequenties worden na vaststelling van de begroting bij een eerstvolgende begrotingswijziging verwerkt in de meerjarenraming.

Onverdeelde organisatiekosten

In de begroting zijn alleen voor de jaren 2018 t/m 2020 de organisatiekosten toegedeeld naar de programma's. Een goede basis voor de toerekening van de meerjarige organisatiekosten aan de verschillende programma's ontbreekt omdat eerst het bestuursakkoord nog verder dient te worden uitgewerkt. Op basis daarvan volgt de toedeling van de organisatiekosten naar de begrotingsprogramma's voor de jaren 2021 t/m 2023 op een later moment.

Paragrafen

Bedrijfsvoering

Inleiding

De komende jaren optimaliseren we de opgavegestuurde netwerkorganisatie die denkt en handelt vanuit de opgaven van Brabant. Daarmee zijn we in staat in te spelen op de veranderende omgevingsvragen en tegelijkertijd blijven we kwaliteit bieden bij de uitvoering van onze kerntaken. We kiezen voor de gewenste kwaliteit voor Brabant en daar sluit de juiste kwaliteit van bemensing en organisatie op aan. Vanuit een opgave- en gebiedsgerichte benadering werken we effectief samen met onze partners. Onze manier van werken is transparant en in lijn met afgesproken verwachtingen.

Wat willen we bereiken?

Algemeen

Om de maatschappelijke opgaven waarvoor we staan zo effectief mogelijk te kunnen realiseren, blijven we investeren in de organisatie, vitaliteit en flexibiliteit van onze medewerkers, de datavisie en in de doorontwikkeling van de bedrijfsvoering. Deze ambities uit het bestuursakkoord op het gebied van de organisatie werken we nader uit. Op basis van deze uitwerking zal een afweging plaatsvinden van die aanpak en projecten die voortvloeien uit deze ambities. De uitwerking en planning van deze projecten zal plaatsvinden binnen de intensivering van 15 miljoen vanuit het Bestuursakkoord.

Doorontwikkelen systemen die nieuwe manier van samenwerken ondersteunen

Om het opgavegestuurd werken in de programma's maximaal te ondersteunen is het van belang dat de in huis zijnde systemen worden doorontwikkeld.

Zo is de afgelopen bestuursperiode de financiële administratie heringericht en naar een toekomstbestendig platform gemigreerd. Dit geeft de mogelijkheid om werkprocessen verder te verbeteren en flexibel in te spelen op behoeften vanuit de opgaven en geeft meer mogelijkheden voor inzicht en rapportages. De outsourcing van de basisinfrastructuur ICT wordt afgerond en samenwerking (transitie en transformatie) met een nieuwe partner wordt gestart.

De totstandkoming van een datavisie door de Chief Information Officer (CIO) vraagt een uitwerking door de organisatie deze ambities te helpen realiseren en het voorleggen van strategische keuzes over de toekomst van de organisatiebrede software voor kernprocessen (ERP-systemen) van de organisatie, zoals het zaak- en archiefsysteem. Daarbij is het noodzakelijk te komen tot een investeringsagenda voor dit soort grote concernbrede applicaties zodat we tijdig kunnen handelen.

Los van bovenstaande ambities gaan de ontwikkelingen op gebied van informatisering en automatisering steeds sneller en moeten we stappen blijven zetten op het terrein van digitalisering, samenwerking en dataficering. Ook blijft er de noodzaak om systemen en processen continu aan te passen aan wettelijke verplichtingen (zoals de Wet Open Overheid).

Slim, snel en effectief samenwerken met partners

In het bestuursakkoord wordt benoemd dat de grote maatschappelijke opgaven waar Brabant voor staat meer dan ooit hoge eisen stellen aan de samenwerking van bestuurlijke organisaties. Het vraagt om een openbaar bestuur dat functioneert als één overheid door de overheidslagen, schaalniveaus en maatschappelijke opgaven heen. Als middenbestuur hebben wij hierin een bijzondere verantwoordelijkheid. Het vraagt van de provinciale organisatie om slim, snel en effectief in te spelen op de veranderende omstandigheden om ons heen. Vanuit de strategische opgaven worden keuzes gemaakt t.a.v. rol en samenwerkingsvorm.

Met innovatieve manieren van samenwerking en via inspiratie en concrete casussen gaan we een verdere verandering in de organisatie te weeg brengen, waarbij we ook invulling geven aan het werken in een gebiedsgerichte benadering. Daarnaast maken we het gemakkelijker om tot samenwerkingsverbanden te komen met externe partners en maken we hierover duidelijke afspraken. Ook als het gaat om het delen en inzetten van de kwaliteiten van medewerkers voor de opgaven van Brabant.

Werken aan kwaliteit van de organisatie en medewerkers

Kiezen voor kwaliteit vraagt blijvende inzet om voldoende capaciteit en kwaliteit beschikbaar te hebben om in samenspel met partners het verschil voor Brabant te maken.

Met de komst van de nieuwe set van begrotings- en organisatieprogramma's is een belangrijke stap gezet naar een ondersteunende inrichting voor een nieuwe manier van samenwerken. Het optimaliseren van de samenwerking en kennisdeling vraagt een werkwijze waarbij we ons continu aanpassen aan ontwikkelingen en veranderende verwachtingen en eisen in de samenleving.

Deze heldere koers vraagt daarna om herijking van het strategisch personeelsbeleid. Met behulp van strategische personeelsplanning wordt vervolgens systematisch gewerkt aan het beschikbaar houden van gewenst kwaliteit. Er zal veel aandacht zijn voor leren en ontwikkelen en kennisdeling over organisatiegrenzen heen. Daarbij werken we actief samen met externe partijen, kennisinstituten, onderwijsinstellingen, gemeenten e.d.

Wij willen ons bewust profileren als aantrekkelijk werkgever, dat vraagt om een prettige werkomgeving waar aandacht is voor vitaliteit van de medewerkers met erkenning voor de bijdragen van medewerkers. Er worden kansen en mogelijkheden geboden, daarnaast is het vanzelfsprekend dat de gewenste inzet en professionaliteit geleverd wordt door medewerkers.

We zetten ons ook actief in om mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt een kans te geven binnen onze organisatie, waarbij we breed kijken naar de diverse mogelijkheden binnen onze organisatie.

Wat gaan we daarvoor doen?

Beweging en verfrissing in de organisatie

Voldoende verfrissing en vernieuwing van talent in de organisatie: nieuwe instroom stagiaires, Brammers, trainees en nieuwe instroom medewerkers met een (tijdelijke) arbeidsovereenkomst: (aantal) medewerkers (referentiejaar 2019)

Gedeputeerde: Bergsma Renze, Maat Christophe, van der

We streven naar inclusiviteit en geven mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt een kans binnen onze organisatie

We streven naar inclusiviteit en geven mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt een kans binnen onze organisatie: we voldoen aan de Quotumwet wat betreft invulling van participatiebanen (fte = 25,5 uur/week):

	2020	2021	2022	2023	2024
Norm Quotumwet* (aantal fte)	37,8	41,2	44,6	47,9	49,5

* De norm Quotumwet wordt jaarlijks geactualiseerd op basis van het door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid gepubliceerde quotumpercentage.

Gedeputeerde: Bergsma Renze, Maat Christophe, van der

We voldoen aan nieuwe wetgeving en handelen rechtmatig

Als organisatie blijft een kwalitatief goede uitvoering van onze taken en dienstverlening noodzakelijk. Het voldoen aan geldende wet- en regelgeving geldt daarvoor als uitgangspunt.

Voor dataprivacy en informatiebeveiliging is de basis op orde, de implementatie van de wet- en regelgeving is geborgd in onze systemen en processen. Om te blijven voldoen vraagt dit echter continu aandacht, inzet en middelen. Ook in 2020 blijven we ons hier dus op inzetten.

In het bestuursakkoord is ook het belang van duurzaamheid onderstreept. In onze bedrijfsvoering passen we waar mogelijk duurzame oplossingen toe. In 2020 wordt het inkoopbeleid herzien, waarbij we streven naar het maximaliseren van maatschappelijke meerwaarde en de toepassing van criteria ten aanzien van maatschappelijk verantwoord inkopen.

Wat gaan we daarvoor doen?

Tijdige afhandeling van subsidies

Indicator: 95% van de subsidies worden binnen de termijnen afgehandeld.

Gedeputeerde: Bergsma Renze, Maat Christophe, van der

Tijdige afhandeling van facturen

Indicator: 95% van de facturen worden binnen de termijn van 20 dagen betaald.

Gedeputeerde: Bergsma Renze, Maat Christophe, van der

De selectie-eisen en gunningscriteria voor provinciale aanbestedingen die in concurrentie op de markt worden gezet, worden getoetst op circulariteit en energieverduurzaming

Herzien Inkoop- en aanbestedingsbeleid in 2020

Gedeputeerde: Bergsma Renze, Maat Christophe, van der

Wat mag het kosten?

90 Bedrijfsvoering						
Bedragen x € 1.000	Realisatie 2018	Begr.2019	Begr.2020	Begr.2021	Begr.2022	Begr.2023
Capaciteitsbudget	99.642	101.184	105.520	95.930	92.658	92.488
Budget 'overige personeelskosten'	4.300	4.495	5.070	4.650	4.528	4.604
Budget 'overige bedrijfsvoeringskosten'	18.503	20.508	20.577	18.784	18.491	18.051
Vitale organisatie	269	500	0	0	0	0
Saldo van baten en lasten	122.714	126.688	131.167	119.364	115.678	115.143

Het totale organisatiekostenbudget neemt met € 4,5 mln toe ten opzichte van de begroting 2019. Dit betreft met name de toename van het capaciteitsbudget van € 4,5 mln. Deze toename volgt uit consequenties van het cao-akkoord voor 2019 en 2020 en voor een beperkt deel uit de besluitvorming over inzet capaciteit bij de basisuitwerking bestuursakkoord voor 2020.

Provinciale heffingen

Inleiding

Eén van de inkomstenbronnen van de provincie betreft de provinciale heffingen. Deze bestaan uit:

- de heffing opcenten op de motorrijtuigenbelasting;
- de Grondwaterheffing en de Nazorgheffing in het kader van de Leemtewet;
- diverse leges.

De opcentenheffing op de motorrijtuigenbelasting genereert de hoogste inkomst (€ 257,0 mln in 2020).

De provincie kent geen kwijtscheldingsbeleid voor provinciale heffingen.

Beleidskaders

- Grondwaterheffingsverordening
- Verordening Nazorgheffing Noord-Brabant
- Legesverordening Provincie Noord-Brabant

Heffing opcenten motorrijtuigenbelasting

Op grond van artikel 222 van de Provinciewet worden provinciale opcenten geheven. Door het Rijk wordt elk jaar het maximumniveau van de opcentenheffing vastgesteld. De datum waarop provincies hun opcenten kunnen wijzigen is met ingang van 1 januari van enig jaar.

Op basis van de belastingcapaciteit per 1-1-2019 (omvang wagenpark in aantallen en gewicht) wordt in 2019 en 2020 rekening gehouden met een opbrengst van € 257 miljoen.

Provinciale lastendruk m.b.t. opcenten motorrijtuigenbelasting

Het door het Rijk vastgestelde maximale opcententarief is per 1 januari 2019 wettelijk bepaald op 113,2 opcenten. Het maximale tarief 2020 is rekening houdend met de indexering bepaald op 115,0.

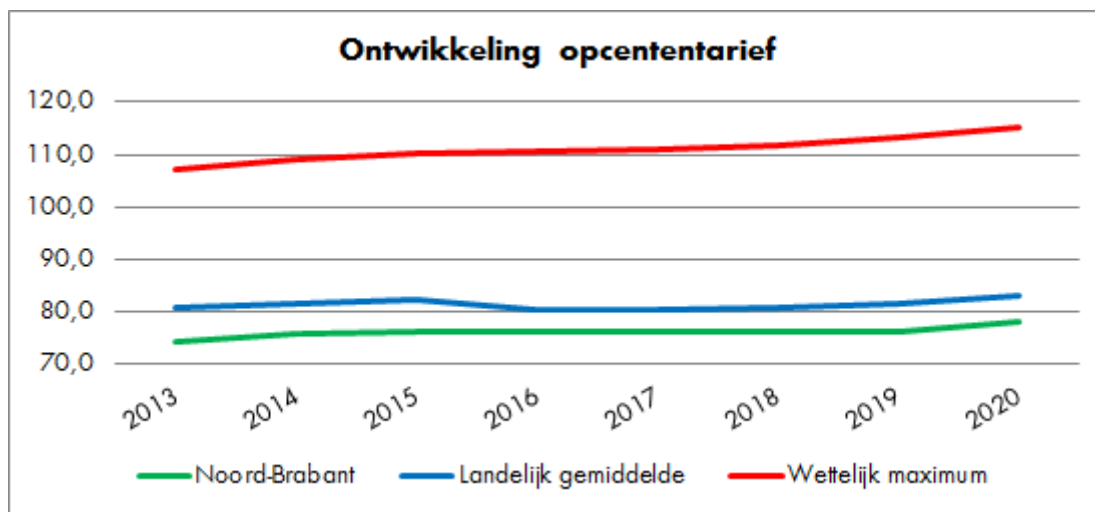
In de heffingsverordening opcenten MRB is voor 2019 het tarief vastgesteld op 76,1 opcenten (PS 48/18). Bij de begroting 2020 wordt voorgesteld het tarief vast te stellen op 78 opcenten.

In onderstaande tabel is een vergelijking opgenomen van de vastgestelde en voorgenomen opcententarieven van alle provincies.

		Vastgesteld tarief per 1 jan 2019	Voorgenomen tarief per 1 jan 2020	Stijging t.o.v. 2019	Percentage onbenutte belastingcapaciteit
1	Drenthe	92,0	92,0	0,0%	20,0%
2	Groningen	90,4	91,8	1,5%	20,2%
3	Zuid-Holland*	90,4	91,7	1,4%	20,3%
4	Zeeland	89,1	89,1	0,0%	22,5%
5	Gelderland	89,2	87,2	-2,2%	24,2%
6	Friesland	71,1	87,0	22,4%	24,3%
7	Flevoland	79,8	80,6	1,0%	29,9%
8	Overijssel	79,9	79,9	0,0%	30,5%
9	Noord-Brabant	76,1	78,0	2,5%	32,2%
10	Limburg	77,9	77,9	0,0%	32,3%
11	Utrecht	72,6	73,6	1,4%	36,0%
12	Noord-Holland	67,9	67,9	0,0%	41,0%
	Gemiddeld tarief	81,4	83,1	2,1%	
	Maximaal tarief	113,2	115,0	1,6%	

* Bij het opstellen van de begroting 2020 was het voorgenomen opcenten-tarieven van de provincie Zuid-Holland nog niet bekend.

In de rangorde van opcentenheffing van hoog naar laag komt de provincie Noord-Brabant uit op een negende plaats. In 2019 blijft de lastendruk m.b.t. de opcenten op de motorrijtuigenbelasting in relatieve zin onder het landelijk gemiddelde. Naar verwachting geldt dit ook voor 2020.

Onbenutte belastingcapaciteit

De onbenutte belastingcapaciteit is het verschil tussen de theoretische opbrengst op basis van het wettelijk vastgestelde maximumtarief en de opbrengst zoals die in de begroting is geraamd.

Rekening houdend met het maximale tarief van 115,0 opcenten bedraagt de onbenutte belastingcapaciteit t.o.v. de in de begroting geraamde opbrengst van € 257 mln, structureel ruim € 131 mln.

Er is een relatie tussen de opcentenheffing (omvang wagenpark in aantallen en gewicht) en de algemene uitkering uit het Provinciefonds. In het verdeelmodel van het fonds telt de belastingcapaciteit (tegen een algemeen rekentarief) mee als een (negatieve) inkomstenmaatstaf. Anders gezegd: een relatief grotere belastingcapaciteit (zoals in Noord-Brabant) leidt tot een naar verhouding lagere provinciefondsuitkering.

Grondwaterheffing

De grondwaterheffing wordt geheven over de hoeveelheid onttrokken grondwater. De bestedingsmogelijkheden van de heffing zijn limitatief in de Grondwaterwet opgenomen, namelijk kosten van onderzoek, metingen en schadevergoedingen in verband met de onttrekking van grondwater. De financiële verantwoording verloopt via de voorziening grondwaterheffing. Voor 2020 zijn de inkomsten grondwaterheffing geraamd op € 3,8 mln. De heffing vindt plaats op grond van de Grondwaterheffingsverordening die voor het laatst is gewijzigd op 9 december 2011 (PS 44/11). De baten uit de grondwaterheffing zijn in de begroting 2020 opgenomen bij programma Water en bodem.

Nazorgheffing

Op grond van de Wet milieubeheer is de provincie verantwoordelijk voor de nazorg van alle stortplaatsen waar na de peildatum 1 september 1996 nog afval is/wordt gestort. Om het eeuwigdurend milieu hygiënisch beheer door de Provincie van deze stortplaatsen te verzekeren is, conform de wettelijke regeling, een Nazorgfonds (een aparte rechtspersoon) ingesteld.

De exploitant van een stortplaats die onder deze wettelijke regeling valt, moet een nazorgplan opstellen en dat voorleggen aan de provincie. Op basis van het nazorgplan wordt een doelvermogen bepaald. Om het doelvermogen op te bouwen wordt aan de stortplaatsbeheerder een heffing opgelegd die in het fonds wordt gestort. Hiermee is in april 2000 een start gemaakt.

De heffing vindt plaats op grond van de vastgestelde verordening Nazorgheffing Noord-Brabant die voor het laatst is gewijzigd op 25 februari 2011 (Statenvoorstel 86/11).

Op grond van de Wet milieubeheer is de opbrengst van de nazorgheffing uitsluitend bestemd voor de uitvoering van de nazorg van gesloten stortplaatsen.

De provincie fungeert als ontvanger voor het Nazorgfonds. De gelden worden belegd in externe fondsen, conform het vastgestelde beleggingsstatuut. De beleggingsresultaten worden verrekend met de door de exploitanten te betalen heffingen. Het Nazorgfonds heeft een eigen begroting die door het Algemeen bestuur van het fonds wordt vastgesteld.

Op dit moment zijn er in Brabant negen stortplaatsen, waarvan een baggerspeciedepot, waarop de wettelijke regeling van toepassing is:

1. De Kragge, Bergen op Zoom
2. Gulbergen, Nuenen
3. Spinder, Tilburg
4. Meerendonk, 's-Hertogenbosch
5. Zevenbergen
6. Haps
7. Vlagheide, Schijndel
8. Nyrstar, Budel
9. Baggerdepot Dintelsas

In 2014 is een definitieve afrekening gemaakt voor de stortplaatsen Nyrstar en Dintelsas. Deze zijn gesloten. De provincie voert daar de nazorg uit en draagt ook het financieel risico. Voor wat betreft de overige, nog niet gesloten, stortplaatsen zijn de nazorgheffingen gestort in het Nazorgfonds en is er voldoende zekerstelling aanwezig. Bij sluiting zal op basis van een definitief nazorgplan een definitieve afrekening worden opgemaakt.

Provinciale Staten zijn op 11 juni 2019 geïnformeerd over de uitvoering van de ALM studie Nazorgfonds voor de stortplaatsen in de Provincie Noord-Brabant. Omdat er kansrijke opties lijken te zijn die de kosten van de nazorg in de toekomst zouden kunnen beperken, hebben de provincie en de vergunninghouders een overeenkomst gesloten om hier de komende vier jaren, in aanloop naar de nieuwe ALM-studie, diepgaand onderzoek naar te doen. Onderdeel van deze overeenkomst is dat, zo lang het onderzoek loopt, de vergunninghouders de stortplaatsen nog niet voor de eeuwigdurende nazorg overdragen aan de provincie en dus zelf risicodragend blijven. Tegelijkertijd handhaaft de provincie de rekenrente op het bestaande niveau. Dit uitstel geeft exploitanten de tijd om samen met de provincie te kijken naar ontwikkelingen die mogelijk kunnen bijdragen aan een verlaging van het benodigde doelvermogen. Ook kan onderzocht worden of op de stortplaatsen nieuwe inkomsten te genereren zijn, bijvoorbeeld door het vestigen van een zonnepark.

Diverse leges

Leges zijn vergoedingen door derden voor het verlenen van individuele diensten door de provincie aan particulieren en bedrijven. Deze diensten betreffen vooral de verlening van vergunningen en ontheffingen. De tarieven zijn maximaal kostendekkend en staan vermeld in de tarieventabel behorend bij de legesverordening Provincie Noord-Brabant.

De provincie Noord-Brabant heeft in 2013 de uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving overgedragen aan de drie omgevingsdiensten. Met hen zijn afspraken gemaakt over de uit te voeren werkzaamheden in het VTH-domein. Op basis van deze opdracht ontvangen zij een jaarlijkse bijdrage. De kosten die hierin begrepen zijn voor de verwerking van de verschillende vergunning-, melding- en ontheffingsprocedures vormen de basis voor de legesopbrengsten, zoals opgenomen in de tabel. De

omgevingsdiensten brengen all-in tarieven in rekening, loon en materiële kosten worden derhalve niet gesplitst. Vanuit de provincie zelf worden hier geen extra (overhead)kosten aan toegerekend.

Leges Waterwet

De legestarieven Waterwet nemen iets toe vanwege stijging in de tarieven van de omgevingsdiensten. De legesopbrengsten nemen af ten opzichte van 2019 omdat er minder aanvragen worden verwacht.

Onderdeel	Aantal begroot 2020	Tarief 2019	Tarief 2020	Mutatie	Mutatie %	Opbrengst begroot 2020
Open bodemenergiesystemen						
4.1a t/m 200.000 m3	8	€ 2.875	€ 3.519	€ 644	22%	€ 28.152
4.1a1 200.001 t/m 500.000 m3	10	€ 4.888	€ 5.963	€ 1.075	22%	€ 59.628
4.1a2 meer dan 500.000 m3	7	€ 9.201	€ 11.427	€ 2.226	24%	€ 79.989
	25					
Drinkwater & industriële toepassingen						
4.1b t/m 500.000 m3	0	€ 4.025	€ 4.106	€ 80	2%	-
4.1b1 500.001 t/m 1.000.000 m3	1	€ 8.051	€ 8.211	€ 160	2%	€ 8.211
4.1b2 meer dan 1.000.000 m3	0	€ 26.835	€ 27.370	€ 535	2%	-
	1					
Totaal leges waterwet	26					€ 175.979

Toelichting kostendekkend legestartief

	Begroting 2020
a. Netto kosten taakveld	€ 175.979
b. Overhead & BTW	N.v.t.
<i>Overhead is onderdeel van het ingekochte uurtarief</i>	
Opbrengst heffingen	€ 175.979
Dekking (opbrengst heffing / kosten)	100%

Leges Ontgrondingenwet

De legestarieven stijgen met de normale tariefcorrectie. De geraamde legesopbrengsten nemen dan ook licht toe.

Onderdeel	Aantal begroot 2020	Tarief 2019	Tarief 2020	Mutatie	Mutatie %	Opbrengst begroot 2020
5.5.1a t/m 15.000 m3	0	€ 3.738	€ 3.910	€ 172	5%	-

5.5.1b 15.001 m3 t/m 25.000 m3	4	€ 5.846	€ 6.158	€ 312	5%	€ 24.633
5.5.1c 25.001 m3 t/m 50.000 m3	6	€ 11.788	€ 12.317	€ 528	4%	€ 73.899
5.5.1d 50.001 m3 t/m 100.000 m3	3	€ 23.385	€ 24.633	€ 1.248	5%	€ 73.899
5.5.1e 100.001 m3 t/m 500.000 m3	1	€ 35.269	€ 36.950	€ 1.680	5%	€ 36.950
5.5.1f meer dan 500.000 m3	1	€ 56.833	€ 59.628	€ 2.794	5%	€ 59.628
5.5.2 Wijzigen of verlengen vergunning	3	€ 3.738	€ 3.910	€ 172	5%	€ 11.730
5.5.3 Wijzigen vergunning met extra hoeveelheid specie	0	-	-	-	-	-
5.5.4 Intrekken vergunning	2	€ 3.738	€ 3.812	€ 74	2%	€ 7.625
5.5.5 Machtiging ingevolge artikel 12	2	€ 3.738	€ 3.812	€ 74	2%	€ 7.625
5.5.6 Cultuurtechnische verbetering zonder specieafvoer	2	€ 3.738	€ 3.812	€ 74	2%	€ 7.625
5.5.7 Natuurprojecten zonder specieafvoer	1	€ 3.738	€ 3.812	€ 74	2%	€ 3.812
Totaal leges ontgrondingenwet	25					€ 307.424

Toelichting kostendeekkend legestartief

	Begroting 2020
a. Netto kosten taakveld	€ 307.424
b. Overhead & BTW	N.v.t.
<i>Overhead is onderdeel van het ingekochte uurtarief</i>	
Opbrengst heffingen	€ 307.424
Dekking (opbrengst heffing / kosten)	100%

Leges Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo)

De legestartieven stijgen minimaal. Uitzondering zijn de interne adviezen vanuit de WNB (in tabel schuin gemarkeerd). De toelichting hiervan staat bij de Wet Natuurbescherming hieronder.

Onderdeel	Aantal begroot 2020	Tarief 2019	Tarief 2020	Mutatie	Mutatie %	Opbrengst (gem.) begroot 2020
5.1.1 1a Bouwkosten lager dan € 20.000	34	€ 2.024	€ 2.053	€ 28	1%	€ 69.787
5.1.1 1b Bouwkosten tussen €20.000 en € 50.000	22	€ 2.576	€ 2.612	€ 36	1%	€ 60.550
5.1.1 1c Bouwkosten tussen €50.000 en € 100.000	17	€ 3.128	€ 3.172	€ 44	1%	€ 62.649

5.1.1 1d Bouwkosten tussen €100.000 en € 400.000	24	€ 5.152	€ 5.225	€ 72	1%	€ 153.941
5.1.1 1e Bouwkosten tussen €400.000 en € 1.000.000	12	€ 9.845	€ 9.983	€ 138	1%	€ 150.022
5.1.1 1f Bouwkosten tussen € 1 mln. en € 5 mln.	13	€ 19.781	€ 20.059	€ 278	1%	€ 316.862
5.1.1 1g Bouwkosten tussen € 5 mln. en € 25 mln.	5	€ 36.802	€ 37.319	€ 517	1%	€ 219.249
5.1.1 1h Bouwkosten meer dan € 25 mln.	0	€ 62.563	€ 63.442	€ 879	1%	-
5.1.1.2 Beoordelen bodemrapport	7	€ 184	€ 187	€ 3	1%	€ 1.306
5.1.1.3 Beoordelen advies agrarische adviescommissie	0	€ 595	€ 595	-	0%	-
5.1.1.4 Toetsing ontheffing ihkv exploitatieplan	1	€ 368	€ 373	€ 5	1%	€ 373
5.1.2 a t/m g Binnenplanse ontheffing (bestemmingsplannen)	20	€ 552	€ 560	€ 8	1%	€ 11.196
5.1.3 a/c Slopen / wijzigen beschermd monument	0	€ 3.000	€ 3.000	-	0%	-
5.1.3 b/d Slopen beschermd stads & dorpsgezicht	0	€ 1.472	€ 1.493	€ 21	1%	-
5.1.4 Slopen	0	€ 1.472	€ 1.493	€ 21	1%	-
5.1.5 Kappen	2	€ 460	€ 466	€ 6	1%	€ 933
5.1.6 a/b Handelsreclame	0	€ 552	€ 560	€ 8	1%	-
5.1.9 - 10 Andere / overige activiteiten	7	€ 644	€ 653	€ 9	1%	€ 4.572
Subtotaal leges Wabo	164					€ 1.051.439
5.1.7 Omgevingsvergunning aanhaken Wnb, N2000 (PNB bevoegd gezag)	0	€ 3.702	-			-
5.1.7a Nieuwe vergunningen Omgevingsvergunning aanhaken Wnb, N2000 (PNB bevoegd gezag)	6		€ 4.621	€ 919	25%	€ 27.724
5.1.7b Wijzigingsvergunning Omgevingsvergunning aanhaken Wnb, N2000 (PNB bevoegd gezag)	2		€ 3.817	€ 115	3%	€ 7.634
5.1.8 Omgevingsvergunning aanhaken Wnb, FF-activiteiten (PNB bevoegd gezag)	35	€ 4.443	€ 4.599	€ 156	4%	€ 160.982
Subtotaal interne adviezen Vvgb	43					€ 196.341
Totaal Wabo	207					€ 1.247.780

Toelichting kostendekkend legestarief

	Begroting 2020
a. Netto kosten taakveld	€ 1.247.780
b. Overhead & BTW	N.v.t.
<i>Overhead is onderdeel van ingekochte uurtarief</i>	
Opbrengst heffingen	€ 1.247.780
Dekking (opbrengst heffing / kosten)	100%

Leges Natuurbeschermingswet 2017

De tarieven van de Wet Natuurbescherming stijgen hoofdzakelijk door de gebruikelijke tariefcorrectie bij de omgevingsdienst. Daarnaast heeft een herijking plaatsgevonden van de uren en taken. Bij de artikelen van de houtopstanden (artikel 6.1.4a t/m 6.1.4d) leidt deze tot een procentueel grotere stijging. Dit is nodig, omdat kostendekkendheid het uitgangspunt is en er meer uren benodigd blijken dan eerder berekend. In verband met de PAS-uitspraak is gekozen voor een differentiatie bij de vergunningen over gebiedsbescherming (6.1.1). Voor nieuwe vergunningen wordt het aantal uren gehanteerd dat in het pre-PAS tijdperk werd gerealiseerd. Wijzigingen zijn gelijk gesteld aan vergunningen in het PAS-tijdperk. Voor wat betreft de intrekking van een vergunning: deze kost minder tijd dan de andere twee categorieën.

Onderdeel	Aantal begroot 2020	Tarief 2019	Tarief 2020	Mutatie	Mutatie %	Opbrengst begroot 2020
6.1.1 a Vergunningverlening gebiedsbescherming nieuwe vergunning	263		€ 4.621	€ 919	25%	€ 1.215.244
6.1.1 b Vergunningverlening gebiedsbescherming wijzigingsvergunning	76		€ 3.817	€ 115	3%	€ 290.100
6.1.1 c Vergunningverlening gebiedsbescherming volledige intrekking	47		€ 2.511	€ -1.190	-32%	€ 118.029
6.1.3a Ontheffingverlening soortenbescherming t.b.v. onderzoek en onderwijs, opvang beschermde dieren art 3.3/3.4/3.8/3.9/3.10	5	€ 132	€ 140	€ 8	6%	€ 700
6.1.3b Ontheffingverlening soortenbescherming t.b.v. infrastructurele werken, windmolens, ruimtelijke ontwikkeling meer dan 50 woningen art 3.3/3.4/3.8/3.9/3.10	80	€ 6.005	€ 6.286	€ 282	5%	€ 502.911
6.1.3c Ontheffingverlening soortenbescherming overige aanvragen art 3.3/3.4/3.8/3.9/3.10	60	€ 4.443	€ 4.599	€ 156	4%	€ 275.969
6.1.3d Ontheffingverlening soortenbescherming betrekking hebbend op belang één particuliere aanvrager art 3.3/3.4/3.8/3.9/3.10	3	€ 1.921	€ 2.036	€ 115	6%	€ 6.107
6.1.2 Ontheffingverlening schadebestrijding, overlastbestrijding en populatiebeheer art 3.3/3.4/3.8/3.9/3.10	20	€ 2.821	€ 2.878	€ 57	2%	€ 57.554
6.1.4a Ontheffingverlening compensatie herplantplicht art 4.5:	25	€ 1.149	€ 1.364	€ 215	19%	€ 34.103
6.1.4b Ontheffingverlening herplantplicht art 4.5:	20	€ 1.149	€ 1.466	€ 317	28%	€ 29.324
6.1.4c Ontheffing herplanttermijn art 4.5:	10	€ 474	€ 826	€ 352	74%	€ 8.259
6.1.4d Ontheffing vellingstermijn art 8.7 Verordening natuurbescherming	10	€ 162	€ 520	€ 358	222%	€ 5.196
Subtotaal leges WNB	619					€ 2.543.495
Aframing i.v.m. gevolgen PAS gebiedsbescherming 6.1.1.						
6.1.1 c Vergunningverlening gebiedsbescherming volledige intrekking			50%			€ -59.014

Totaal leges WNB						€ 2.484.480
Onderdeel	Aantal begroot 2020	Tarief 2019	Tarief 2020	Mutatie	Mutatie %	Opbrengst begroot 2020
6.1.1 Vergunningverlening gebiedsbescherming/Natura 2000 art 2.7	0	€ 3.702				-
6.1.1 a Vergunningverlening gebiedsbescherming nieuwe vergunning	60		€ 4.621	€ 919		€ 277.242
6.1.1 b Vergunningverlening gebiedsbescherming wijzigingsvergunning	16		€ 3.817	€ 115		€ 61.074
6.1.1 c Vergunningverlening gebiedsbescherming volledige intrekking	0		€ 2.511	€ -1.190		-
6.1.3b Ontheffingverlening soortenbescherming t.b.v. infrastructurele werken, windmolens, ruimtelijke ontwikkeling meer dan 50 woningen art 3.3/3.4/3.8/3.9/3.10	3	€ 6.005	€ 6.286	€ 282	5%	€ 18.859
6.1.3c Ontheffingverlening soortenbescherming overige aanvragen art 3.3/3.4/3.8/3.9/3.10	20	€ 4.443	€ 4.599	€ 156	4%	€ 91.990
6.1.3d Ontheffingverlening soortenbescherming betrekking hebbend op belang één particuliere aanvrager art 3.3/3.4/3.8/3.9/3.10	2	€ 1.921	€ 2.036	€ 115	6%	€ 4.071
Subtotaal Vvgb's WNB	101					€ 453.236
Totaal Wet Natuurbescherming Leges & Vvgb	720					€ 2.937.716

Toelichting kostendekkend legestartief

	Begroting 2020
a. Netto kosten taakveld	€ 2.937.716
b. Overhead & BTW	N.v.t.
<i>Overhead is onderdeel van het ingekochte uurtarief</i>	
Opbrengst heffingen	€ 2.937.716
Dekking (opbrengst heffing / kosten)	100%

Leges Vergunningen/ontheffingen wegenverordening

De tarieven van de leges, die in rekening worden gebracht voor het behandelen van aanvragen van vergunningen en ontheffingen op grond van de Verordening Wegen Noord-Brabant en de Wegenverkeerswet, zijn berekend op basis van de verwachte aanvragen en de inzet van ambtelijk personeel. De gehanteerde tarieven zijn maximaal kostendekkend.

De exceptionele transporten worden beoordeeld door de Dienst Wegverkeer (RDW). Sinds 2017 werken Provincie en de RDW samen. De leges die door de RDW wordt geïnd bij de ontheffinghouders worden jaarlijks voor een deel afgedragen. Het tarief voor behandeling van ontheffing aanvragen voor exceptionele transporten wordt jaarlijks vastgesteld door de RDW. De afdracht vindt een jaar na realisatie plaats.

Onderdeel	Aantal begroot 2020	Tarief 2019	Tarief 2020	Mutatie	Mutatie %	Opbrengst begroot 2020
------------------	----------------------------	--------------------	--------------------	----------------	------------------	-------------------------------

Ontheffing wedstrijd voertuigen meer gemeenten art. 148/10 WVV 1994	25	€ 240	€ 240	-	-	€ 6.000
Verklaring geen bezwaar wedstrijd in één gemeente art. 148/10 WVV 1994	10	€ 240	€ 240	-	-	€ 2.400
Ontheffing voertuig of -combinatie art. 9.1 RV, m.u.v. H5, afd. 7, 8, 10 en 11 RV (exceptionele transporten)	2.500	€ 16	€ 16	-	-	€ 40.000
Ontheffing voertuig of -combinatie art. 9.1, H5, afd. 7, 8, 10 en 11	5	€ 240	€ 240	-	-	€ 1.200
Ontheffing art. 87 RVV 1990	30	€ 300	€ 300	-	-	€ 9.000
Vergunning art. 4, eerste lid, Verordening wegen						
- werk andere wegbeheerders	30	€ 350	€ 350	-	-	€ 10.500
- verkeersmaatregelen op de weg voor werken of activiteiten buiten de weg	100	€ 110	€ 110	-	-	€ 11.000
- kabels of leidingen	150	€ 457	€ 457	-	-	€ 68.550
- borden (bewegwijzering, stroken-borden, reclame, objecten, terreinen)	40	€ 240	€ 240	-	-	€ 9.600
- kunstobject binnen de bebouwde kom	3	€ 350	€ 350	-	-	€ 1.050
Vergunning art. 5, eerste en tweede lid, Verordening wegen:						
- evenement (niet optocht)	20	€ 110	€ 110	-	-	€ 2.200
- evenement	15	€ 50	€ 50	-	-	€ 750
- voorwerpen i.v.m. particuliere bouw- of onderhoudswerken buiten de weg	10	€ 240	€ 240	-	-	€ 2.400
- overige activiteiten (wedstrijden zonder voertuigen, voorwerpen, stoffen)	30	€ 240	€ 240	-	-	€ 7.200
Aanvraag niet nadrukkelijk benoemd	35	€ 34	€ 34	-	-	€ 1.190
Totaal	3.003					€ 173.040

Het totaal geraamde aantal vergunningen en ontheffingen in 2020 is gelijk aan de geraamde aantallen in de begroting 2019.

In verband met de nog vast te stellen (interim) Omgevingsverordening kan een wijziging in de legesverordening nodig zijn.

Weerstandsvormogen en risicobeheersing

Inleiding

Brabant is een ondernemende provincie. Om kansen te benutten is een bepaalde mate van risicobereidheid nodig. Overheden dienen echter ook op een verantwoorde manier met publieke middelen om te gaan. De juiste afweging tussen maatschappelijk rendement en risico en de daarbij behorende beheersmaatregelen moet worden gemaakt. Risicomanagement is daarbij een belangrijk instrument.

Wat willen we bereiken?

Risicomanagement helpt bestuur, management en medewerkers bij het realiseren van provinciale doelen, door kansen (of mogelijkheden) te benutten en risico's te beheersen. Risicomanagement biedt geen 100% garantie dat gebeurtenissen met een negatief gevolg niet meer zullen optreden, of dat alle kansen worden benut. Het geeft wel de zekerheid dat de provincie vooraf de benutting van kansen en de beheersing van risico's zorgvuldig heeft afgewogen.

Wat gaan we daarvoor doen?

Risicomanagement is een doorlopend proces en een uitvoerende taak van GS. Hiertoe worden risico's twee keer per jaar opgehaald uit de organisatie. Indien risico's financiële gevolgen hebben die niet binnen het budget van het project of programma passen, dan is afdekking (in de risicoreserve of afzonderlijke reserves) aan de orde en worden uw Staten betrokken in de besluitvorming. Deze risico's krijgen een vertaling in de paragraaf weerstandvermogen en risicobeheersing.

In de paragraaf weerstandvermogen en risicobeheersing wordt bij de jaarstukken en de begroting gerapporteerd over de belangrijkste uitkomsten van het risicomanagementproces en ontwikkelingen. We richten ons in deze paragraaf hoofdzakelijk op de uitgavenkant van de begroting. Ontwikkelingen van de rijksinkomsten en van het verloop van de belastinginkomsten komen aan bod in de budgettaire nota's. Expliciete risico's verbonden aan de inkomstenkant voor het lopende jaar, worden betrokken in het proces van risicomanagement door GS en krijgen daar waar nodig een vertaling in de paragraaf weerstandvermogen.

Beleidskaders

Deze paragraaf heeft zijn basis in artikel 11 van het BBV (Besluit Begroting en Verantwoording Provincies en Gemeenten) en de daarop van toepassing zijnde toelichting.

Conform dit artikel bevat deze paragraaf ten minste:

- het beleid betreffende weerstandscapaciteit en risico's;
- een inventarisatie van de risico's;
- een inventarisatie van de weerstandscapaciteit;
- financiële kengetallen;
- een beoordeling van de onderlinge verhouding tussen deze kengetallen in relatie tot de financiële positie.

De provincie is zelf verantwoordelijk voor het formuleren van de beleidslijn en normering. GS hebben op 10 september 2019 een geactualiseerde beleidsnota risicomanagement en weerstandvermogen vastgesteld. De nota is via een statenmededeling aan uw staten voorgelegd.

Overige beleidsuitgangspunten ten aanzien van risicomanagement staan in deze paragraaf bij de diverse onderdelen weergegeven.

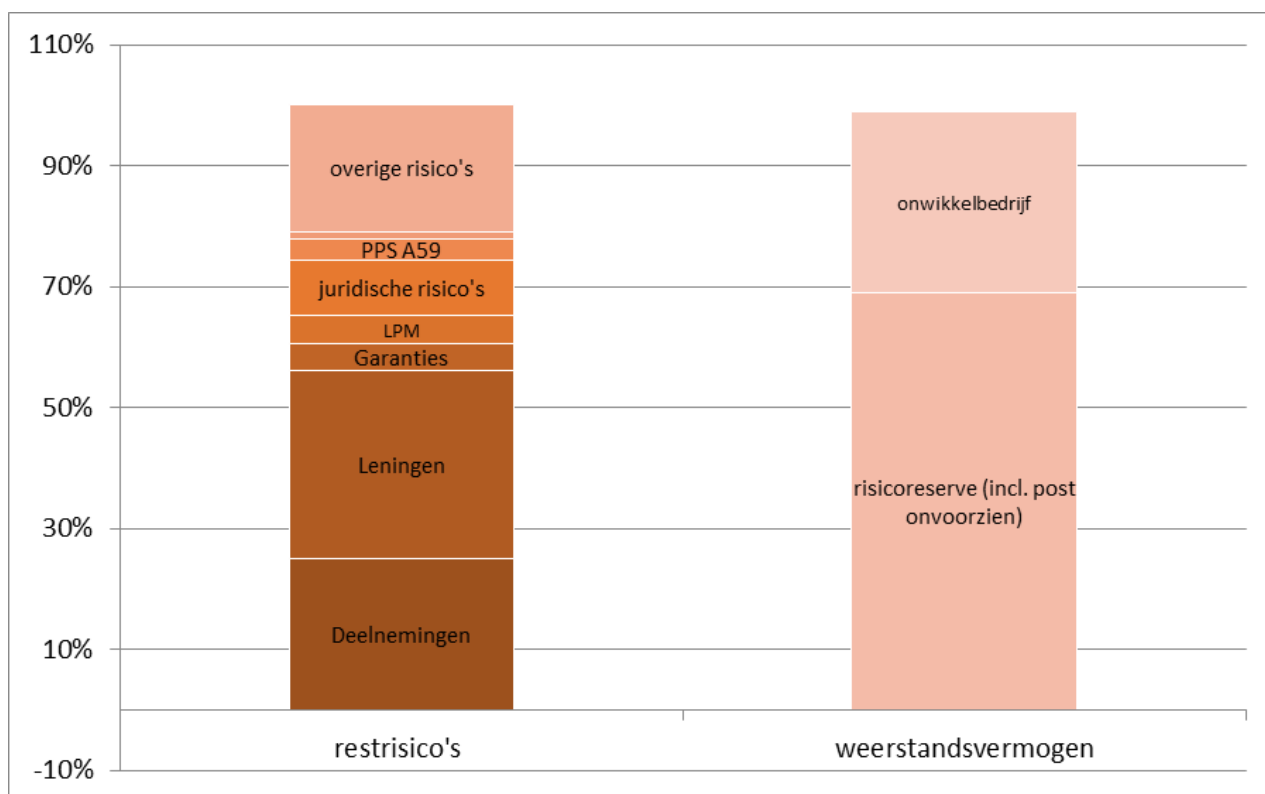
Inventarisatie risico's

In deze paragraaf worden de belangrijkste restrisico's genoemd. Deze zijn afgedekt in de risicoreserve en reserve ontwikkelbedrijf (inclusief de hieruit getroffen voorzieningen). We benoemen de individuele risico's die ca 80% van de totale risico-inschatting beslaan. In de bijlage bij de begroting is een totaaloverzicht opgenomen.

Onderwerp (x € 1 mln)	Restrisico begroting 2020	Restrisico jaarrekening 2018	Toelichting

<i>Deelnemingen</i>	€ 40,4	€ 40,4	Het restrisico is gebaseerd op individuele risico-inschatting. Het restrisico is bepaald op 100% van de balanswaarde (incl. vz grondbedrijf), met uitzondering van de ORR.
<i>Leningen</i>	€ 50,4	€ 62,6	Elke lening is apart beoordeeld op risico. Het restrisico is de som van de afzonderlijke risicobeoordelingen van de leningen.
<i>Garanties</i>	€ 7,1	€ 22,5	Het restrisico is de uitkomst van individuele inschatting van risico en afdekking
<i>Maatregelen woningbouw</i>	0	€ 3,8	De risico's betreffen resterende risico's van de maatregelen woningbouw, bestaande uit Brabantse investeringsfondsen en startersmaatregelen
<i>Logistiek Park Moerdijk (LPM)</i>	€ 7,5	€ 7,5	Risico op de ontwikkeling van Logistiek Park Moerdijk (LPM)
<i>Juridische en bedrijfsvoeringsrisico's</i>	€ 14,8	€ 14,8	Juridische en procesrisico's zijn inherent aan beleidsuitvoering en bedrijfsvoering. De inschatting van het restrisico is vooralsnog een becijferd risico van 3% van de netto structurele exploitatieomvang
<i>PPS A-59</i>	€ 5,7	€ 5,7	Restant bedrag voor de afdekking van risico's in het project. Betreft een bestaand risico, maar is overgebracht naar de risico reserve i.v.m. nieuwe regelgeving
<i>Landbouw ontwikkelingsgebieden (LOG)</i>	€ 2,0	€ 2,0	Het restrisico op schadeclaims door de inperking van ontwikkelmogelijkheden van de landbouw ontwikkelingsgebieden.
Subtotaal	€ 128,0	€ 159,4	79,1% (jaarrekening 2018 84,7%)
Overige risico's	€ 33,9	€ 28,8	20,9% (jaarrekening 2018 15,3 %)
Totaal risico's	€ 161,9	€ 188,2	100 %

De belangrijkste mutaties in de restrisico's stand begroting 2020 t.o.v. jaarstukken 2018 zijn het gevolg van geraamde aflossingen leningen en het vervallen van diverse garantstellingen.

Inventarisatie weerstandscapaciteit

De weerstandscapaciteit bestaat uit de middelen en mogelijkheden waarover de provincie beschikt of kan beschikken om niet begrote kosten (restrisico's) te dekken. De mogelijkheden om tegenvallers op te kunnen vangen, kunnen worden gekwalificeerd als:

- incidenteel (middelen die slechts éénmalig ingezet kunnen worden) en;
- structureel (elk jaar kan deze capaciteit opnieuw worden ingezet).

Uit de risico-inventarisatie volgt de **benodigde weerstandscapaciteit** voor 2020: € 161,9 mln.

De **beschikbare weerstandscapaciteit** is € 161,6 mln. Binnen deze middelen kunnen restrisico's worden opgevangen, zonder dat hiervoor beleidswijzigingen noodzakelijk zijn.

Bedragen x € mln.	Incidentele weerstandscapaciteit	Structurele weerstandscapaciteit	Totaal op jaarbasis	Theoretische ruimte
Risicoreserve	€ 111,6*			
Reserve ontwikkelbedrijf			€ 160,2	
- stimulering woningbouw		-		
- Reserve ontwikkelbedrijf	€ 48,6**			
Post onvoorzien		€ 1,3	€ 1,3	
Onbenutte belastingcapaciteit***				€ 131
Totaal			€ 161,3	€ 131

* De stand van de risicoreserve (volgens bijlage 10) is € 3 mln. hoger door toekomstige risico's waarvoor de storting reeds is verwerkt in de stand en een onttrekking nog niet in de raming is opgenomen.

** Inclusief de gevormde voorzieningen

*** De onbenutte belastingcapaciteit geeft een theoretische ruimte van ruim € 131 mln. Dit levert een theoretische ruimte op vanaf jaar t+1

Voor het monitoren van risico's is de ratio weerstandsvermogen een belangrijke indicator.

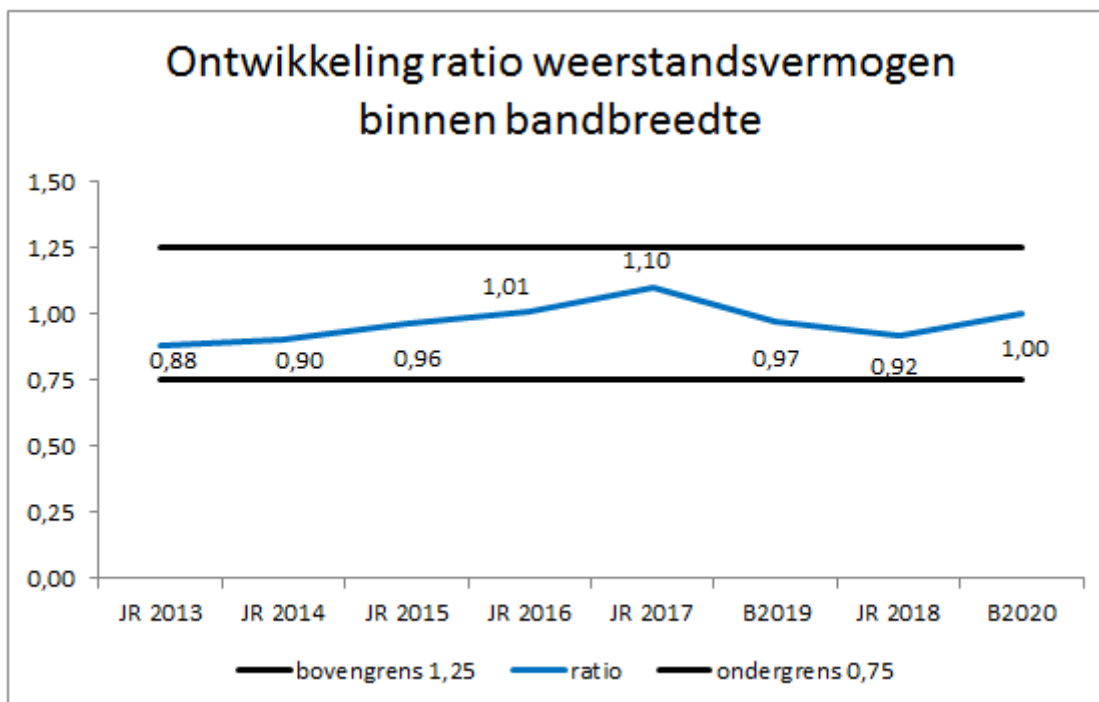
Weerstandsvermogen is een maatstaf om te beoordelen of de provincie in staat is om nadelige gevolgen van risico's op te vangen zonder dat daarbij de continuïteit in de uitvoering van taken in gevaar komt.

In het BBV (Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten) wordt het weerstandsvermogen gedefinieerd als de verhouding tussen:

- de beschikbare weerstandscapaciteit, zijnde de middelen en voorzieningen waarover de provincie beschikt om niet begrote kosten te dekken;
- alle risico's waarvoor geen (dekkings-)maatregelen zijn getroffen en die van materiële betekenis kunnen zijn in relatie tot de financiële positie (benodigde weerstandscapaciteit).

$$\text{Ratio weerstandsvermogen} = \frac{\text{Beschikbare weerstandscapaciteit}}{\text{Benodigde weerstandscapaciteit}} = \frac{161,3}{161,9} = 1,00$$

Een stabiel meerjarig beeld van de indicator geeft aan dat risicomanagement zorgvuldig plaatsvindt en tot stand komt volgens een gestructureerd risicomanagementsysteem. Er wordt geen absolute norm gesteld voor de bepaling van de ratio. De bandbreedte voor de ratio weerstandsvermogen als indicator is 0,75 tot 1,25. Het hanteren van een bandbreedte voorkomt dat elk nieuw risico of wijziging in bestaand risico leidt tot het treffen van financiële maatregelen. Onder de 0,75 zijn maatregelen nodig de beschikbare weerstandscapaciteit aan te vullen. Boven de 1,25 kan worden besloten de niet benodigde weerstandscapaciteit terug te laten vloeien naar de algemene middelen. Besluitvorming over het aanvullen of afnemen van de beschikbare weerstandscapaciteit vindt plaats bij de integrale afweegmomenten.

Conclusie

Op basis van de ratio weerstandsvermogen kan worden geconcludeerd dat de risico's kunnen worden opgevangen binnen de beschikbare weerstandscapaciteit.

In de bijlagenbundel bij de begroting zijn in bijlage 16 opgenomen:

- Het totaaloverzicht van de risico-inventarisatie en risicoafdekking;
- De kengetallen m.b.t. de uiteenzetting van de financiële positie.

Onderhoud kapitaalgoederen

Inleiding

Om kapitaalvernietiging en/of onveilige situaties te voorkomen, moeten kapitaalgoederen worden onderhouden.

PS stellen voor de kapitaalgoederen die de provincie in eigendom heeft, het te handhaven kwaliteitsniveau en de bijbehorende budgetten vast. In de paragraaf onderhoud kapitaalgoederen beschrijven we de uitwerking van het vastgesteld beleid.

Onderhoud wegen

Wat willen we bereiken?

We zorgen voor een goed functionerende provinciaal wegennet als onderdeel van het totale Brabantse wegennet vanuit de kernwaarden veiligheid, bereikbaarheid, leefbaarheid en duurzaamheid. Om dat te bereiken voert de provincie beheer en onderhoud uit.

Wat gaan we daarvoor doen?

De provinciale infrastructuur wordt gewaarborgd door alle onderdelen en objecten van die infrastructuur op goede wijze in stand te houden. In stand houden is het dagelijks onderhoud (exploitatie), groot onderhoud en vervanging (investering).

Het dagelijks onderhoud wordt uitgevoerd door middel van een tweetal meerjarige prestatiecontracten met aannemers. Deze contracten noemen we het elektronisch prestatiecontract (EPC) en het onderhoudsprestatiecontract (OPC).

Ten behoeve van de gladheidsbestrijding beschikken we over materieel dat jaarlijks wordt onderhouden en/of vervangen. Voor een efficiënte uitvoering van de beheer- en onderhoudstaak beschikken we over vijf steunpunten verdeeld over Brabant. In de komende jaren realiseren we de renovatie en verduurzaming van deze steunpunten.

Door in de meerjarenplanning ook de toestand buiten te betrekken wordt de kwaliteit van het wegennet in stand gehouden en wordt achterstallig onderhoud voorkomen.

In 2020 wordt gestart met de verduurzaming van de steunpunten en wordt de pilot 'Licht als dienst' afgerond en geëvalueerd.

Het beleid voor het beheer- en onderhoud van de provinciale wegenstructuur is opgenomen in de Kwaliteitsnota Onderhoud Provinciale Infrastructuur (KOPI, 2018). De meerjarenplanning van infrastructurele projecten is opgenomen in de Programmering Mobiliteit 2020-2025.

Het provinciale (fiets-)wegennet bestaat uit:

areaal	hoeveelheid
hoofdrijbaan	550 km, waarvan 180 km 2x2
fietspaden	510 km
berm	1.100 hectare
bomen	52.500
kunstwerken	798 stuks
verkeersregelininstallaties	80 stuks
lichtmasten en bewegwijzeringsmasten	7.950 stuks

Wat mag het kosten?

De onderhoudsbegroting voor het beheer en onderhoud van de provinciale infrastructuur is onderdeel van het begrotingsprogramma 8 Basisinfrastructuur Mobiliteit.

Voor een goede borging van deze basistaak zijn de middelen op basis van het vastgestelde beleid KOPI structureel en autonoom op de meerjarige begroting geraamd (€ 11,7 mln) en bestaat uit de volgende onderdelen:

- Dagelijks beheer en onderhoud via contracten OPC en EPC
- Gladheidsbestrijding
- Calamiteitenbestrijding

Daarnaast wordt door de Staten ieder jaar een structureel investeringskrediet van € 26 mln gevoteerd. Op basis van wet- en regelgeving dienen de uitgaven voor groot onderhoud en vervanging op basis van het levensduurverlengende karakter te worden geactiveerd en afgeschreven (in 15 jaar). De investeringen worden via de jaarlijkse afschrijvingslasten in de begroting opgenomen.

De geraamde inkomsten komen o.a. uit opbrengsten uit leges voor vergunningen en ontheffingen en bijdragen voor uitgevoerde werken voor derden zoals gladheidsbestrijding.

Onderhoud wegen	Jaarrekening	Begroting				
Bedragen x € 1.000	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Budget onderhoud wegen	12.083	15.966	11.748	11.748	11.748	11.748

Onderhoud provinciale gebouwen en installaties

Wat willen we bereiken?

De provincie streeft naar een schone, open en transparante werkplek met een flexibele invulling. Het onderhoud van de provinciale gebouwen en installaties is erop gericht de bestaande voorzieningen op een doelmatige en veilige manier in stand te houden. Deze activiteiten gelden ook voor de ruimten die aan derden verhuurd worden.

Wat gaan we daarvoor doen?

Het naar verwachting benodigde onderhoud is vastgelegd in meerjarenplanningen, de zogenaamde onderhoudsboeken. Van achterstallig onderhoud is geen sprake.

Onderhoudsboek hoofdgebouw en onderhoudsboek nieuwbouw

In 2017 zijn de onderhoudsboeken voor de komende tien jaar geactualiseerd. Voor het opstellen van het onderhoudsplan is kwaliteitsniveau 7 als uitgangspunt gehanteerd.

In het onderhoudsplan zijn zowel het jaarlijkse als meerjaarlijks onderhoud opgenomen. Het jaarlijks onderhoud is nodig om de bedrijfszekerheid van de gebouwen en de installaties te waarborgen, de veiligheid te garanderen en de uitstraling van de gebouwen in stand te houden. De kosten voor dit onderhoud wordt in de jaarlijkse exploitatie opgenomen.

Het meerjaarlijks onderhoud heeft betrekking op het niet-reguliere en groot onderhoud aan gebouwen, installaties, apparatuur en inrichting. Voor de uitvoering van het meerjaarlijks onderhoud vindt een jaarlijkse dotatie van ca € 0,6 mln aan de voorziening onderhoud provinciehuis plaats. Bij het meerjaarlijks onderhoud wordt waar mogelijk gezocht naar duurzame oplossingen.

Onderhoud museum

Het Noordbrabants Museum aan de Verwerstraat te 's-Hertogenbosch is provinciaal eigendom. De provincie verhuurt ruimten in het complex aan de Stichting Beheer Museumkwartier, die deze ruimten weer onderverhuurt aan o.a. de Stichting Het Noordbrabants Museum en Stichting Erfgoed Brabant. Het provinciaal Depot Bodemvondsten is ook gevestigd op deze locatie. De beheersstichting coördineert tevens het groot onderhoud en de vervangingsinvesteringen op basis van een meerjaren-onderhoudsplan. Om deze kosten te dekken wordt jaarlijks € 0,4 mln in de onderhoudsvoorziening gestort.

Wat mag het kosten?

Onderhoud gebouwen	Jaarrekening	Begroting				
Bedragen x € 1.000	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Provinciehuys	495	648	648	648	648	648
Noordbrabants museum	404	403	403	403	403	403
	899	1.051	1.051	1.051	1.051	1.051

Onderhoud vaarwegen

Wat willen we bereiken?

De Provincie Noord-Brabant is vaarwegbeheerder van de Dintel, de Mark, de Roode Vaart, het Mark-Vlietkanaal, de Steenbergsche en Roosendaalse Vliet en de Steenbergsche en Heense haven. Zij heeft het waterschap Brabantse Delta in medebewind opgeroepen voor de uitvoering van het onderhoud.

Gedeputeerde Staten stellen de scheepvaartklassen vast welke bepalend zijn voor het onderhoud van de provinciale vaarwegen. Provinciale Staten leggen deze vast in de Verordening water Noord-Brabant. Via het overgangsrecht bij de Verordening water Noord-Brabant gelden nu nog de scheepvaartklassen die op grond van de Scheepvaartverkeerswet zijn aangegeven in het besluit van het waterschap (Hoogheemraadschap West-Brabant; juli 1993 en januari 2004). De bijbehorende minimaal benodigde vaarwegdiepten en –profielen voor de betreffende klassen kunnen worden afgeleid uit de Scheepvaartverkeerswet en de Richtlijnen vaarwegen 2017 van Rijkswaterstaat. Aangezien deze wateren tevens een functie vervullen binnen het kwantiteitsbeheer, is de bepaling van de feitelijke diepte en profiel overgelaten aan het waterschap als integraal waterbeheerder.

In de Provinciale Visie Brabantse Vaarwegen 2004-2050 (1 oktober 2004 vastgesteld (MvA 72/04D) door Provinciale Staten) en de Strategische visie goederenvervoer (7 november 2008 vastgesteld (PS 60/08A) door Provinciale Staten) streeft de provincie naar een goed functionerend en duurzaam verkeers- en vervoersysteem. Specifiek voor de regio West-Brabant staat verwoord dat belangrijke economische centra verbonden zijn met (beperkt) klasse IV vaarwegen en dat industriële centra als Roosendaal, Oosterhout, Breda en Dongen uitstekend per schip te bereiken zijn en dat dit bij zorgvuldig onderhoud en beheer ook zo kan blijven. De Provincie Noord-Brabant investeert behalve in de mobiliteitssector ook in de vrijetijdssector, om ook daar kansen te creëren voor meer banen, versterking van de economische structuur en internationale profilering. Onder andere gaat de aandacht hierbij uit naar vaarroutes, als onderdeel van de routenetwerken. Waterschap Brabantse Delta pleegt in medebewind onderhoud aan de vaarwegen en bedient zowel de beroeps- als recreatievaart.

Wat gaan we daarvoor doen?

De provincie voert zelf geen beleidsprestaties i.c. werkzaamheden uit aan de vaarwegen. De juridische basis van de medebewindstaak is geformaliseerd met een financiële overeenkomst tussen provincie Noord-Brabant en waterschap Brabantse Delta inzake het vaarwegbeheer, die 25 juni 2018 geactualiseerd is en waarin de kosten van investeringen via een verdeelsleutel worden toebedeeld. Via onderhoudsprogramma's voor baggeren, kunstwerken en bermbeheer worden de vaarwegen bevaarbaar gehouden. Het waterschap actualiseert momenteel haar meerjarenonderhoudsprogramma en brengt in beeld welke maatregelen en investeringen nodig zijn om de onderhoudstoestand op orde te houden.

Wat mag het kosten?

Onderhoud vaarwegen	Jaarrekening	Begroting				
Bedragen x € 1.000	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Onderhoudsbijdrage aan waterschap	1.256	1.358	1.859	1.859	3.159	7.159

Bij de behandeling van de begroting 2019 hebben PS incidenteel € 6,6 mln beschikbaar gesteld om de onderhoudsstaat van de provinciale vaarwegen in overeenstemming te brengen met de daarvoor geldende uitgangspunten. De uitvoerder van dit onderhoud, waterschap Brabantse Delta, heeft de onderhoudskosten gepland in 2022 en 2023.

Financiering, treasury

Inleiding

Treasury omvat de financiering van beleid en het uitzetten van geldmiddelen die niet direct nodig zijn. De treasuryfunctie omvat alle activiteiten die zich richten op het sturen en beheersen van, het verantwoorden over en het toezicht houden op de financiële vermogenswaarden, de financiële geldstromen, de financiële posities en de hieraan verbonden risico's.

De financiële resultaten van treasury komen in de begroting tot uitdrukking bij het algemeen financieel beleid in het onderdeel algemene dekkingsmiddelen.

Bij alle voorbereidingen en besluiten rond treasury worden Gedeputeerde Staten ondersteund door een adviescommissie: Het Treasury Committee (TC). In het Treasury Committee heeft – naast twee GS-leden en ambtelijke vertegenwoordigers – ook een partner van de Treasury-adviseur zitting. Bovendien neemt de accountant, vanuit haar natuurlijke rol van adviseur, deel aan de besprekingen van de TC. Formeel is zij geen lid.

Beleidskaders

De uitvoering van het treasurybeleid wordt, naast de door de rijksoverheid vastgestelde wet- en regelgeving, zoals Provinciewet, Wet financiering decentrale overheden (Wet Fido), ministeriële regelingen, zoals Regeling uitzettingen en derivaten decentrale overheden (Ruddo), Regeling Schatkistbankieren en het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV), bepaald door de Financiële beleids- en beheersverordening provincie Noord-Brabant, de Verordening treasury Noord-Brabant, de hierop gebaseerde uitvoeringsregels voor GS in het Treasury Statuut en het beleggingsmandaat.

Wat willen we bereiken?

Belangrijkste doelstellingen voor de provincie zijn:

- onze beschikbare middelen in het kader van de immunisatieportefeuille, de investeringsagenda en eventuele andere overtollige middelen moeten veilig zijn belegd, dat wil zeggen tegen de laagst mogelijke risico's;
- de beleggingen uit de immunisatieportefeuille moeten minimaal het doelrendement van € 122,5 mln structureel opleveren;
- er moeten voldoende liquiditeiten beschikbaar zijn op het juiste moment ten behoeve van – onder andere – de provinciale investeringen.

Wat gaan we daarvoor doen?

Toegang tot Vermogensmarkten

Door *Verplicht Schatkistbankieren* voor de provincie is het belang van de toegang tot vermogensmarkten weliswaar veranderd, maar nog steeds essentieel voor het uitzetten van middelen aan decentrale overheden en voor het beheer van de obligatieportefeuilles.

Het totale verwachte rendement bedraagt in 2020 € 104,8 mln, € 3,6 mln meer dan geraamd bij de begroting 2019. Oorzaken: de realisatie van switches in 2019 en meer verstrekte leningen aan decentrale overheden. Omdat we ook in 2019 verder gaan met het uitvoeren van switches en verkopen van obligaties met een negatieve yield zullen de toekomstige rendementen hoger uitvallen dan nu geraamd in de begroting 2020. Omdat de rente (blijvend) laag is en ook in 2020 geen stijging is voorzien, zullen we in 2020 niet het gewenste herbeleggingsrendement realiseren van 1,5% (€ 2,6 mln). In 2020 wordt voor het

eerst gebruik gemaakt van de opgebouwde buffer. De onttrekking bedraagt naar verwachting € 1,5 mln. Eind 2019 bedraagt het “bufferdeel” van de dividend – en rentereserve € 195,6 mln.

Risico beheer

In het Treasury Statuut staan de risico's die intern moeten worden beheerst : markt– (waaronder rente– en valutarisico), krediet– en liquiditeitsrisico's. Voor elk risico geven we aan hoe de provincie hiermee omgaat.

Wettelijke verplichtingen (wet Fido)	Wat is het	Consequentie 2020
Kasgeldlimiet – kortlopende schulden	De kasgeldlimiet bepaalt het bedrag dat de provincie maximaal als gemiddelde netto–vlottende schuld per kwartaal mag hebben. Voor de provincies is dat vastgesteld op 7,0% van de jaarlijkse begroting. Dat is ongeveer € 77,4 mln.	De afgelopen jaren hebben wij ruimschoots voldaan aan deze limiet en dat zal in 2020 ook het geval zijn.
Renterisiconorm – langlopende schulden	Het renterisico op langlopende schulden mag de wettelijke renterisiconorm niet overschrijden. De grondslag van de renterisiconorm is het begrotingstotaal en vastgesteld op 20%. Dat is ongeveer € 221 mln.	Deze norm is in 2020 niet relevant voor de provincie aangezien er geen opgenomen geldleningen zijn.
Overige risico's	Wat is het	Consequentie 2020
Valutarisico	Ontstaat door schommelingen in wisselkoersen.	Geen, omdat er alleen middelen worden uitgezet en belegd in euro's.
Kredietrisico's	Risico op terugbetaling van beleggingen en/of rentebetalingen. Dit risico wordt beperkt door alleen te beleggen in vastrentende waarden van financiële ondernemingen met minimaal AA–minus rating gevestigd in landen met minimaal AA–flat rating.	In juni 2017 is door PS de ratingeis verlaagd naar minimaal AA–minus voor financiële ondernemingen. Hierdoor voldoen alle beleggingen in de beleggingsportefeuilles aan de ratingeis. Ook in 2020 zullen de beleggingen continu worden gemonitord en waar nodig wordt actie ondernomen om de risico's te mitigeren. In 2020 zullen ook beleggingen worden gedaan met een maatschappelijk doel in het kader van “Vermogen voor Brabant”.
Liquiditeitsrisico's	Het kunnen voldoen van de facturen en andere betalingsverplichtingen	De aanwezige liquide middelen worden afgestemd op de verwachte ontvangsten en uitgaven met diverse liquiditeitsplanningen. In verband met de huidige en verwachte lage rendementen via <i>Verplicht Schatkistbankieren</i> geldt dat wij in 2020 de buffer liquide middelen zo klein mogelijk willen houden, maar wel aan onze verplichtingen kunnen blijven voldoen.

Wettelijke verplichtingen (wet Fido)	Wat is het	Consequentie 2020
Renterisico	Het risico op wijziging (verhoging) van de variabele rente die betaald moet worden.	Het renterisico voor het project PPS A59 is volledig afgedekt door middel van een renteswap. De looptijd van de renteswap is van 1 januari 2006 tot 1 januari 2021. Het project PPS-A59 waarin de provincie samenwerkt met het consortium Poort van Den Bosch heeft tot doel het aanleggen en beheren van <u>een deel</u> van de autosnelweg A59. Het gebruik van een renteswap ter beperking van financiële risico's past binnen de voorwaarden van het Treasurystatuut. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft met deze werkwijze ingestemd. Jaarlijks wordt de marktontwikkeling gemonitord.

Minimaliseren van de kosten

Voor het beheer van de obligatieportefeuilles is sinds eind 2016 ASR-vermogensbeheer verantwoordelijk. BNP Paribas is al geruime tijd geleden als bewaarbank aangesteld. De beleggingen zijn gesplitst in een immunisatieportefeuille en een investeringsagendaportefeuille. De boekwaarden van beide portefeuilles bedragen begin 2020 naar schatting respectievelijk € 2,3 miljard en € 425 mln. Het bedrag dat wij belegd hebben t.b.v. de immunisatieportefeuille is hoger, omdat wij ook de middelen van de dividend- en rentereserve en overtollige middelen belegd hebben. Aan het beheer en bewaren van dit vermogen zijn kosten verbonden. Voor 2020 ramen wij de kosten op ongeveer € 235.000 per jaar. Door verkoop en vrijval van obligaties zullen deze kosten in de komende jaren geleidelijk afnemen. Het is wettelijk namelijk niet meer toegestaan om te beleggen in obligaties of om de bestaande obligaties te switchen naar een langere looptijd.

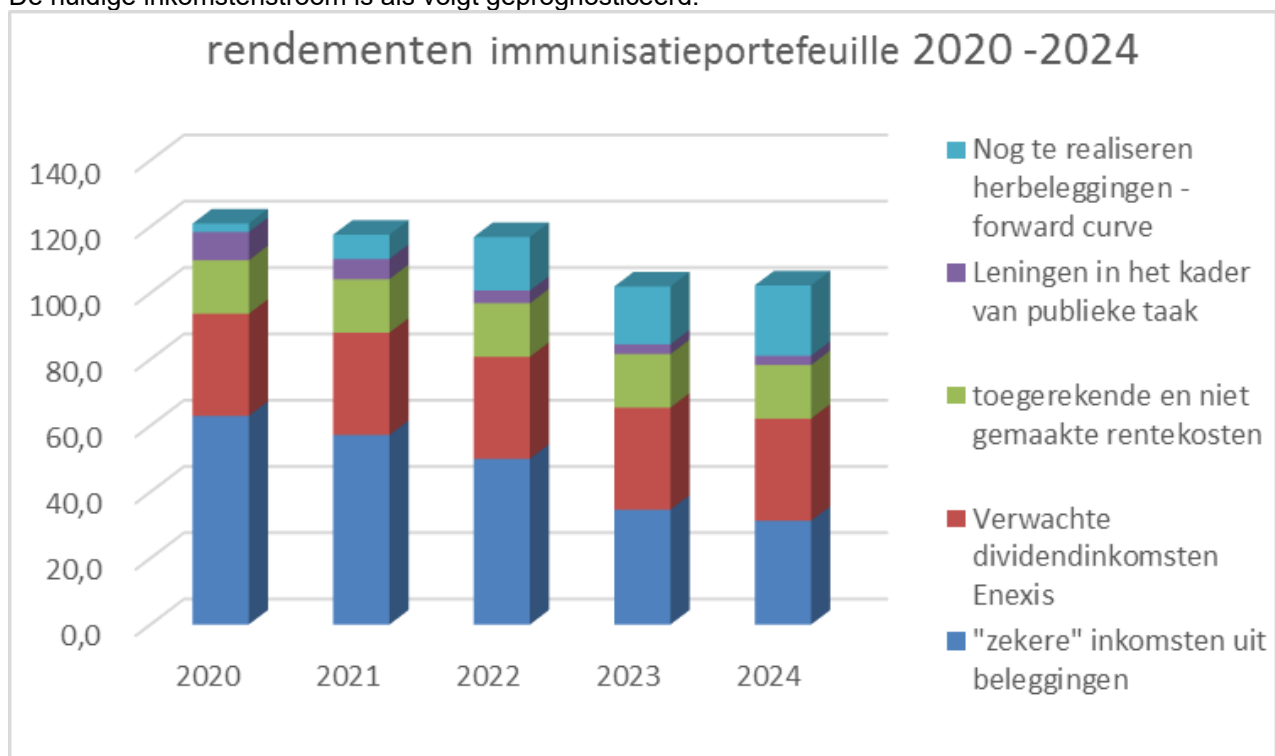
Optimaliseren van de rendementen

De opbrengsten uit de beleggingen van de immunisatieportefeuille betreffen een structurele (eeuwigdurende) inkomstenstroom van minimaal € 122,5 miljoen ter dekking van de uitgaven in de begroting en meerjarenraming. De middelen in de investeringsagenda zijn oorspronkelijk belegd op basis van het uitgangspunt dat deze in een periode van 15 jaar worden ingezet. Op basis van de lange termijn liquiditeitsprognose wordt een beleggingsmix (beleggingscategorieën in hoofdlijnen) opgesteld. Uitgangspunt is minimalisatie van de risico's door voldoende kwaliteit en spreiding van partijen en door looptijden af te stemmen op de liquiditeitsbehoefte. Dit alles binnen de kaders van de wet Fido en de Ruddo en onze eigen Verordening treasury. Conform de wet Fido is de provincie verplicht haar overtollige middelen onder te brengen bij de "Schatkist" (*Verplicht Schatkistbankieren*). Dat wil zeggen dat het agentschap van het ministerie van Financiën de gelden bewaart, maar dat de provincie de volledige zeggenschap behoudt. De provincie krijgt hierover sinds 1 april 2015 geen rentevergoeding. Destijds was dit een nadeel, omdat het Rijk een veel lagere rente vergoedde dan de markt. Inmiddels is het al enige jaren een voordeel, omdat we geen rente hoeven te betalen (minimaal 0%), terwijl de markt rente berekent over tegoeden. De korte en middellange termijn rente (Euro Interest Rate SWAP, IRS tot en met 20 jaar is negatief) zijn zo laag, dat het uitlenen van geld niet aantrekkelijk is. De verwachting is dat de rente in 2020 niet gaat stijgen. Om de economie te stimuleren heeft de Europese Centrale Bank (ECB) besloten om het "opkoopprogramma" weer op te starten in het najaar van 2019 en de rente te verlagen. Mocht in 2019 of

2020 de rente stijgen dan zullen wij direct de beschikbare middelen via (kasgeld)leningen (aan gemeenten en andere openbare lichamen) uitzetten.

Al enige tijd geleden is gestart met het omzetten van de langlopende beleggingen uit de immunisatieportefeuille naar langlopende leningen aan decentrale overheden, de transitie van de immunisatieportefeuille. Bij de omzetting realiseren wij een koerswinst, waardoor het volume van de beleggingen toeneemt. Hiermee vergroten we de kans om ook in tijden dat de rentestand laag is toch de doelstelling van de structurele inkomstenstroom te halen. Tot en met medio 2019 is € 1,3 miljard geleend aan de decentrale overheden (gemeenten en waterschappen). Sinds januari 2019 zijn we gestart met het switchen van obligaties met een hoger rendement en daarnaast zijn we in juni 2019 weer gestart met de verkoop van obligaties met een negatieve yield, dat wil zeggen dat de boekwinst hoger is dan de toekomstige rente. De effecten hiervan zijn tot en met mei in de begroting 2020 verwerkt. Het effect in 2019 voor de investeringsagendaportefeuille is € 3,0 miljoen positief t/m 2026. Dit komt bovenop het doel van € 1 miljard en komt t.z.t. ten gunste van de immunisatieportefeuille.

De huidige inkomstenstroom is als volgt geprognosticeerd:

Het voordeel van de toegerekende en niet gemaakte rentekosten ontstaat omdat de provincie geen leningen hoeft aan te trekken en dus geen rente hoeft te betalen voor de geraamde financieringskosten., In 2020 wordt er een tekort geraamd van € 1,5 miljoen. Hier is dan al rekening gehouden met "niet gemaakte rentekosten" van € 16,2 miljoen. Het verwachte tekort op de begrote inkomsten van € 122,5 miljoen vanaf 2020 kan worden opgevangen door de dividend – en rentereserve die is gevoed met incidentele en meeropbrengsten tot en met 2019. Het saldo van deze buffer is naar verwachting eind 2019 opgelopen tot € 196 miljoen. Indien de rente niet wijzigt en het dividend van Enexis blijft op het geraamde peil, dan is buffer voldoende groot om de tekorten af te dekken tot 2029. Het lange termijn perspectief zullen wij op basis van verschillende scenario's met PS blijven delen.

Conform het Bestuursakkoord "Kiezen voor Kwaliteit" zetten we in op een verbrede inzet van de immunisatieportefeuille voor maatschappelijke doeleinden, maar wel binnen de huidige randvoorwaarden. Dat wil zeggen nul procent risico en een verwacht rendement dat groter is dan dat bij de schatkist van het Rijk. Het belang van het in standhouden van het kapitaal en het genereren van toekomstig rendement uit de immunisatieportefeuille is hierbij een randvoorwaarde.

Daarnaast zijn de volgende afspraken hierover eerder met PS gemaakt:

- staatssteunproof;
- voldoende risicospreiding;
- gemaximeerd tot 25% van de totale portefeuille;
- betrokkenheid PS bij ieder voorstel via de “wensen en bedenkingen”-procedure.

Begin 2019 heeft GS, nadat PS geen wensen en bedenkingen hebben geuit, besloten om € 100 mln beschikbaar te stellen voor het concept van “Bewust Investeren”. Met dit concept beogen wij samen met de partners Nationale Nederlanden Investment Partners en BNG Bank om het maatschappelijk vastgoed bij gemeenten te verduurzamen. De bijdrage van de provincie bedraagt maximaal 20% van de financiering van maatschappelijk vastgoed in Noord-Brabant. In 2020 worden de afspraken met alle partijen contractueel vastgelegd en mogelijk wordt in 2020 met een Brabantse gemeente de eerste overeenkomst getekend voor de verduurzaming van (een deel van) het maatschappelijk vastgoed. PS zal hiervan te zijner tijd via een Statenmededeling op de hoogte worden gebracht.

Inzicht bieden in de ontwikkeling van het EMU-saldo

Het EMU-saldo voor 2020 bedraagt op basis van de begrotingscijfers 2020 -/- € 193,2 mln (negatief, zie bijlage 14).

Bij de begroting 2019 was de inschatting (o.b.v. de meerjarenraming) dat het EMU-saldo in 2020 -/- € 240,0 mln (negatief) zou bedragen.

Renteschema

Met onderstaand renteschema wordt inzicht gegeven in de rentelasten externe financiering, het renteresultaat en de wijze van rentetoerekening. De Provincie Noord - Brabant heeft geen rentelasten, maar alleen rentebaten. Daarom worden er ook geen rentelasten toegerekend aan haar investeringen.

Renteschema			€
a.	De externe rentelasten over de korte en lange financiering		€ 0
b.	De externe rentebaten		-/- € 54.308.509
<i>Totaal door te rekenen externe rente</i>			-/- € 54.308.509
c.	De rente die aan de grondexploitatie moet worden doorberekend	-/- € 0	
c.	De rente van projectfinanciering die aan het betreffende taakveld moet worden toegerekend	-/- € 0	
			-/- € 0
<i>Saldo door te rekenen externe rente</i>			-/- € 54.308.509
d1.	Rente over eigen vermogen		€ 0
d2.	rente over voorzieningen (gewaardeerd op contante waarde)		€ 0

			-/- € 54.308.509
	De aan taakvelden (programma's, inclusief obverzicht overhead) toe te rekenen rente		€ 0
e.	De werkelijke taakvelden (programma's inclusief overzicht Overhead) toegerekende rente (Rentomslag)		-/- € 0
f.	Renteresultaat op het taakveld treasury		-/- € 54.308.509

Verbonden partijen

Inleiding

In deze paragraaf wordt inzicht gegeven in de bestuurlijke, beleidsmatige en financiële belangen en risico's van de provincie als gevolg van banden met externe rechtspersonen, waarin de provincie zowel financieel deelneemt als zeggenschap heeft. De provincie neemt zowel deel in rechtspersonen, tot stand gekomen op grond van de publiekrechtelijke Wet Gemeenschappelijke Regelingen als in rechtspersonen, gestoeld op privaatrechtelijke samenwerkingsvormen.

Deze paragraaf heeft zijn basis in artikel 15 van het BBV en de daarop van toepassing zijnde toelichting. Conform dit artikel bevat deze paragraaf ten minste:

- de visie op en de beleidsvoornemens omtrent verbonden partijen;
- de lijst van verbonden partijen, die wordt onderverdeeld in:
 1. gemeenschappelijke regelingen;
 2. vennootschappen en coöperaties;
 3. stichtingen en verenigingen, en,
 4. overige verbonden partijen.

Beleidskader

Verbonden partijen zijn privaatrechtelijke of publiekrechtelijke organisaties waarin de provincie een bestuurlijk en een financieel belang heeft.

Onder bestuurlijk belang wordt verstaan: een zetel in het bestuur of het hebben van stemrecht. Met een financieel belang wordt bedoeld dat de provincie middelen ter beschikking heeft gesteld die ze kwijt is in geval van faillissement van de verbonden partij en/of als financiële problemen bij de verbonden partijen kunnen worden verhaald op de provincie.

De provincie Noord-Brabant kan besluiten om een bestuurlijk en financieel belang te houden in organisaties die een bijdrage leveren aan het publiek belang.

Het beleid ten aanzien van verbonden partijen is uitgewerkt in de Nota Samenwerkingsrelaties en Verbonden Partijen die op 3 februari 2017 is vastgesteld (PS 86/16). Hierin is het beleid met betrekking tot verbonden partijen geactualiseerd en is toegelicht op welke wijze de provincie de publieke belangen in deze verbonden partijen wil behartigen. Hierin staan ook de overwegingen genoemd om een bestuurlijk en financieel belang aan te gaan, te wijzigen of te beëindigen. In de nota is vastgelegd om vierjaarlijks de gehele deelnemingenportefeuille te evalueren.

Bestuurlijk belang verbonden partijen

Het bestuurlijk belang bij een verbonden partij uit zich in de invloed die kan worden uitgevoerd bij de verbonden partij. Dit is onder andere stemrecht op besluiten die tijdens de Algemene vergadering van Aandeelhouders of ledenvergadering zijn geagendeerd maar ook benoeming van bestuurders en leden van

het toezichtsorgaan; de Raad van Commissarissen of raad van toezicht. De mate van invloed per verbonden partij is opgenomen in navolgende tabellen.

Financieel belang verbonden partijen

Het financiële risico van de verbonden partijen is gelijk aan de omvang van het provinciaal aandeel in de deelneming (zie ook de paragraaf weerstandsvermogen), danwel gelijk aan de (jaarlijkse) bijdrage die de verbonden partij van de provincie ontvangt.

Naast het financieel risico ontvangt de provincie ook inkomsten uit verbonden partijen in de vorm van dividend. Naar verwachting ontvang de provincie in 2020 over het jaar 2019 dividend uit de volgende verbonden partijen: Eindhoven Airport NV en Enexis Holding NV. Het ontvangen dividend wordt als algemeen dekkingsmiddel in de begroting opgenomen.

Ontwikkelingen en onzekerheden

Ontwikkelingen

De meest belangwekkende ontwikkelingen bij de verbonden partijen:

Enexis

De doelstellingen van het klimaatakkoord en de Energietransitie leiden tot een spanningsveld. Tegenover een toename van grootschalige opwek van duurzame energie staan de beperkte groeimogelijkheden van het elektriciteitsnet in Nederland. Het behoud van de solide financiële positie is nodig voor de noodzakelijke extra investeringen in het elektriciteitsnet. Daarnaast zijn beleidsmatige keuzes nodig om tot een haalbaar en betaalbaar duurzaam energiesysteem te komen. Enexis participeert in landelijke overleggen en verkenningen en ondersteunt de regio's in het verzorgingsgebied bij het opstellen van de Regionale Energie Strategieën.

In 2020 zijn er drie leden aftredend uit de Raad van Commissarissen, waarvan één niet herbenoembaar. Voor deze vacature heeft de Aandeelhouderscommissie een versterkt recht van aanbeveling voor de kandidaat die door de Raad van Commissarissen voor benoeming zal worden voorgedragen aan de AvA (Algemene Vergadering van Aandeelhouders).

Eindhoven Airport

Op 25 april 2019 heeft verkenner Pieter van Geel zijn advies overhandigd aan minister van Infrastructuur en Waterstaat. In dit advies wordt ingegaan op hoe de toekomst van Eindhoven Airport kan worden vormgegeven. In het traject van de Proefcasus Eindhoven Airport heeft Van Geel als onafhankelijke verkenner de verschillende belangen, meningen en feiten afgewogen en een zo breed mogelijk gedragen advies opgesteld. Van Geel geeft in zijn advies – getiteld 'Opnieuw Verbonden' – aan dat Eindhoven Airport in samenwerking met de regio actief moet gaan werken aan een kwalitatieve ontwikkeling van de luchthaven in de periode 2020-2030. Daarin staat groei niet langer centraal, maar het sturen op 30% minder geluid in 2030 ten opzichte van 2019. Voor de korte termijn (2020 en 2021) adviseert Van Geel het aantal vliegtuigbewegingen te maximaliseren op het huidige aantal van 41.500 en het niet laten uitvoeren van vluchten na 23.00 uur. De minister heeft 6 september 2019 in een brief aan de Tweede Kamer aangegeven dat zij de adviezen van Van Geel deelt. De consequenties voor de toekomst worden door Eindhoven Airport in beeld gebracht.

Havenschap Moerdijk (i.c.m. Havenbedrijf)

Eind 2018 is een nieuwe uitvoeringsagenda opgesteld met als doelstelling om systeemveranderingen te creëren die ervoor zorgen dat het haven- en industrieterrein een innovatief en aantrekkelijk vestigingsmilieu blijft, die zicht ontwikkelt in balans met de omgeving. Deze agenda is in uitvoering genomen en beoogt een versnelling op een aantal specifieke economische en duurzaamheidsthema's in de Havenstrategie Moerdijk 2030. Zie verder: <https://www.portofmoerdijk.nl/de-haven/havenstrategie-moerdijk-2030/>.

Monumenten Beheer Brabant

Monumenten Beheer Brabant is in het najaar van 2017 gestart met de nieuwe rol "beweging stimuleren". Medio 2018 is voor deze nieuwe rol het ondernemingsplan "ErfgoedLAB Brabant" vastgesteld. Eind 2019 zal

een evaluatie hiervan plaatsvinden. Op grond van deze evaluatie zal eind 2019/ begin 2020 worden besloten of deze nieuwe rol structureel wordt belegd bij Monumenten Beheer Brabant.

Brabant Water

Middels een Statenmededeling zijn de Provinciale Staten van Noord-Brabant geïnformeerd over het besluit dat vrijdag 21 juni 2019 door de Algemene Vergadering van Aandeelhouders Brabant Water is genomen inzake het Tilburgsche Waterleiding-Maatschappij (TWM)-dossier. Dit besluit houdt in dat de AvA instemt met de bestuurlijke vaststellingsovereenkomst die via een minnelijke oplossing tot stand is gekomen tussen Brabant Water en TWM. Dankzij de reeds in het verleden verstrekte voorschotten kunnen de financiële effecten van de overeenkomst voor 2018 geheel gedekt worden uit het behaalde bedrijfsresultaat van dat jaar. Voor 2019 en verdere jaren zijn de effecten marginaal te noemen. Woensdag 28 augustus jl. heeft de rechtbank conform de overeenkomst vonnis gewezen waarmee er een einde is gekomen aan een bijna 17 jaar lopend dossier.

In februari 2019 heeft Brabant Water met de provincie Noord-Brabant een Bestuursovereenkomst afgesloten inzake de watervoorziening tot 2023. Hierin zijn afspraken gemaakt over onder meer de bedrijfsvoering en onttrekkingen, teneinde te voorkomen dat andere belangen hiervan schade zouden kunnen ondervinden. Onderdeel daarvan is dat Brabant Water gestart is met een 'Deltaplan Waterbesparing', dat via diverse sporen wil bevorderen dat het watergebruik duurzaam en efficiënt is.

Green Chemistry Campus (GCC)

GCC relateert haar maatschappelijke opgave nadrukkelijk aan de relevante maatschappelijke ontwikkelingen zoals de Global Goals van de VN of het klimaatakkoord. Gekoppeld aan de overtuiging dat grondstoffen vanuit biomassa een belangrijke rol gaan spelen in het halen van doelen voor wat betreft CO2 en circulaire economie. Met de omschreven waardepropositie gericht op aanbieden van faciliteiten, advies & expertise, projecten en netwerkdiensten, wil de GCC haar eigen locatie overstijgen en daarmee de verbinding met de regio versterken.

Pivot Park

In 2018 is de governance van Pivot Park herijkt. OLSP Holding en OLSP Vastgoed zijn per 31-12-2018 gefuseerd waarmee per 1-1-2019 Pivot Park Holding is ontstaan. Met de gewijzigde governance is ook het bestuur gewijzigd van een one tier board in een two tier board. In de nieuwe situatie is er sprake van een directeur en een driehoofdige RvC.

Om de financiële toekomst van het Pivot Park veilig te stellen hebben Provinciale Staten besloten om een aanvullend krediet ter beschikking te stellen van maximaal 13,9 miljoen (voor zowel Pivot Park als OLSP Vastgoed). Het financiële risico van Pivot Park is door deze besluitvorming voor de korte en middellange termijn weggenomen. Echter voor nieuwbouw zal Pivot Park nog naar aanvullende financiering moeten zoeken.

Brabant Startup Fonds

Het Brabant Startup Fonds is voortvarend van start gegaan sinds de oprichting in juni 2018. In het eerste jaar zijn 14 leningen verstrekt aan startups voor een totaal bedrag van € 3,79 miljoen. Verder is in april 2019 de fondsomvang toegenomen, doordat € 2,6 miljoen uit het voormalige Valorisatiefonds Midden & West Brabant is toegevoegd aan het Brabant Startup Fonds. Verdere uitbreiding van het fondsvermogen met externe financiering wordt nagestreefd.

Risico's

Een verbonden partij wordt getoetst op aandachtspunten of risico's op het gebied van beleid, governance of financiën. Bij de toetsing wordt altijd uitgegaan van de meest actuele wet- en regelgeving.

Indien oranje of rood wordt gescoord, wordt dit onderaan de tabel toegelicht.

Groen Geen noemenswaardige aandachtspunten of risico's.

Oranje Aandachtspunten of risico's die om aandacht of inzet vragen. Dit heeft geen hoge urgentie en de risico's zijn beperkt. Bijvoorbeeld bestuurswisselingen, statuten die herzien (moeten) worden of licht

tegenvallende resultaten.

Rood Grote aandachtspunten die soms directe actie vereisen en reeds eerder onder de aandacht van PS zijn gebracht. Bijvoorbeeld niet afgedekte financiële risico's, slecht functioneren bestuur of toezichthouder, als er geen publiek belang (meer) is of tegenvallende resultaten.

In de bijlagenbundel van de Begroting is de 'Uitwerking Paragraaf Verbonden Partijen' opgenomen. In deze bijlage wordt ook nader ingegaan op het Innovatiefonds, Energiefonds, Breedbandfonds, Brabant C fonds, Groen Ontwikkelfonds, Leisure ontwikkelfonds en Brabant Startup Fonds.

1. Gemeenschappelijke regelingen

	Naam	Beleid + primair programma	Governance	Financiën	Aandeelhouderschap	WNT
1.1	Havenschap Moerdijk (icm Havenbedrijf)	programma 5, 6			actief	voldoet
1.2	Zuidelijke Rekenkamer	programma 1			monitorend	voldoet
1.3	Kleinschalig Collectief vervoer Brabant Noordoost	programma 8			monitorend	voldoet
1.4	Omgevingsdienst Midden- en West Brabant	programma 4			actief	voldoet
1.5	Omgevingsdienst Zuidoost Brabant	programma 4			actief	voldoet
1.6	Omgevingsdienst Brabant Noord	programma 4			actief	voldoet

1.6 Omgevingsdienst Brabant Noord (ODBN)

Financiën: Na enkele verlieslatende jaren is zowel de begrotingen 2018 als 2019 op orde gebracht.

Kostendekkende (en dus hogere) uurtarieven maken hiervan deel uit. In combinatie met een toereikend weerstandsvermogen is de financiële basis van de ODBN op orde. Tegelijkertijd is de dienst nog onvoldoende 'in control'. Daarom is een Meerjarig Ontwikkelplan (MJOP) vastgesteld dat de komende jaren wordt uitgevoerd. Hieruit zal blijken of het lukt om de dienst in financieel goed vaarwater te brengen.

2. Vennootschappen en coöperaties

	Naam	Beleid + primair programma	Governance	Financiën	Aandeelhouderschap	WNT
2.1	Enexis NV	Programma 6			Actief	overgangsregime
2.2	CBL Vennootschap BV	Programma 5			Actief	n.v.t.
2.3	Vordering op Enexis BV	Programma 5			Actief	n.v.t.
2.4	Verkoop Vennootschap BV	Programma 5			Actief	n.v.t.
2.5	CSV Amsterdam BV	Programma 5			Actief	n.v.t.
2.6	Publiek Belang Elektriciteitsproductie BV	Programma 5			Actief	n.v.t.

2.7	Brabant Water NV	Programma 3			Actief	overgangsregime
2.8	Eindhoven Airport NV	Programma 9			Actief	n.v.t.
2.9	BOM Holding BV	Programma 5, 6			Actief	Voldoet
2.10	Ontwikkelingsmaatschappij Ruimte voor Ruimte, BV ORR	Programma 2			Actief	Voldoet
2.11	Tuinbouw Ontwikkelingsmaatschappij, BV TOM	Programma 2			Actief	n.v.t.
2.12	Business Park Aviolanda BV	Programma 5			Actief	n.v.t.
2.13	Nederlandse Waterschapsbank NV	Programma 3			Monitorend	n.v.t.
2.14	NV Bank voor Nederlandse Gemeenten	Programma 1			Monitorend	n.v.t.
2.15	PZEM NV	Programma 6			Monitorend	Voldoet
2.16	Pivotpark Holding BV	Programma 5			Actief	Voldoet
2.17	Green Chemistry Campus BV	Programma 5, 6			Actief	Voldoet
2.18	Groen Ontwikkelfonds Brabant BV	Programma 4			Actief	Voldoet
2.19	Monumenten Beheer Brabant	Programma 10			Actief	Voldoet
2.20	Brabant Startup Fonds BV	Programma 5			Actief	Voldoet
2.21	Breedbandfonds Brabant	Programma 5			Actief	Voldoet

2.12 Business Park Aviolanda BV

Financiën: De doorontwikkeling van het businesspark vraag om uitbreiding van de clusterontwikkelingsactiviteiten en ontwikkeling van nieuw vastgoed. Hiervoor is inbreng van extra vermogen nodig, vermoedelijk zowel vreemd als eigen vermogen.

2.16 Pivotpark Holding BV

Financiën: Door het besluit van Provinciale Staten van 20 januari 2017 (dossier 92/16) om € 13,9 miljoen ter beschikking te stellen van de Pivot Park organisatie, waartoe Pivot Park behoort, maakt echter dat de financiële zorgen van Pivot Park voor de korte en middellange termijn zijn weggenomen. Omwille van voorzichtigheid wordt de financiering van Pivot Park actief gevolgd.

2.17 Green Chemistry Campus BV

Financiën: Vertragingen bij de governance hebben effect gehad op de bouw en ontsluiting van de campus. Hierdoor kan huurders nog niet alle gewenste faciliteiten worden geboden. Dit heeft effect op de inkomsten die de campus genereert, waardoor de financiële groei vertraging oploopt. Daarnaast ontwikkelt de biobased markt zich minder snel dan verwacht. Op dit moment wordt hard gewerkt aan het bijstellen van

het huidige business plan en een doorkijk op de lange termijn, met als doelstelling om uiterlijk in 2025 financieel op eigen benen te staan.

2.19 Monumenten Beheer Brabant

Beleid: In het najaar 2017 is gestart met de nieuwe rol “beweging stimuleren”. Medio 2018 is voor deze nieuwe rol het ondernemingsplan “ErfgoedLAB Brabant” vastgesteld. Eind 2019 heeft een evaluatie hiervan plaatsgevonden. Op grond van deze evaluatie zal begin 2020 worden besloten of deze nieuwe rol structureel wordt belegd bij Monumenten Beheer Brabant.

3. Stichtingen en verenigingen

	naam	Beleid + primair programma	Governance	Financiën	Aandeelhouderschap	WNT
3.1	Interprovinciaal overleg IPO en BIJ12 (vereniging)	Programma 1			Monitorend	Voldoet
3.2	INPA Huis van de Nederlandse Provincies (vereniging)	Programma 1			Monitorend	Voldoet
3.3	Stichting Brabant C Fonds	Programma 10			Actief	Voldoet
3.4	Brabantse Investeringsfondsen Nieuwbouwwoningen	Programma 2			Actief	n.v.t.
3.5	Stichting Beheer Museum Kwartier	Programma 10			Actief	Voldoet
3.6	Stichting Leisure Ontwikkelingsfonds Brabant	Programma 5			Actief	Voldoet
3.7	Stichting Brainport Smart District	Programma 2			Actief	Voldoet

4. Overige verbonden partijen

		Beleid + primair programma	Governance	Financiën	Aandeelhouderschap	WNT
4.1	Fonds Nazorg Gesloten Stortplaatsen	Programma 4			Actief	Voldoet

4.1 Fonds Nazorg Gesloten Stortplaatsen

Financiën: In 2018 is de egaliseringsreserve negatief geworden doordat het netto resultaat van de belegde voorziening in het Nazorgfonds langere tijd is achtergebleven bij de jaarlijkse oprenting van de voorziening (5,06%). Op basis van de voorlopige jaarcijfers van het Nazorgfonds bedraagt het tekort per ultimo 2018 € 1,2 miljoen. In samenhang met de uitkomsten van de ALM studie zal dit risico worden meegenomen in het proces van risicomanagement. In dat kader zal ook de hoogte van de nodige voorziening voor deze startplaatsen moeten worden geëvalueerd.

Lijst van verbonden partijen

1. Gemeenschappelijke regelingen

Belang

	Gemeenschappelijke regeling	Vestigingsplaats	Portefeuille (eigenaar / inhoud)	Bestuurlijk belang	Aandeel
1.1	Havenschap Moerdijk (i.c.m. Havenbedrijf)	Moerdijk	Van Merrienboer / Van Gruijthuisen	lid Algemeen Bestuur, lid Dagelijks Bestuur	50,00%
1.2	Zuidelijke rekenkamer	Eindhoven	Programmaaad	lid Algemeen Bestuur, lid Dagelijks Bestuur	50,00%
1.3	Kleinschalig Collectief vervoer Brabant Noordoost	Oss	Van der Maat*	lid Algemeen Bestuur, lid Dagelijks Bestuur	8,33%
1.4	Omgevingsdienst Midden- en West Brabant	Tilburg	Grashoff*	lid Algemeen Bestuur, lid Dagelijks Bestuur	43,00%
1.5	Omgevingsdienst Zuidoost Brabant	Eindhoven	Grashoff*	lid Algemeen Bestuur, lid Dagelijks Bestuur	45,00%
1.6	Omgevingsdienst Brabant Noord	's-Hertogenbosch	Grashoff*	lid Algemeen Bestuur, lid Dagelijks Bestuur	37,00%

* = Eigenaarsrol en inhoudelijke rol zijn niet conflicterend en versterken elkaar

Vermogensstructuur en resultaat

bedragen x € 1.000							
	Gemeenschappelijke regeling	Lening	Garantstelling	Eigen vermogen per 1-1 2020	Eigen vermogen per 31-12 2020	Vreemd vermogen per 1-1 2020	Vreemd vermogen per 31-12 2020
1.1	Havenschap Moerdijk		280.000	97.265	97.265	161.088	161.088
1.2	Zuidelijke rekenkamer			104	104	220	220
1.3	Kleinschalig Collectief vervoer Brabant Noordoost			532	532	316	316

1.4	Omgevingsdienst Midden- en West Brabant			1.838	1.815	4.058	4.057
1.5	Omgevingsdienst Zuidoost Brabant			1.515	1.515	3.616	3.466
1.6	Omgevingsdienst Brabant Noord			10.453	10.657	12.792	12.753

De gepresenteerde cijfers zijn de gepubliceerde resultaten uit de jaarrekening 2018 of de gepresenteerde halfjaarcijfers 2019.

2. Vennootschappen en coöperaties

Belang

bedragen x € 1.000									
	Vennootschappen en coöperaties	Vestigingsplaats	Portefeuille (eigenaar / inhoud)	Bestuurlijk belang	Aandeel	Nominale waarde	Agio	Gestort	Boekwaarde
2.1	Enexis NV	's-Hertogenbosch	Van Merrienboer/Spierings	stemrecht / voordrachtsrecht lidmaatschap RvC / lid AHC	30,80%	46.144	-	46.144	-
2.2	CBL Vennootschap BV	's-Hertogenbosch	Van Merrienboer*	Stemrecht / lid AHC	30,80%	6	-	6	6
2.3	Vordering op Enexis BV	's-Hertogenbosch	Van Merrienboer*	Stemrecht / lid AHC	30,80%	6	-	6	6
2.4	Verkoop Vennootschap BV	's-Hertogenbosch	Van Merrienboer*	Stemrecht / lid AHC	30,80%	6	-	6	6
2.5	CSV Amsterdam BV	's-Hertogenbosch	Van Merrienboer*	Stemrecht / lid AHC	30,80%	6	-	6	6
2.6	Publiek Belang Elektriciteitsproductie BV	's-Hertogenbosch	Van Merrienboer*	Stemrecht / lid AHC	30,80%	pm	-	-	-
2.7	Brabant Water NV	's-Hertogenbosch	Van Merrienboer / Grashoff	Stemrecht / voordrachtsrecht Lid RvC / lid AHC	31,60%	88	-	88	-

2.8	Eindhoven Airport NV	Eindhoven	Van Merrienboer / Van der Maat	Stemrecht / voordrachtsrecht Lidmaatschap RvC	24,50%	1.112	-	556	-
2.9	BOM Holding BV	Tilburg	Van Merrienboer / Van Gruijthuijsen	stemrecht / voordrachtsrecht lidmaatschap RvC	100%	1	31.327	31.328	31.328
2.10a	Ontwikkelingsmaatschappij Ruimte voor Ruimte, BV ORR	's-Hertogenbosch	Van Gruijthuijsen / Van Merrienboer	Stemrecht / voordrachtsrecht Lid RvC	100%	30	89	119	110
2.10b	CV ORR I	's-Hertogenbosch	Van Gruijthuijsen / Van Merrienboer	Stemrecht / Commanditair vennoot	99%	743	4.958	5.700	5.498
2.10c	CV ORR II	's-Hertogenbosch	Van Gruijthuijsen / Van Merrienboer	Stemrecht / Commanditair vennoot	99%	743	19.500	20.243	19.500
2.11a	Tuinbouw Ontwikkelingsmaatschappij, BV TOM	's-Hertogenbosch	Van Merrienboer*	Stemrecht / voordrachtsrecht Lid RvC	50%	9	-	9	-
2.11b	CV TOM	's-Hertogenbosch	Van Merrienboer*	Stemrecht / Commanditair vennoot	49,75%	448	-	448	-
2.12	Business Park Aviolanda BV	Woensdrecht	Van Merrienboer / Van Gruijthuijsen	Stemrecht / voordrachtsrecht Lid RvC	60%	11	6.477	6.488	6.488
2.13	Nederlandse Waterschapsbank NV	's-Gravenhagen	Van der Maat*	Stemrecht	0,12%	22	-	8	-
2.14	NV Bank voor Nederlandse Gemeenten	's-Gravenhagen	Van der Maat*	Stemrecht	0,07%	100	-	100	-
2.15	PZEM NV	Middelburg	Van Merrienboer*	Stemrecht	0,05%	4	-	4	-
2.16	Pivotpark Holding BV	Oss	Van Merrienboer / Van Gruijthuijsen	Stemrecht	70,73%	18	-	18	-

2.17	Green Chemistry Campus BV	Bergen op Zoom	Van Merrienboer / Van Gruijthuijsen	Stemrecht / voordrachtsrecht Lid RvC	60%	11	2.300	2.311	2.300
2.18	Groen Ontwikkelfonds Brabant BV	's-Hertogenbosch	Van Merrienboer / Grashoff	Stemrecht	100%	-	-	-	-
2.19	Monumenten Beheer Brabant	's-Hertogenbosch	Van Merrienboer / Van der Sloot	Stemrecht	72%	2.058	-	2.058	2.058
2.20	Brabant Startup Fonds BV	Tilburg	Van Merrienboer / Van Gruijthuijsen	Stemrecht	100%	-	-	-	-
2.21	Breedbandfonds Brabant	's-Hertogenbosch	Van Merrienboer*	Stemrecht	100%	-	-	-	-

* = Eigenaarsrol en inhoudelijke rol zijn niet conflicterend en versterken elkaar

Vermogensstructuur en resultaat

bedragen x € 1.000									
	Vennootschappen en coöperaties	Lening	Garantstelling	Eigen vermogen per 1-1 2020	Eigen vermogen per 31-12 2020	Vreemd vermogen per 1-1 2020	Vreemd vermogen per 31-12 2020	Resultaat na belasting	Dividend
2.1	Enexis NV			4.021.000	4.021.000	4.021.000	4.021.000		30.800
2.2	CBL Vennootschap BV			90	90				
2.3	Vordering op Enexis BV			-2	-2	356.324	356.324		

2.4	Verkoop Vennootschap BV			113	113	57	57		
2.5	CSV Amsterdam BV			749	749	68	68		
2.6	Publiek Belang Elektriciteitsproductie BV			1.605	1.605	23	23		
2.7	Brabant Water NV			635.876	635.876	456.765	456.765		
2.8	Eindhoven Airport NV			100.064	100.064	26.755	26.755		113
2.9	BOM Holding BV	112.279		50.559	50.309	128.484	150.074		
2.10 a	Ontwikkelingsmaatschappij Ruimte voor Ruimte, BV ORR			363	363	56	56		
2.10 b	CV ORR I			8.008	8.008	488	488		
2.10 c	CV ORR II		50.000	1.696	1.696	16.760	16.760		
2.11 a	Tuinbouw Ontwikkelingsmaatschappij, BV TOM			-13.948	-13.948	35.003	35.003		
2.11 b	CV TOM	9.814	3.340	-12.323	-12.323	39.703	39.703		
2.12	Business Park Aviolanda BV	1573		11.974	11.974	13.180	13.180		
2.13	Nederlandse Waterschapsbank NV	50.000		1.726.000	1.726.000	81.989.000	81.989.000		pm

2.14	NV Bank voor Nederlandse Gemeenten	149.800		4.258.000	4.258.000	133.251.000	133.251.000		pm
2.15	PZEM NV			1.280.733	1.280.733	955.487	955.487		
2.16	Pivotpark Holding BV	17.602		-7.278	-7.278	12.227	12.227		
2.17	Green Chemistry Campus BV	3.442		746	746	1.445	1.445		
2.18	Groen Ontwikkelfonds Brabant BV					1.098	1.098		
2.19	Monumenten Beheer Brabant	7.123		178	178	9.274	9.274		
2.20	Brabant Startup Fonds BV	10.000				3.000	3.000		
2.21	Breedbandfonds Brabant	4.527				4.124	4.124		

De gepresenteerde cijfers zijn de gepubliceerde resultaten uit de jaarrekening 2018 of de gepresenteerde halfjaarcijfers 2019.

3. Stichtingen en verenigingen

Belang

	Stichtingen en verenigingen	Vestigingsplaats	Portefeuille (eigenaar / inhoud)	Bestuurlijk belang	Aandeel
3.1	Interprovinciaal overleg IPO en BIJ12 (vereniging)	's-Gravenhagen	Van Gruijthuijsen*	Lid van het bestuur	9,63%
3.2	INPA Huis van de Nederlandse Provincies (vereniging)	Brussel	Van Gruijthuijsen*	Lid van het bestuur	8,33%
3.3	Stichting Brabant C Fonds	Tilburg	Van Merrienboer / Van der Sloot	Benoeming schorsing en ontslag leden RvT	100%
3.4 a	Brabantse Investeringsfondsen Nieuwbouwwoningen (Havenmeester)	's-Hertogenbosch	Van Merrienboer*	Lid van het bestuur	50%

3.4 b	Brabantse Investeringsfondsen Nieuwbouwwoningen (Hoven Noord)	's-Hertogenbosch	Van Merrienboer*	Lid van het bestuur	50%
3.5	Stichting Beheer Museum Kwartier	's-Hertogenbosch	Van der Sloot*	Benoeming schorsing en ontslag leden RvT	75%
3.6	Stichting Leisure Ontwikkelfonds Brabant	Oisterwijk	Van Merrienboer/Van Gruijthuijsen	Lid van het bestuur	50%
3.7	Stichting Brainport Smart District	Helmond	Van Merrienboer*	Lid van het bestuur	25%
3.8	Stichting La Vuelta Holanda	Utrecht	Van der Sloot*	Lid van het bestuur	15%

* = Eigenaarsrol en inhoudelijke rol zijn niet conflicterend en versterken elkaar

Vermogensstructuur en resultaat

bedragen x € 1.000							
	Stichtingen en verenigingen	Lening	Garantstelling	Eigen vermogen per 1-1 2020	Eigen vermogen per 31-12 2020	Vreemd vermogen per 1-1 2020	Vreemd vermogen per 31-12 2020
3.1	Interprovinciaal overleg IPO en BIJ12 (vereniging)		360	5.429	5.429	21.795	21.795
3.2	INPA Huis van de Nederlandse Provincies (vereniging)			171	171	147	147
3.3	Stichting Brabant C Fonds			1.080	1.080	2.371	2.371
3.4 a	Brabantse Investeringsfondsen Nieuwbouwwoningen (Havenmeester)			3.394	3.394	7	7
3.4 b	Brabantse Investeringsfondsen Nieuwbouwwoningen (Hoven Noord)			1.041	1.041	6	6
3.5	Stichting Beheer Museum Kwartier			100	100	765	765
3.6	Stichting Leisure Ontwikkelfonds Brabant			2.883	2.883	665	665

3.7	Stichting Brainport Smart District			0	0	1.081	1.081
3.8	Stichting La Vuelta Holanda, opgericht in 2019, hier zijn nog geen jaarstukken van opgeleverd.						

De gepresenteerde cijfers zijn de gepubliceerde resultaten uit de jaarrekening 2018 of de gepresenteerde halfjaarcijfers 2019.

4. Overige verbonden partijen

Belang

bedragen x € 1.000									
	Overige verbonden partijen	Vestigingsplaats	Portefeuille (eigenaar / inhoud)	Bestuurlijk belang	Aandeel	Nominale waarde	Agio	Gestort	Balanswaarde
4.1	Fonds Nazorg Gesloten Stortplaatsen	's-Hertogenbosch	Van der Maat / Grashoff	GS vormen Algemeen Bestuur, twee gedeputeerde vormen Dagelijks Bestuur	100%	22		8	

Vermogensstructuur en resultaat

bedragen x € 1.000							
	Overige verbonden partijen	Lening	Garantstelling	Eigen vermogen per 1-1 2020	Eigen vermogen per 31-12 2020	Vreemd vermogen per 1-1 2020	Vreemd vermogen per 31-12 2020
4.1	Fonds Nazorg Gesloten Stortplaatsen			101.709	101.709	25.937	25.937

De gepresenteerde cijfers zijn de gepubliceerde resultaten uit de jaarrekening 2018 of de gepresenteerde halfjaarcijfers 2019.

5. Investeringsfondsen voor Brabant

	Fonds	Fondsomvang x € 1 mln	Looptijd	Revolverendheid	Multiplifier	Portefeuille
5.1	Innovatiefonds Brabant	125	2037	Nominaal	≥ 3	Van Gruijthuisen

5.2	Energiefonds Brabant	60	2037	Nominaal	≥ 4	Spierings
5.3	Brabant C fonds	34	2022	Beperkt (oplopend van 15 naar 32 % in 2021)	≥ 3	Van der Sloot
5.4	Groen Ontwikkelfonds voor Brabantse natuur	240	2029	Niet of nauwelijks	≥ 2	Grashoff
5.5	Leisure Ontwikkel fonds Brabant	5	2027	Beperkt (33-66%)	≥ 2	Van Gruijthuijsen
5.6	Brabant Startup Fonds	10	2033	50%	≥ 3	Van Gruijthuijsen

Ontwikkelbedrijf en grondbeleid

Inleiding

Provinciaal grondbeleid

Het Provinciaal grondbeleid heeft als doel om tegen aanvaardbare prijzen (tijdig) gronden beschikbaar te krijgen voor realisering van de beoogde doelen. De Provincie voert grondbeleid uit door zowel regulerend optreden, participaties zoals deelnemingen in externe Ontwikkelmaatschappijen (zoals de ORR en TOM), als ook door het zelf verwerven, ontwikkelen en verkopen van gronden. Waar wenselijk geacht gebeurt dit ook anticiperend. De diverse vormen kennen verschillende voor- en nadelen en risicoprofielen. Per situatie wordt de afweging gemaakt over de toe te passen vorm en uitvoeringswijze.

Ontwikkelbedrijf

Het ontwikkelbedrijf draagt bij aan de realisatie van verschillende beleidsdoelstellingen. Bij de projecten van het ontwikkelbedrijf gaat het om het daadwerkelijk mogelijk maken van de beoogde (her)ontwikkeling. Om dit mogelijk te maken heeft het ontwikkelbedrijf verschillende instrumenten tot haar beschikking, waaronder: de aankoop van grond of gebouwen, de participatie in een project of deelneming en het verstrekken van een lening of garantstelling.

Beleidskaders

- Het beheerstatuut van het Ontwikkelbedrijf

Wat willen we bereiken?

Begin 2018 is door PS een geactualiseerd beheerstatuut van het ontwikkelbedrijf vastgesteld. De beweging die bij het ontwikkelbedrijf zichtbaar is, is die van uitvoering van vastgoedprojecten naar provinciale partner in gebiedsontwikkelingen en ruimtelijk fysieke projecten. Het nieuwe beheerstatuut biedt de mogelijkheid deze rol verder in te vullen.

Het Ontwikkelbedrijf heeft de laatste jaren meer kennis en ervaring opgedaan met lagere overheden en vooral ook met marktpartijen wanneer het gaat om projecten in het ruimtelijke fysieke domein. Zij weet waar de kennis en toegevoegde waarde van de (markt)partijen zit, waar de beleidsinzet ligt en op welke wijze deze kan worden verbonden. Maar ook hoe een samenwerking tot stand kan worden gebracht om tot succesvolle invulling te komen van het project en bijbehorende ambitie. Met andere woorden procesmanagement dat leidt tot dealmaking.

De verkenningen waar het ontwikkelbedrijf in betrokken is, worden per definitie integraal aangevlogen. Belangrijke thema's waarin het ontwikkelbedrijf actief is zijn: campussen en werklocaties, erfgoed, energie, ondermijning en binnenstedelijke transformatie. Het ontwikkelbedrijf is inzetbaar ten behoeve nieuwe thema's, welke voortkomen uit het nieuwe bestuursakkoord 2019.

Grondbeleid overige beleidsvelden

Natuurnetwerk Brabant

Conform de doelstellingen zoals opgenomen in Brabant Uitnodigend Groen wordt t/m 2027 in totaal circa 15.000 ha natuurnetwerk en 1.775 ha (700 km) Ecologische Verbindingszones gerealiseerd.

Infrastructuur

In o.a. het meer jaren investeringsprogramma Kwaliteit (Onderhoud) Provinciale Infrastructuur wordt aangegeven welke infrastructurele projecten er zullen worden uitgevoerd.

Beheer gronden.

Naast het kopen en verkopen van gronden en gebouwen wordt zo'n 4.200 ha beheerd.

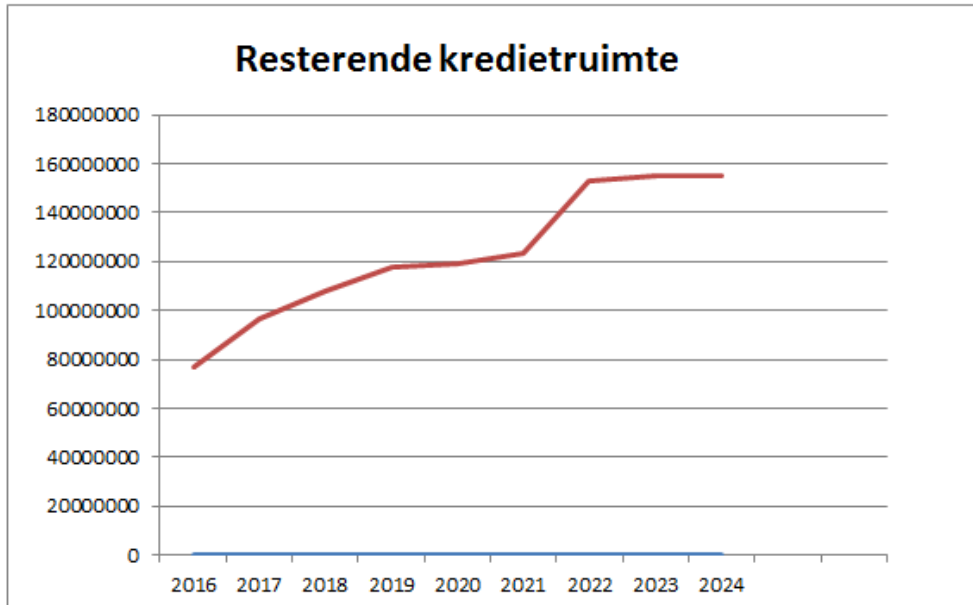
Woningbouwstimuleringsmaatregelen

Een specifiek taak voor het ontwikkelbedrijf is het uitvoering geven aan de stimuleringsmaatregelen woningbouw die in 2009 zijn vastgesteld.

Wat gaan we daarvoor doen?

Portefeuille Ontwikkelbedrijf

De resterende ruimte in het investeringskrediet van het Ontwikkelbedrijf bedraagt ultimo 2020 € 118 mln. Bij de inschatting van de resterende ruimte is rekening gehouden met de geraamde toekomstige inkomsten en uitgaven van alle projecten en zijn de afgegeven garantstellingen volledig meegenomen.

De risico's in de projecten worden afgedekt door de Risicoreserve van het Ontwikkelbedrijf. Ultimo 2020 bedraagt deze € 48,7 mln. Dit is onderverdeeld in een risicoreservering van € 25 mln en een voorziening van € 18,9 mln. Beide voor de bestaande projecten. Daarnaast resteert er een vrije ruimte van € 4,8 mln, ten behoeve van toekomstige risico's en verkenningen.

Sinds de vaststelling van het nieuwe beheerstatuut Ontwikkelbedrijf op 23 februari 2018 door PS hanteert het Ontwikkelbedrijf op het niveau van de totale risicoreserve dezelfde systematiek als het concern. Hierbij wordt uitgegaan van de verhouding tussen de beschikbare en de benodigde weerstandcapaciteit; de ratio van het weerstandsvermogen. De beschikbare weerstandscapaciteit bedraagt € 29,8 mln. ($€ 48,7 - € 18,9$ mln). De benodigde weerstandscapaciteit bedraagt € 25 mln. De ratio weerstandsvermogen komt daarmee op 1,19 %. Deze ratio is ruim voldoende om de risico's binnen het Ontwikkelbedrijf op te vangen.

De in het verleden gedane afwaarderingen van posities zijn ten laste gebracht van de risicoreserve (verlaging) en daarnaast worden bijvoorbeeld renteopbrengsten van een aantal leningen jaarlijks toegevoegd aan de risicoreserve (verhoging).

Grondbeleid overige beleidsvelden

Natuurnetwerk Brabant

Conform de doelstellingen zoals opgenomen in Brabant Uitnodigend Groen wordt t/m 2027 in totaal circa 15.000 ha natuurnetwerk en 1.775 ha (700 km) Ecologische Verbindingszones gerealiseerd. Hiertoe worden in 2020 NNB gronden verworven en/of ingericht en verkocht. In de Westelijke Langstraat, De Peelvenen, Kempenland-West, Groote Heide-Leenderbos door de provincie, daarbuiten door het Groen Ontwikkelfonds Brabant (GOB), in samenspraak met de Manifestpartners.

Infrastructuur

In o.a. het meerjaren investeringsprogramma Kwaliteit (Onderhoud) Provinciale Infrastructuur wordt aangegeven welke infrastructurele projecten er zullen worden uitgevoerd. Ten behoeve van deze doelstelling worden gronden gekocht. Deze aankopen zullen worden gefinancierd uit de algemene provinciale- en rijksmiddelen.

Beheer gronden

Naast het kopen en verkopen van gronden en gebouwen wordt zo'n 4.200 ha beheerd. Dit betreffen gronden die gekocht zijn in het kader van met name infra, natuur, ruimte voor ruimte, erfgoed en mobilisatiecomplexen.

Beheer gronden	
Categorie	ha
Gronden via een overeenkomst	1.800
Ingerichte natuur, niet te verpachten	1.000
Infra structureel bestaande wegennet	1.000
Overige gronden	400
Totaal	4.200

Verdere toelichting

Meer uitgebreide toelichting over bovenstaande onderwerpen is verder te vinden in:

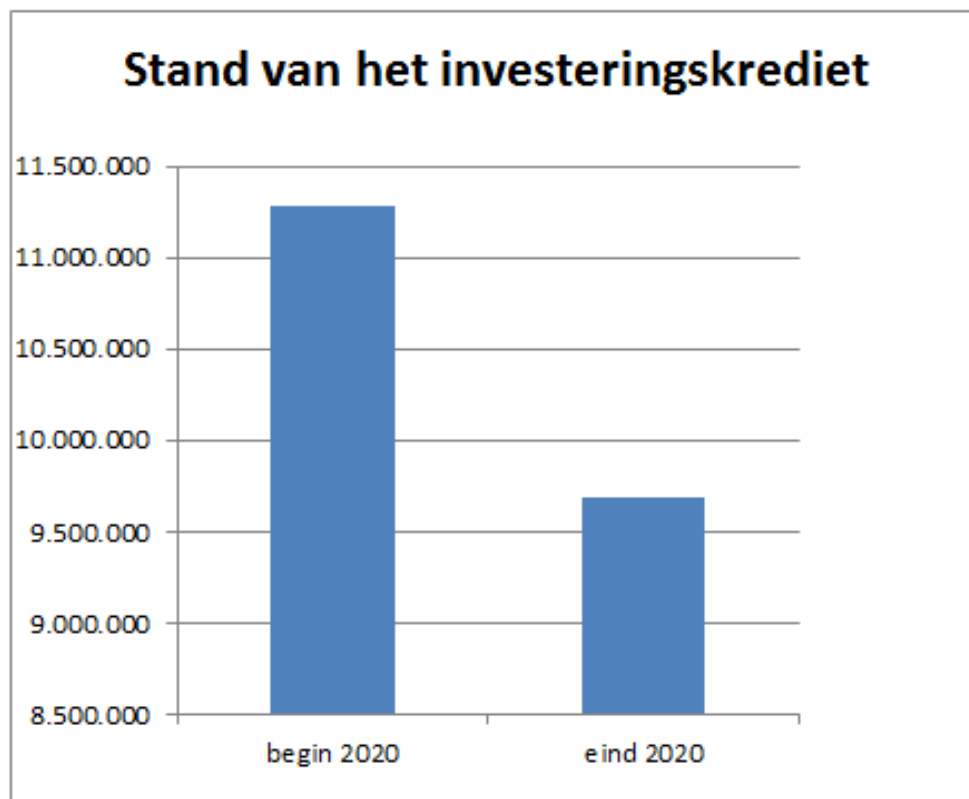
- Meerjarenperspectief ontwikkelbedrijf (bijlage bij begroting)
- Bijlage deelnemingen (O.a. OLSP, TOM, ORR, BPA, LPM, GOB)
- Betreffende begrotingshoofdstukken:
 - 02.01 Ruimtelijke ontwikkeling (RvR) en 02.02 Agrofood (glastuinbouw)
 - 03.04 GOB (Groen Ontwikkelfonds Brabant)
 - 04.02 Economisch programma (bedrijventerreinen/campussen)
 - 05.03 Infrastructuur/Provinciale wegen
 - 06.01 Cultuur en samenleving (erfgoed)

Woningbouwstimuleringsmaatregelen

Een specifieke taak voor het ontwikkelbedrijf is het uitvoering geven aan de stimuleringsmaatregelen woningbouw die in 2009 zijn vastgesteld. De startersleningen zullen in 2020 verder worden afgebouwd. Een meer gedetailleerd inzicht in de voortgang van de afbouw van het totale pakket aan maatregelen is opgenomen in het Meerjarenperspectief van het Ontwikkelbedrijf.

Voor de uitvoering van de maatregelen is in 2009 door Provinciale Staten een revolverend investeringskrediet vastgesteld van € 250 mln met een reserve van € 45 mln voor afdekking van de risico's. Alle regelingen zijn gesloten, waardoor er geen nieuwe investeringen worden gedaan.

De hoogte van het uitstaande investeringskrediet bedraagt ultimo 2020 € 9,7 mln. Het resterende krediet betreft het saldo van de uitstaande Startersleningen.

De risicoreserve is in 2019 afgebouwd en wordt het resterende saldo gestort in de risicoreserve van het Ontwikkelbedrijf.

Meerjarenperspectief Ontwikkelbedrijf

Voor een meer gedetailleerd inzicht in de activiteiten en resultaten van het ontwikkelbedrijf wordt verwezen naar het 'Meerjarenperspectief Ontwikkelbedrijf'.

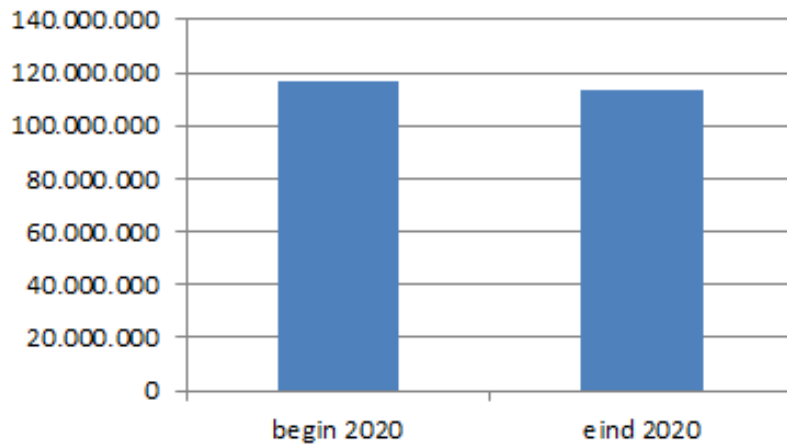
Ontwikkelingen en onzekerheden

BBV en risicomanagement grondportefeuille Ontwikkelbedrijf

Als gevolg van aanpassingen in het Besluit begroting en verantwoording (BBV) dient er een methode te worden vastgesteld voor de te hanteren rente- en disconteringsvoet in exploitatieplannen, als volgt: de te hanteren rente- en disconteringsvoet wordt gebaseerd op marktconforme rente voor de financiering van het betreffende plan (projectfinanciering); de marktconformiteit wordt vervolgens bepaald op basis van (fictieve) offertestelling bij een voor de overheid gangbare externe financier.

Jaarlijks worden alle grondexploitaties geactualiseerd. Hierbij wordt conform richtlijnen prudent te werk gegaan, wat betekent dat verliezen worden genomen zodra ze worden voorzien en winst pas wordt genomen als deze daadwerkelijk wordt gerealiseerd. Daarnaast wordt op basis van risicoanalyse een risicoreservering/voorziening opgenomen of bijgesteld.

Stand van de boekwaarde

Risicoreserve Ontwikkelbedrijf			
Programmabegroting	Thema		Saldo 31-12-2020
02 Ruimte	Bedrijventerreinen	projecten	7.500.000
		deelneming: kapitaalbreng	6.488.160
	Glastuinbouw	deelneming, geldlening	0
	Grote Erfgoedcomplexen	projecten	1.178.000
		geldleningen	4.051.932
	Kenniseconomie	deelneming	110.000
	Werklocaties	garantstelling	60.000
		geldlening	2.500.000
	Ondermijning	garantstelling	1.500.000
	Cultuur	garantstelling	0
	Economisch Vestigingsklimaat	geldlening	530.000
	Regionaal sociaal beleid	geldlening	346.875
	Overig	Voorbereiding/verkeningen	767.166
Subtotaal afgedekt			25.032.133
Subtotaal resterende ruimte voor risicoafdekking			4.782.804

Totaal			29.814.937
Voorzieningen Ontwikkelbedrijf			
Programmabegroting	Thema		Saldo 31-12-2020
02 Ruimte	Glastuinbouw	garantstelling	17.543.540
		lening	0
	Ondermijning	lening	0
	Grote Erfgoedcomplexen	projecten	0
	Kenniseconomie	deelneming: kapitaalinbreng	1.323.719
Totaal			18.867.259
Egalisatiereserve Ontwikkelbedrijf			
Programmabegroting	Thema		Saldo 31-12-2020
02 Ruimte	Diverse	projecten	-55.323
Totaal			-55.323

Nadere informatie over financiële risico's en risicomanagement staat in deze begroting in de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Prognose te verwachten resultaten

Kortheidshalve wordt voor de opbouw van de boekwaarde, toekomstige uitgaven en inkomsten en risico's verwezen naar het meerjarenperspectief van het Ontwikkelbedrijf.

Investeringsagenda

Inleiding

De Investeringsagenda richt zich op het duurzaam versterken van de structuur van onze provincie op een aantal onderscheidende kwaliteiten. We concentreren ons daarbij op het bijzondere leef- en vestigingsklimaat van Brabant vanuit de opvatting dat dit past bij het nieuwe profiel en de ambities van onze provincie. Voor de Investeringsagenda is in totaal een bedrag van maximaal € 1 miljard gereserveerd uit de middelen die beschikbaar zijn gekomen bij de verkoop van de aandelen Essent. Dit bedrag is op dit moment nog niet geheel beschikbaar. De komende jaren wordt door rentetoevoegingen dit bedrag bereikt.

Wat willen we bereiken?

De Investeringsagenda is ingevuld via drie tranches:

1. de eerste tranche bestaat uit vijf investeringsvoorstellen voor een bedrag van oorspronkelijk € 278,9 mln;

2. in de tweede tranche zijn het Groen Ontwikkelfonds Brabant, het Innovatiefonds, het Energiefonds en het Breedbandfonds ingesteld tot een totaal bedrag van € 475 mln (PS 42/13);
3. in het Bestuursakkoord 2015 – 2019 'Brabant in Beweging' is ook de derde tranche benoemd tot een bedrag van € 293 mln, waarvan €35 mln gedekt wordt door ambitiebijstellingen 1e tranche en een revolverende inzet economische structuurversterking.

Wat gaan we daarvoor doen?

Voor de inhoudelijke toelichting op de realisatie van de onderscheidene investeringsvoorstellen verwijzen wij naar de betreffende begrotingsprogramma's.

Eerste tranche

In de eerste tranche Investeringsagenda zijn vijf voorstellen gehonoreerd. Deze voorstellen zijn ondergebracht binnen het begrotingsprogramma waar ze inhoudelijk de grootste relatie mee hebben c.q. aan de doelstellingen waarvan ze het meest bijdragen. Het betreft de volgende investeringsvoorstellen:

Energietransitie (6)

Een kans voor innovatie en duurzaamheid. Hiervoor is door PS € 71,2 mln (PS 59/10) beschikbaar gesteld. De provincie investeert in drie clusters (solar, biobased economy en elektrisch rijden/slimme netwerken) om hier een internationale concurrentiepositie te verkrijgen. De beschikbare middelen zijn volledig toegekend en t/m 2017 vrijwel geheel gerealiseerd.

Landschappen van allure (4)

Mooie, groene landschappen. Met het investeringsproject 'Landschappen van allure' wil de provincie - samen met regionale partijen - drie gebieden (de Brabantse Wal, Het Groene Woud en de Maashorst) ontwikkelen tot hoogwaardige landschappen. PS hebben hiervoor € 56,2 mln (PS 79/10) beschikbaar gesteld. De beschikbare middelen zijn volledig toegekend en t/m 2017 vrijwel geheel gerealiseerd.

Brabant C (10 + paragraaf verbonden partijen)

Het Brabant C Fonds versterkt en vergroot het kunst- en cultuuraanbod van Brabant. Provinciale Staten hebben hiervoor een bedrag van € 25 mln beschikbaar gesteld (PS 33/14). De beschikbare middelen zijn nagenoeg volledig aan Brabant C beschikbaar gesteld. Bij de perspectiefnota 2018 is aanvullend een bedrag van € 9 mln beschikbaar gesteld. De aanvullende middelen zijn niet beschikbaar gesteld uit de investeringsagenda en daarmee geen onderdeel van de Investeringsagenda.

Sportplan 2017 (10)

Sport draagt bij aan een bruisend leef- en vestigingsklimaat. PS hebben € 40 mln beschikbaar gesteld om de sportinfrastructuur te versterken (PS 77/10). We streven naar meer naam en faam als (top)sportprovincie, het vergroten van de economische spin-off van sport en meer kans om te gaan sporten voor Brabanders met een beperking, ouderen en de Brabantse jeugd (participatie). De beschikbare middelen zijn volledig gealloceerd. Middels besluit PS 30/16 zijn de restant beschikbare sportmiddelen van de 1e tranche ingezet t.b.v. Sportagenda 2016-2019 "Brabant Beweegt".

Grote erfgoedcomplexen (10)

Het op ambitieuze en ondernemende wijze samenwerken met partners aan het behoud van Brabantse erfgoedcomplexen. Het accent ligt op kloosters, kastelen, militaire complexen en industrieel erfgoed. PS hebben hiervoor een bedrag van € 61,5 mln beschikbaar gesteld waarvan € 2,5 mln t.b.v. apparaatskosten (PS 78/10). Bij het bestuursakkoord 2015-2019 is de ambitie met € 20 mln bijgesteld, zodat per saldo € 39 mln beschikbaar is. Een bedrag van € 6,8 mln is niet geraamd, maar wel gealloceerd. Dit bestaat uit middelen voor projecten waar (inmiddels) besluitvorming over heeft plaatsgevonden (€ 4,3 mln) en gereserveerde middelen voor projecten die in voorbereiding zijn (€ 2,8 mln).

Tweede tranche

In de tweede tranche zijn vier fondsen ingesteld. Deze fondsen zijn in 2017 geëvalueerd. Daaruit blijkt dat de fondsen bijdragen aan de uitvoering van het bestuursakkoord en voorzien in een maatschappelijke

behoefte. De invoering en de uitvoering van de fondsen is effectief.

De fondsen zijn ondergebracht in het begrotingsprogramma waaraan zij het meeste bijdragen:

Groen Ontwikkelfonds Brabant (GOB) (4 + paragraaf verbonden partijen)

Om het volledige Natuur Netwerk Brabant en daaraan gekoppelde ecologische verbindingzones te realiseren is op 1 mei 2014 het GOB opgericht. De omvang van het fonds bedraagt € 240 mln en de looptijd is 15 jaar. De middelen zijn volledig gealloceerd.

Innovatiefonds Brabant (5 + paragraaf verbonden partijen)

Om innovaties en technologische groei te versterken, participeert het fonds in innovatieve MKB-bedrijven en consortia van bedrijven en kennisinstellingen. De omvang van het fonds bedraagt € 125 mln en de looptijd is 24 jaar. Het fonds is sinds 2014 operationeel en ondergebracht bij de Brabantse Ontwikkelings Maatschappij (BOM). De middelen zijn volledig gecommiteerd in de vorm van leningen en daarmee gealloceerd.

Energiefonds Brabant (5 + paragraaf verbonden partijen)

Het fonds heeft als doel om energiebesparing en opwekking van duurzame energie aan te jagen en te versnellen door bij te dragen aan financiering van bewezen duurzame energietechnieken. De omvang van het fonds bedraagt € 60 mln en de looptijd is 24 jaar. Het fonds is sinds 2014 operationeel en ondergebracht bij de (BOM). De middelen zijn volledig gecommiteerd in de vorm van leningen en daarmee gealloceerd.

Breedbandfonds Brabant (5 + paragraaf verbonden partijen)

Middels Statenvoorstel 30/18 hebben PS d.d. 29/6/2018 ingestemd om het Breedbandfonds Brabant te beëindigen en de vrijvallende middelen uit het Breedbandfonds ad € 45,1 mln. te oormerken voor een Investeringsagenda

Digitalisering. Hiervan is € 4 mln op de begroting geraamd voor uitvoeringskosten de komende jaren en voor het realiseren van kleine projecten. € 41 mln is geoormerkt ten behoeve van toekomstige financieringsvragen die bijdragen aan de digitalisering van Brabant, conform de verkenning 'Brabant digitaliseert'.

Vanuit het Breedbandfonds is nog € 3,91 mln aan leningen verstrekt. Zodra deze afgelost zijn, kunnen de middelen opnieuw ingezet worden.

Derde tranche

In het bestuursakkoord Beweging in Brabant zijn in de derde tranche middelen gelabeld voor de onderwerpen/thema's: transitie agrofood, energietransitie, energieneutrale woningen, ecologische structuurversterking, deltaprogramma, economische structuurversterking en cultuur en leefbaarheid.

Transitie Agrofood (7)

De beschikbare middelen zijn volledig gealloceerd op basis van het Uitvoeringsprogramma Agrofood en het aangenomen besluit op 7 juli 2017 'Versnelling transitie veehouderij (inclusief Stalderingsloket)'.

Er resteert nog een bedrag van € 0,72 mln dat nog niet op de begroting is geraamd. Deze middelen zijn gereserveerd voor POP3 (toekomstbedrijven) en project Translab.

Energietransitie en Energieneutrale woningen (6)

In 2018 is een bedrag van ruim € 4 mln gerealiseerd. Bij besluitvorming over de Energieagenda 2019 – 2030 (PS 86/18) is het restant bedrag van ruim € 11 mln dat nog niet op de begroting geraamd is, gereserveerd voor de uitvoering van de Energieagenda.

Ecologische structuurversterking

De beschikbare middelen zijn volledig gealloceerd. De € 7 mln, die bestemd was voor de uitwerking van de bestuursopdracht Connecting Delta bestemd voor ecologische structuurversterking in de Zuidwestelijke Delta, is bij de 2e begrotingswijziging 2019 overeenkomstig de oorspronkelijke doelstelling gealloceerd naar het deelprogramma Biodiversiteit & Leefgebieden.

Deltaprogramma (3)

De beschikbare middelen zijn volledig gealloceerd.

Economische structuurversterking (5)

Van de beschikbare middelen is ongeveer € 132 mln gealloceerd. De gealloceerde middelen zijn inclusief diverse risicoafdekkingen van ruim € 14 mln (€ 6 mln t.b.v. de MKB+ faciliteit, € 2 mln t.b.v. HTSM, € 1,66 mln t.b.v. One Logistics en € 4,66 mln t.b.v. Nationale plan Photon Delta). De projectvoorstellen m.b.t. Agrifood Innovation-aanpak om aanspraak te kunnen maken op het restant bedrag (ad € 18 mln) hebben nog niet het gewenste niveau van uitwerking. Het proces om te komen tot meer uitgewerkte/concretere voorstellen is in volle gang. Momenteel vinden nadere verkenningen plaats hoe we gezamenlijk met onze partners tot goede proposities kunnen komen (zie Statenmededeling Stand van zaken Uitvoering programmalijn Smart cross-over agrofood hightech).

Cultuur en Samenleving

Op basis van het Uitvoeringsprogramma Cultuur, Erfgoed en de Sportagenda is € 17,74 mln gealloceerd. Voor het restant van € 1,46 mln wordt de verdere inzet uitgewerkt.

Wat mag het kosten?

In de navolgende tabel wordt voor ieder investeringsvoorstel aangegeven wat het oorspronkelijk vastgestelde krediet is, welke aanpassingen daar in de loop van de tijd op zijn geweest, hoeveel daarvan tot het voorgaande begrotingsjaar gerealiseerd is en wat er voor de komende jaren gepland is. Op deze wijze bieden wij via deze paragraaf inzicht en overzicht in het verloop van de investeringsagenda als geheel.

Financieel meerjarenoverzicht van de investeringsvoorstellen uit de drie tranches van de investeringsagenda (besluiten zijn meegenomen tot en met de bestuursrapportage 2019)

Investeringsvoorstel (bedragen x 1mln)	oorspr. bedrag	max beschikbaar	Realisatie t/m 2018	Raming 2019	Raming 2020	raming 2021 e.v.	gealloceerd, maar niet geraamd	Nog niet gealloceerd
Energietransitie 1)	€ 71,20	€ 59,20	€ 48,99	€ 0,00	€ 0,27	€ 0,78	€ 9,16	€ 0,00
Landschappen van allure 2)	€ 56,15	€ 53,90	€ 52,88	€ 0,04	€ 0,00	€ 0,00	€ 0,97	€ 0,01
Brabant C / BHC (incl. correctie afwikkelingsverschil aangepast in 2019)	€ 50,00	€ 35,00	€ 34,72	€ -16,02	€ 0,06	€ 0,10	€ 12,50	€ 3,64
Sportplan 2016	€ 40,00	€ 38,40	€ 35,41	€ 2,99	€ 0,00	€ 0,00		€ 0,00
Grote erfgoedcomplexen	€ 61,50	€ 39,00	€ 22,82	€ 7,23	€ 0,00	€ 0,00	€ 6,80	€ 2,15
Appraatkosten 1e tranche	-	€ 7,44	€ 7,44	€ 0,00	€ 0,00	€ 0,00		€ 0,00
Totaal 1e tranche	€ 278,85	€ 232,94	€ 202,26	€ -5,75	€ 0,33	€ 0,88	€ 29,43	€ 5,80
Groen Ontwikkelfonds Brabant 4)	€ 240,00	€ 235,00	€ 152,41	€ 25,44	€ 0,33	€ 1,32	€ 55,51	€ 0,00
Innovatiefonds Brabant 3)	€ 125,00	€ 150,70	€ 5,30	€ 0,00	€ 0,00	€ 0,00	€ 145,40	€ 0,00
Energiefonds Brabant 3)	€ 60,00	€ 60,00	€ 3,10	€ 0,00	€ 0,00	€ 0,00	€ 56,90	€ 0,00
Breedbandfonds Brabant/agenda digitalisering	€ 50,00	€ 50,00	€ 1,01	€ 1,60	€ 1,00	€ 1,50	€ 41,50	€ 3,39
Appraatkosten 2e tranche	€ 19,00	€ 4,00	€ 1,20	€ 0,24	€ 0,24	€ 0,96	€ 1,36	€ 0,00
Totaal 2e tranche	€ 494,00	€ 499,70	€ 163,01	€ 27,28	€ 1,57	€ 3,78	€ 300,67	€ 3,39

Transitie agrofood	€ 15,00	€ 14,40	€ 9,40	€ 3,28	€ 1,01	€ 0,00	€ 0,72	€ -0,00
Energietransitie 5)	€ 20,00	€ 19,20	€ 8,88	€ 4,43	€ 0,40	€ 0,00	€ 3,94	€ 1,55
Energie neutrale woningen	€ 8,00	€ 7,70	€ 1,02	€ 5,45	€ 1,25	€ 0,00		€ -0,02
Ecologische structuurversterking	€ 50,00	€ 48,00	€ 7,00	€ 15,50	€ 8,50	€ 17,00		€ -0,00
Deltaprogramma	€ 30,00	€ 28,80	€ 28,80	€ 0,00	€ 0,00	€ 0,00		€ 0,00
Economische structuurversterking 6)	€ 150,00	€ 148,98	€ 90,62	€ 24,16	€ 0,27	€ 0,10	€ 18,40	€ 15,44
Cultuur en leefbaarheid	€ 20,00	€ 19,20	€ 8,97	€ 5,23	€ 3,54	€ 0,00	€ 1,46	€ -0,00
Appraatkosten 3e tranche	-	€ 11,70	€ 8,78	€ 2,93	€ 0,00	€ 0,00		€ -0,00
Totaal 3e tranche	€ 293,00	€ 297,98	€ 163,47	€ 60,96	€ 14,97	€ 17,10	€ 24,52	€ 16,96

1) Exclusief Clean Tech fonds, deze is in 2013 betaald uit de algemene middelen. Restant € 9,4 miljoen is gealloceerd voor afdekking lening aan Biobasedfonds bij de BOM.

2) Restant van € 870.000 is gealloceerd voor dekking van leningen en garantstellingen.

3) Bedragen zijn volledig gecommitteerd in de vorm van leningen aan de desbetreffende fondsen daarmee dus ook gealloceerd.

De bedragen die in de realisatie en ramingen zijn opgenomen hebben betrekking op de verliesvoorziening en dekking van de fondsmanagementkosten.

In geval van Innovatiefonds is er een positief beleggingsresultaat gehaald in 2015 dat in 2016 is verantwoord.

4) Het gedeelte dat nog niet is opgenomen in realisatie en raming is geïnvesteerd in grond en dus gealloceerd totdat de grond wordt verkocht of ingezet als ruilgrond.

5) het deel dat gealloceerd is heeft voor € 3,5 miljoen betrekking op de afdekking van de garantstelling in het kader van Geothermie.

6) het deel dat gealloceerd is heeft betrekking op de afdekking van de risico's m.b.t. verstrekte leningen aan (o.a.) MKB-Plusfonds, OneLogistics, HTSM en Photonica.

Europese programma's

Inleiding

Wij willen optimaal en op een strategische manier gebruik blijven maken van de kansen die Europa ons biedt om provinciale beleidsdoelen te bereiken. De Europese Commissie stelt voor de programmaperiode 2014 - 2020 miljarden aan Europese middelen beschikbaar om de doelstellingen die staan beschreven in de Europa 2020 strategie te verwezenlijken.

Wat willen we bereiken?

De provinciale doelstellingen sluiten perfect aan bij de Europese doelstellingen en bieden kansen om met behulp van de Europese cofinanciering de Brabantse doelstellingen te verwezenlijken.

Het zogenoemde multipliereffect van elke geïnvesteerde euro maken de Europese middelen tot belangrijke impuls gelden voor de provincie. De Europese middelen zijn een katalysator bij het stimuleren van vooral het bedrijfsleven en Triple Helix partners om te innoveren en innovatiekracht te verbinden met belangrijke en actuele maatschappelijke opgaven.

Wat gaan we daarvoor doen?

Om optimaal gebruik te maken van de kansen die de Europese Unie biedt, zet de provincie Noord-Brabant voor de lopende periode sterk in op:

- 1) Subsidie instrumenten
 - a. Majeure Europese programma's
 - b. Uitbreiding andere Europese financieringsbronnen
- 2) Bancaire instrumenten
- 3) Beleidsinstrumenten
- 4) Voorbereiding nieuwe Programmaperiode 2021-2027 (nader uitleg zie: Nieuwe Europese programmaperiode 2021-2027)

Ad) 1a Majeure Europese programma's

De Operationele programma's voor OP Zuid-Nederland (OP Zuid), Plattelands ontwikkelingsprogramma (POP3) en Interreg met hun doelstellingen dragen volledig bij aan "het bestuursakkoord" met de daaronder vallende programma's, met het zwaartepunt op economie, landbouw en ecologie. Als management Autoriteit van OPZuid, gemandateerd management Autoriteit voor POP3 en strategisch partner voor Interreg speelt de provincie gedurende de gehele programmaperiode 2014-2020 een belangrijke rol bij het beheer, de vormgeving, uitvoering en lancering van de verschillende Europese programma's.

Hieronder een overzicht van de Europese programma's met hun huidige doelstellingen:

• OPZuid

Dit is een gezamenlijk programma voor de drie zuidelijke provincies. Binnen het OPZuid richten we ons op verbetering van het regionale concurrentievermogen en de werkgelegenheid.

• INTERREG

Interreg zet in op "grensvervaging" en bevordering van samenwerking tussen regionale gebieden in verschillende landen. Interreg A is gericht op grensoverschrijdende samenwerking. De nadruk ligt hierbij op de thema's innovatie, duurzaamheid en grensoverschrijdend arbeidsmarktbeleid.

• Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3)

Het POP3 programma richt zich op verduurzaming en innovatie van de landbouw en de daarmee verbonden thema's zoals transitie agrofood, water, natuur, milieu en plattelandsontwikkeling. Innovatie is hierin het sleutelwoord.

Voor het OPZuid programma stelt de Europese Unie een bedrag van € 114 mln. beschikbaar (50% + voor Brabant) en voor POP3 € 55,74 mln. Uit de Interreg programma verwacht Brabant +/- € 40 mln te genereren.

Ad) 1b Uitbreiding andere Europese financieringsbronnen

Naast de majeure programma's waarin de provincie een duidelijk rol heeft toebedeeld is er proactief gezocht en ingezet op andere Europese programma's en fondsen.

• Horizon 2020

Horizon 2020 is een groot Europees subsidieprogramma voor Onderzoek en Innovatie met een totale omvang van ruim € 70 mrd. Het programma biedt kansen voor iedere organisatie of ondernemer die actief is in onderzoek, technologische ontwikkeling en innovatie in internationaal verband.

Ad) 2 Bancaire instrumenten

• Europees Fonds voor Strategische Investerings (EFIS)

De provincie heeft de MKB-plusfaciliteit opgezet om snelgroeiende en innovatieve MKB- en midcap ondernemingen in Brabant te kunnen voorzien van durfkapitaal. De faciliteit is sinds eind augustus 2018 in de lucht en richt zich nu hoofdzakelijk op participaties (equity). Het beschikbare bedrag aan publieke middelen daarvoor kan oplopen tot een totaal van €120 miljoen, waarvan € 30 mln. aan provinciale middelen, € 30 mln. aan rijksmiddelen en € 60 mln. aan middelen uit het Europees Fonds voor Strategische Investerings. De uitbreiding van de faciliteit met een leningenkant wordt eind 2019 verwacht.

Ad) 3 Beleidsinstrumenten

• Vanguard initiatief

Het Vanguard initiatief is een initiatief waarin ruim 30 Europese regio's samenwerken. Het initiatief is gericht op een "slimme" revival van de Europese maakindustrie (Smart Industries). Brabant participeert actief in dit Europese Samenwerkingsproject, gezien het grote belang van de Smart Industrie-agenda in onze regio.

• Monitoring Europese programma's

Jaarlijks monitort Stimulus Programmamanagement van de provincie Noord-Brabant - in samenwerking met ERAC - de verlening van Europese subsidies aan projecten met begunstigen die zijn gevestigd in Zuid-Nederland. (ERAC: European and Regional Affairs Consultants) Deze gegevens worden ieder half jaar geactualiseerd en laten zien aan hoeveel Brabantse projecten vanaf het begin van de huidige programmaperiode 2014-2020 tot heden Europese subsidie is toegekend.

Wat mag het kosten?

Het Europese beleid kent een cyclus van 7 jaar. De huidige programmaperiode loopt van 2014 tot en met 2020. De beschikbare EU-middelen zijn bekend inclusief de percentages waarin ze als cofinanciering kunnen bijdragen aan ons provinciaal beleid en de verwachte kosten die zijn gemoeid voor de uitvoering van de programma's (zoals de afhandeling van de aanvragen en de monitoring). Bij de match van de provinciale cofinanciering aan de Europese middelen wordt het principe van comply-or-explain toegepast.

Financieel overzicht Europese programma's 2014-2020

Programma's (in € mln)	Financiële inzet Europese Programma's 2014-2020	Bijgestelde ambitie inzet Europese programma's 2014-2020	Beschikbare middelen a.g.v. dotaties reserve	Dekking toekomstige jaren	Uitgaven t.l.v. reserve t/m 2018	Stand reserve per 31-12-2018
OP Zuid	27	27	28	2	25	5
POP3	30	35	42		16	26
Interreg A	34	25	25		9	16
Uitvoering	12	16	12	2	6	8
Totaal	103	103	107	4	56	55

Nieuwe Europese programmaperiode 2021-2027

Op dit moment zijn de voorbereidingen voor de nieuwe programmaperiode 2021-2027 al in volle gang. De kosten die hiermee gemoeid zijn worden gedekt uit de risicoreserve huidige Operationeel Programma (OP).

Hoofdpogave hierbij is de herijking van de Zuid-Nederlandse RIS3 strategie. Samen met de steden, triple Helix organisaties, kennisinstellingen en overige stakeholders wordt gewerkt aan een gedragen strategie waarin onderzocht wordt waar we als regio met Europese middelen het verschil kunnen maken. Deze strategie vormt primair de ruggengraat van het OP, maar heeft ook werking op Interreg en POP. Vanuit de nieuwe Europese verordening wordt opgeroepen tot focus op innovatie en klimaat. We willen Europese programma's tevens inzetten om duurzame bijdragen te leveren aan de diverse klimaatdoelstellingen.

• Financiering nieuwe Europese programmaperiode 2021-2027

De lopende Europese programma's zijn voorzien van cofinanciering. De nieuwe periode loopt formeel van 2021-2027. Het is zaak nu al stil te staan bij de provinciale cofinanciering in deze nieuwe periode. Voor de huidige Europese programmaperiode was € 103 mln vrijgemaakt uit de reguliere begroting en de Essent reserves. Deze luxe hebben we in de toekomst niet meer.

Voor de nieuwe Europese programmaperiode 2021-2027 wordt de cofinanciering op een andere manier vormgeven. In de komende periode is het uitgangspunt dat gematcht wordt met middelen uit de reguliere begroting. Grofweg kan als uitgangspunt genomen worden dat een soortgelijk bedrag nodig is voor de nieuwe programmaperiode wat neerkomt op een jaarlijkse inzet van € 15 mln.

Deze € 15 mln kan grotendeels gematcht worden met middelen van de ontwikkelprogramma's. Per thema) kan voor € 2 à 3 mln per jaar geparticipeerd worden in Europese Programma's als OPZuid, Interreg en POP. De hefboom op deze middelen is afhankelijk van het thema 2 à 6.

Een bijdrage voor de uitvoering van de programma's (Stimulus, Interreg-secretariaten, RVO) is naar schatting jaarlijks € 2 à 3 mln en dient separaat vrijgemaakt te worden (niet ten laste van de ontwikkelprogramma's).

Financiële begroting

Algemene grondslagen voor begroting en jaarstukken

Algemene grondslagen

De begroting is opgesteld met inachtneming van de voorschriften van het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV).

Volgens het BBV is het gemodificeerd stelsel van lasten en baten van toepassing.

In overeenstemming met de BBV-regelgeving is het autorisatieniveau bepaald op het totaal van de lasten en het totaal van de baten per programma.

De begroting geeft in overeenstemming met de normen van het BBV een zodanig inzicht dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd over de financiële positie en over de baten en lasten.

De baten en lasten worden tenzij anders vermeld toegerekend aan het jaar waarop zij betrekking hebben.

Basis voor de ramingen in de begroting

De begroting 2020 bestaat uit de oorspronkelijke ramingen van ongewijzigd beleid met daarbij de effecten van de bestuursrapportage 2019 die op 13 september 2019 door PS is vastgesteld.

De lasten als gevolg van voorlopige subsidie toekenningen worden genomen op het moment van het beschikken (afgeven van de beschikking), tenzij:

1. De hoogte van de subsidie expliciet is verbonden aan de te leveren prestaties (p x q subsidies), voorbeeld hiervan is een vast bedrag aan subsidie per aangelegd bushokje;
2. De subsidie op basis van de subsidiebeschikking expliciet toe te rekenen is aan volgende begrotingsjaren (bijvoorbeeld (1) een subsidie sport toegekend in 2019, maar voor exploitatiejaar 2020. Een toekenning van een beschikking voor een project in 2020, maar in de beschikking wordt expliciet aangegeven dat het project uitgevoerd zal worden in 2022;
3. Op basis van het subsidieproces de indruk bestaat dat de start van het project expliciet is gepland in een ander boekjaar (bijvoorbeeld het eind december nog toekennen van subsidies). Bij de start van een project kan hierbij ook gedacht worden aan voorbereidingswerkzaamheden, zoals opmaken van bestek, tekeningen e.d.;
4. Per balansdatum al een betrouwbare schatting kan worden gemaakt van de eventueel terug te vorderen subsidie (dit corrigeren op de last). Dan wordt een vordering opgenomen in de jaarverslaggeving (inclusief correctie op de lasten) indien op een betrouwbare wijze kan worden ingeschat welk deel van de toegekende subsidies zal worden ingetrokken dan wel lager zal worden vastgesteld. Indien blijkt dat dit bijvoorbeeld op basis van de afgelopen jaren geen constant beeld oplevert en derhalve geen betrouwbare inschatting gemaakt kan worden, dan wordt de vordering uit voorzichtigheid nog niet verantwoord.

In januari 2019 heeft de Commissie BBV de handreiking “Verantwoorden van subsidies” gepubliceerd. In de handreiking gaat de Commissie BBV in op de vraag wanneer de subsidie als last bij de subsidiegever en als bate bij de subsidieontvanger dient te worden verantwoord.

In de handreiking geeft de Commissie BBV aan dat de verwerkingswijze afhangt van het type subsidie en de gestelde voorwaarden, waarbij de Commissie BBV - bij voorwaardelijke subsidieverstrekingen (exploitatie- en investeringssubsidies) – aangeeft dat de subsidielast op basis van toerekeningsbeginsel verantwoord dient te worden. Dit betekent dat de subsidielast verantwoord dient te worden in het jaar waarin door de subsidieontvanger de prestatie (waarvoor de subsidie voor is verstrekt) is geleverd en (gedeeltelijk) aan de gestelde voorwaarden is voldaan.

Zoals hierboven toegelicht, zijn/worden de verstrekte (voorwaardelijke exploitatie- en investerings)subsidies in de begroting van de provincie Noord-Brabant geraamd op basis van het voorzichtigheidsprincipe. Deze verwerkingswijze wijkt derhalve af van de verwerkingswijze zoals opgenomen in de handreiking “Verantwoorden van subsidies” d.d. 21 januari 2019 van de Commissie BBV.

Het IPO heeft het rijk/de commissie BBV verzocht om de handreiking nog niet op het jaar 2019 van toepassing te verklaren omdat voor de provincies de gevolgen van de wijziging groot zijn en er nog teveel onduidelijk is over de precieze impact van deze wijziging. Het rijk heeft daarmee ingestemd. De provincies volgen nu gezamenlijk met BZK een traject om de gevolgen van de handreiking in kaart te brengen dat tevens moet resulteren in een eenduidige gedragslijn voor alle provincies m.b.t. de verwerking van subsidieelasten die voor de provincies werkbaar is en ook aanvaardbaar is voor het rijk.

Complicerende factoren daarbij zijn dat:

- de handreiking op punten verder zou dienen te worden uitgewerkt, omdat deze niet consistent lijkt te zijn met de bestaande BBV-regels (van vóór de handreiking);
- de handreiking blijkens de nadere toelichting van een lid van de commissie BBV niet zozeer lijkt te zijn ingegeven door een na te streven eenduidige toepassing van het gemodificeerd lasten/batenstelsel, maar eerder door de wens van het rijk om meer grip te krijgen op de inschatting van het EMU-saldo;
- uit de discussies die door IPO met BZK in dit traject worden gevoerd, de nadruk vanuit BZK heel erg ligt bij het nemen van lasten o.b.v. tussentijdse rapportages van subsidieontvangers over de tot dat tijdstip gedeeltelijk geleverde subsidieprestatie. Daarmee wordt de administratieve lastendruk aan het einde van het jaar bij de provincie en bij de subsidieontvangers onnodig verhoogd en zal ook de administratieve lastendruk bij de accountantscontrole toenemen.

Omdat de discussie van de provincies met het rijk over een te volgen pragmatische insteek die aansluit bij de bedoeling van de handreiking nog niet heeft geleid tot een concrete werkwijze voor het nemen van subsidieelasten in begroting en jaarrekening is er voor de begroting 2020 en verder nog geen wijziging in de manier van lastenraming doorgevoerd.

Wanneer de handreiking voor 2020 ongewijzigd blijft, dient in de jaarrekening 2020 een stelselwijziging voor de verantwoording van de subsidieelasten naar het toerekeningsbeginsel plaats te vinden. Een wijziging naar de verwerkingswijze op basis van het toerekeningsbeginsel betreft een complexe en omvangrijke transitie met ingrijpende impact op de bedrijfsvoering. De daadwerkelijke financiële impact kan – vanwege het ontbreken van de benodigde informatie - op dit moment echter nog niet worden bepaald.

Investerings en afschrijvingen (uitwerking financiële verordening art.6)

Aan investeringen worden geen indirecte kosten c.q. rente toegerekend.

Kosten voor onderzoek en ontwikkeling worden niet geactiveerd.

Bijdragen aan investeringen van derden worden niet geactiveerd. Investeringsbijdragen van de provincie aan gemeenten en andere instellingen worden niet geactiveerd maar ineens ten laste van de exploitatie gebracht conform het besluit van PS bij Voorjaarsnota 2010.

Afschrijvingsbeleid

De materiële vaste activa met economisch nut en de investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut worden afgeschreven rekening houdend met de actuele regelgeving en overeenkomstig de normen gangbaar in het maatschappelijk verkeer.

De materiële vaste activa met economisch nut worden lineair afgeschreven in maximaal:

- 25 jaar : bedrijfsgebouwen
- 25 jaar : vervoermiddelen

- c. 15 jaar: machines apparaten en installaties;
- d. 15 jaar: meubilair.

Activa met economisch nut en een verkrijgingsprijs van minder dan € 250.000 worden niet geactiveerd, uitgezonderd gronden en terreinen. Deze laatst genoemden worden altijd geactiveerd.

De materiële vaste activa in de openbare ruimte met maatschappelijk nut worden lineair afgeschreven in maximaal:

- a. 15 jaar wegen
- b. 15 jaar infra-projecten.

Financiële vaste activa

De kapitaalverstrekkingen aan de deelnemingen zijn gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs. Indien de waarde van de aandelen onverhoopt structureel mocht dalen tot onder de verkrijgingsprijs vindt afwaardering plaats.

Uitzondering hierop zijn de deelnemingen NV BNG, NV Waterschapsbank, Enexis Holding NV, Publiek belang elektriciteitsproductie NV, NV Brabant Water, PZEM NV, NV Eindhoven Airport, BV TOM en CV TOM, Brabant Startup Fonds BV en Breedbandfonds Brabant. De kapitaalverstrekking aan deze deelnemingen is op € 0 gewaardeerd.

Nazorgfonds

Het nazorgfonds heeft een afzonderlijke jaarrekening. Hierin worden de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarde met uitzondering van effecten. Deze effecten, die bestaan uit participaties in beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde fondsen, worden gewaardeerd tegen marktwaarde.

Waardeveranderingen hiervan worden rechtstreeks verwerkt in de winst- en verliesrekening. Na de sluiting van een stortplaats wordt voor de uitvoering van de nazorg in het Nazorgfonds een voorziening aangehouden. De provincie is na de sluiting wettelijk verantwoordelijk voor de uitvoering van de nazorg. Mocht die voorziening op enig moment ontoereikend zijn, dan dient de provincie de voorziening aan te vullen of zich daarvoor garant te stellen.

De waarderingsgrondslagen van het nazorgfonds zijn van invloed op de begroting en jaarstukken van de provincies. Een voorziening wordt binnen de begroting van de provincie gevormd indien de voorziening bij het nazorgfonds ontoereikend is.

Reserves (uitwerking financiële verordening art.7)

Reserves worden ingesteld, opgeheven en samengevoegd bij PS-besluit.

Voor elke nieuw in te stellen bestemmingsreserve wordt aan PS een instellingsbesluit voorgelegd met de volgende gegevens:

- doelstelling en gebruik;
- toegestane minimum en maximumstand;
- toevoegingen en onttrekkingen;
- bepalingen omtrent opheffing/looptijd reserve;
- eventuele rentetoevoeging.

Het college biedt PS één keer per bestuursperiode een nota reserves aan. Deze nota wordt door PS vastgesteld en behandelt:

- de vorming en de besteding van de reserves;
- de eventuele rentetoevoeging aan de reserve(s);
- de bepalingen omtrent de opheffing/looptijd van de reserves.

Indien een bestemmingsreserve voor een bepaald doel rekening houdend met de bepalingen voor opheffing/de aangegeven maximale looptijd niet heeft geleid tot de realisering van dat doel, valt de bestemmingsreserve vrij en wordt deze aan de algemene reserve toegevoegd.

Rente

Op de reserves wordt geen rente bijgeschreven.

De provincie hanteert een gesloten rentesysteem waarbij het saldo van de rentekosten en rente-inkomsten wordt opgevangen binnen de Dividend- en rentereserve.

De rentelasten van investeringen maken deel uit van het gesloten rentesysteem dat de provincie hanteert en komen in de begroting tot uitdrukking in het onderdeel algemeen financieel beleid.

Salariskosten en toerekening van organisatiekosten

De structurele salariskosten zijn gebaseerd op de toegestane formatiesterkte op basis van een 36-urige werkweek.

Op 28 februari 2019 hebben IPO-bestuur en bonden ingestemd met een CAO voor provincies die loopt van 1 januari 2019 t/m 31 december 2020.

Indexering

In het bestuursakkoord is in de financiële positie rekening gehouden met indexatie van de meerjarenraming.

Hieraan liggen de volgende beleidsuitgangspunten ten grondslag:

- Indexatie wordt toegepast op beleidsprogramma's en organisatiekosten die gefinancierd worden door algemene middelen
- Indexatie wordt toegepast op de relevante exploitatie-uitgaven van de begroting
- Indexatie is alleen van toepassing op structurele bedragen uit de begroting en er wordt een standaardverdeling voor loon en prijs gehanteerd.
- De indexatie voor loon en prijs is gebaseerd op relevante indexen uit het Centraal Economisch Plan, dat elk jaar in maart wordt gepubliceerd door Centraal Planbureau.
- De indexatie wordt elke jaar als onderdeel van de bestuursrapportage via een begrotingswijziging voor het jaar t+1 verwerkt. Voor 2020 zal dit eenmalig plaatsvinden in de eerstvolgende begrotingswijziging na vaststelling begroting 2020.
- Voorstellen voor de toepassing van andere indexatiebedragen zijn mogelijk, als de toegepaste indexatie niet afdoende blijken. Hiertoe worden onderbouwde separate voorstellen bij de bestuursrapportage aan uw Staten voorgelegd.
- Indexatie van structurele investeringskredieten vindt niet plaats op basis van het indexatiebeleid. Bij periodieke herijking worden de consequenties van loon- en prijsontwikkeling, ontwikkelingen en innovaties meegenomen. Deze herijking wordt middels een separaat voorstel aan uw Staten voorgelegd.

Algemene uitkering en decentralisatieuitkeringen van het provinciefonds

De raming van de algemene uitkering is gebaseerd op de meicirculaire 2019. De raming is bij de bestuursrapportage 2019 bijgesteld en toegelicht. In begrotingsbedrag 2020 is het geraamde accres 2020 niet geheel meegenomen. Hierdoor is het mogelijk om eventuele negatieve bijstellingen van het accres 2019 en 2020 op te vangen, zonder effect op de begrotingsvrije ruimte.

Decentralisatie-uitkeringen maken deel uit van het provinciefonds, maar hebben een eigen verdeling. De begrotingsbedragen 2020 zijn gebaseerd op de meicirculaire 2019.

Opcenten motorrijtuigenbelasting

De geraamde opcenten zijn gebaseerd op het meest recent houderschapsbestand van de belastingdienst en een opcententarief van 2019, zijnde 76,1. Na vaststelling van het opcententarief voor 2020, dat gelijktijdig met de begroting 2020 door PS wordt vastgesteld, wordt de begroting bij de eerstvolgende gelegenheid gewijzigd.

Begrotingsstructuur

Teneinde tot een betere sturing en verantwoording te komen is ervoor gekozen met ingang van de begroting 2020 te kiezen voor een compactere begrotingsstructuur. Het aantal programma's in de begroting is gewijzigd van 6 programma's met ca 20 onderliggende productgroepen naar 10 programma's. Beoogd wordt daarmee om een compactere en leesbare begroting aan PS voor te leggen, waarbij beter geformuleerde doelstellingen met passende kritieke prestatie-indicatoren het debat tussen PS en GS ondersteunen en PS faciliteren in hun kaderstellende en controlerende rol, om daarmee de sturings- en verantwoordingscyclus verder te verbeteren.

I Financiële positie: Overzicht van lasten en baten

Autorisatie en overzicht van lasten en baten

In het overzicht van lasten en baten worden de lasten, de baten en het saldo van de begroting conform artikel 17 van het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) gerecapituleerd. De door PS te autoriseren begrotingsbedragen zijn (in overeenstemming met de BBV-regelgeving) in één overzicht van lasten en baten opgenomen. De lasten en baten in dit overzicht sluiten aan bij de overzichten van lasten en baten zoals die bij elke begrotingsprogramma zijn opgenomen.

Een meerjarig overzicht van de lasten en baten in de begroting per programma is opgenomen in de bijlagenbundel-bijlage 1.

Een meerjarig gedetailleerd overzicht ingedeeld naar de vanaf begroting 2017 voorgeschreven taakvelden is opgenomen in de door GS vast te stellen "Uitvoeringsinformatie 2020". Zie bijlagenbundel-bijlage 4.

Overzicht van lasten en baten begroting 2020 (BBV art.17)					
Bedragen x € 1.000		Lasten		Baten	Saldo
01	Bestuur en veiligheid				
	Programmalasten/programma baten	13.420		2	-13.418
	Toegerekende organisatiekosten	5.750		0	-5.750
	Totaal programma	19.170		2	-19.168

Overzicht van lasten en baten begroting 2020 (BBV art.17)					
Bedragen x € 1.000		Lasten		Baten	Saldo
02	Ruimte en wonen				
	Programmalasten/programma baten	14.198		520	-13.678
	Toegerekende organisatiekosten	5.931		0	-5.931
	<i>Totaal programma</i>	<i>20.129</i>		<i>520</i>	<i>-19.609</i>
03	Water en Bodem				
	Programmalasten/programma baten	44.926		5.213	-39.712
	Toegerekende organisatiekosten	4.147		0	-4.147
	<i>Totaal programma</i>	<i>49.072</i>		<i>5.213</i>	<i>-43.859</i>
04	Natuur en milieu				
	Programmalasten/programma baten	105.468		6.461	-99.007
	Toegerekende organisatiekosten	8.733		0	-8.733
	<i>Totaal programma</i>	<i>114.201</i>		<i>6.461</i>	<i>-107.740</i>

Overzicht van lasten en baten begroting 2020 (BBV art.17)					
Bedragen x € 1.000		Lasten		Baten	Saldo
05	Economie				
	Programmalasten/programma baten	20.696		111	-20.585
	Toegerekende organisatiekosten	5.500		0	-5.500
	<i>Totaal programma</i>	<i>26.196</i>		<i>111</i>	<i>-26.085</i>
06	Energie, circulaire samenleving en gezondheid				
	Programmalasten/programma baten	2.706		181	-2.525
	Toegerekende organisatiekosten	2.888		0	-2.888
	<i>Totaal programma</i>	<i>5.594</i>		<i>181</i>	<i>-5.413</i>
07	Landbouw en voedsel				
	Programmalasten/programma baten	5.558		0	-5.558
	Toegerekende organisatiekosten	2.767		0	-2.767
	<i>Totaal programma</i>	<i>8.325</i>		<i>0</i>	<i>-8.325</i>

Overzicht van lasten en baten begroting 2020 (BBV art.17)					
Bedragen x € 1.000		Lasten		Baten	Saldo
08	Basisinfrastructuur mobiliteit				
	Programmalasten/programma baten	173.449		19.725	-153.724
	Toegerekende organisatiekosten	11.320		0	-11.320
	<i>Totaal programma</i>	<i>184.769</i>		<i>19.725</i>	<i>-165.044</i>
09	Mobiliteitsontwikkeling				
	Programmalasten/programma baten	153.888		2.045	-151.843
	Toegerekende organisatiekosten	4.811		0	-4.811
	<i>Totaal programma</i>	<i>158.698</i>		<i>2.045</i>	<i>-156.654</i>
10	Cultuur, Erfgoed, Samenleving en Sport				
	Programmalasten/programma baten	48.670		693	-47.976
	Toegerekende organisatiekosten	3.448		0	-3.448
	<i>Totaal programma</i>	<i>52.118</i>		<i>693</i>	<i>-51.425</i>

Overzicht van lasten en baten begroting 2020 (BBV art.17)					
Bedragen x € 1.000			Lasten	Baten	Saldo
		Algemene dekkingsmiddelen			
-		Heffing opcenten motorrijtuigenbelasting		257.000	257.000
-		Algemene uitkeringen / decentralisatie-uitkeringen		263.578	263.578
-		Dividenden		30.881	30.881
-		Financieringsfunctie	8.877	54.309	45.431
-		Ontwikkelbedrijf	13.762	2.283	-11.479
-		Overige algemene dekkingsmiddelen	0	627	627
		<i>Totaal algemene dekkingsmiddelen</i>	<i>22.639</i>	<i>608.677</i>	<i>586.038</i>
		Overhead, VPB en stelposten			
-		Geraamde kosten van overhead	75.023	0	-75.023
-		Geraamde bedrag van de heffing van de vennootschapsbelasting	0	0	0
-		Stelposten (exclusief onvoorzien)	80.305	0	-80.305
-		Onvoorzien	1.308	0	-1.308
		<i>Totaal overhead, VPB en stelposten</i>	<i>156.637</i>	<i>0</i>	<i>-156.637</i>

Overzicht van lasten en baten begroting 2020 (BBV art.17)					
Bedragen x € 1.000			Lasten	Baten	Saldo
		Totaal algemeen financieel beleid	179.276	608.677	429.401
		Totaal lasten en baten	817.549	643.629	
		Totaal saldo van baten en lasten			-173.920
		Toevoegingen aan reserves	288.006		-288.006
		Onttrekkingen aan reserves		461.926	461.926
		Geraamd resultaat			0

Toevoegingen en onttrekkingen aan reserves				
Bedragen x € 1.000			Storting	Onttrekking
Programma Ruimte en Wonen				
		Reserve ontwikkelbedrijf		1.548
Programma Water en Bodem				
		Reserve DU bodem		6.000
		Reserve PMWP		30.931
Programma Natuur en milieu				
		Reserve natuurbeheer en ontwikkeling		56.542
		Reserve natuur en landschapsbeleid		11.970
		Reserve investeringsagenda		1.100
		Reserve PMWP		1.560
		Reserve Spaar- & Investeringsfonds/DU verkeer en vervoer		1.462

Toevoegingen en onttrekkingen aan reserves				
Bedragen x € 1.000			Storting	Onttrekking
	Reserve omgevingsdiensten			27.668
Programma Economie				
	Reserve Europese programma's			4.234
	Reserve Investeringsagenda			1.765
Programma Energie, circulaire samenleving en gezondheid				
	Reserve Investeringsagenda			2.250
Programma Landbouw en voedsel				
	Reserve Investeringsagenda			1.508
Programma Basis infrastructuur mobiliteit				
	Reserve Spaar- & Investeringsfonds/DU verkeer en vervoer			9.665
Programma Mobiliteitsontwikkeling				
	Reserve Spaar- & Investeringsfonds/DU verkeer en vervoer			147.474
Programma Cultuur, erfgoed, samenleving en sport				
	Reserve instandhouding onroerend erfgoed			4.751
	Reserve Investeringsagenda			5.074
Algemeen financieel beleid				
	Algemene reserve			
	- Alg.reserve component Overheveling			25
	- Algemene reserve doorgeschoven ruimte	16.798		87.031
	- Algemene reserve BA middelen	96		
	- Risicoreserve	345		80
	Reserve Essent			
	- Immunisatieportefeuille	7.863		7.883
	- Investeringsagenda	4.740		5.980
	- Balansverkorting	30.000		
	- Dividend en rentereserve			32.315
	Res.Co-financiering Europese programma's	1.975		

Toevoegingen en onttrekkingen aan reserves			
Bedragen x € 1.000		Storting	Onttrekking
Res.instandhouding onroerend erfgoed		3.341	102
Reserve natuur en landschapsbeleid		13.085	
Reserve Ontwikkelbedrijf		1.330	11.598
Reserve natuurbeheer en ontwikkeling		64.774	
Reserve Spaar- & Investeringsfonds/DU verkeer en vervoer		95.301	
Reserve DU bodem		6.622	
Reserve PMWP		13.104	609
Reserve omgevingsdiensten		27.668	
Reserve persoonlijk ontwikkelbudget		964	800
Totaal storting en onttrekkingen		288.006	461.926
Totaal lasten + storting in reserves (a)		1.105.554	
Totaal baten + onttrekkingen aan reserves (b)			1.105.554
Geraamd resultaat (b-/- a)			0

De toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves vinden plaats overeenkomstig de door PS vastgestelde instellingsbesluiten van de reserves.

De onttrekkingen aan de reserves vinden plaats ter dekking van de uitgaven die bij de verschillende programma's in de begroting zijn geraamd.

II Uiteenzetting van de financiële positie

Inleiding

De belangrijkste verschillen tussen de begroting 2020 en de begroting 2019 zijn per programma toegelicht in de begroting.

Een gezonde financiële positie van de provincie komt in de begroting en meerjarenraming tot uitdrukking in een adequaat weerstandsvermogen en in een sluitende begroting.

Weerstandsvermogen

Voor een toelichting op het weerstandsvermogen wordt verwezen naar de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing. De verhouding tussen de beschikbare en de benodigde weerstandscapaciteit blijft binnen de voorgestelde bandbreedte.

Sluitende begroting en structureel evenwicht

Sluitende begroting

Uit de regel “Geraamd resultaat” in onderstaande tabel blijkt dat de begroting precies in evenwicht is. De lasten + de toevoegingen aan de reserves zijn gelijk aan de baten + de onttrekkingen aan de reserves. Daarmee is sprake van een sluitende begroting.

Structureel evenwicht

Om vast te stellen of er naast een sluitende begroting voor het jaar 2020 ook sprake is van een structureel evenwicht, schrijft het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) voor, dat een limitatief overzicht in de begroting wordt opgenomen van de incidentele lasten en incidentele baten. Dit limitatief overzicht van de incidentele lasten en baten zoals bedoeld in BBV artikel 19 is in de bijlagenbundel in bijlage 3 opgenomen.

Op basis van dit limitatieve overzicht zijn in onderstaande tabel de incidentele en structurele componenten van de lasten en baten inzichtelijk gemaakt. Uit de tabel blijkt dat de begroting 2020 structureel evenwicht kent, de structurele baten van de jaren 2020 tot en met 2023 zijn hoger dan de structurele lasten.

N.B. Het BBV schrijft voor dat incidentele lasten en baten, lasten en baten zijn die niet langer dan drie jaar in de begroting voorkomen. Dit BBV-voorschrift vereist verder dat wordt aangegeven welke toevoegingen en onttrekkingen aan reserves als structureel zijn te beschouwen. In het BBV wordt er in principe van uitgegaan dat alle toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves incidenteel van aard zijn, maar afwijkingen op deze regel zijn mogelijk.

De toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves in de begroting 2020 en de meerjarenraming 2021-2023 worden door de provincie als incidenteel beschouwd. NB een overzicht van beoogde structurele toevoegingen en onttrekkingen aan reserves blijft daarom achterwege.

Structureel begrotingsevenwicht															
Bedragen x € 1.000		Begr.2019		Begr.2020		Begr.2021		Begr.2022		Begr.2023					
		totaal	waarvan:	totaal	waarvan:	totaal	waarvan:	totaal	waarvan:	totaal	waarvan:	totaal	waarvan:		
			incidenteel	structureel	incidenteel	structureel	incidenteel	structureel	incidenteel	structureel	incidenteel	structureel	incidenteel	structureel	
L a s t e n - programma															

Bestuur en veiligheid		20.453	520	19.933	19.170	938	18.232	9.697	0	9.697	9.697	0	9.697	9.594	0	9.594
Ruimte en wonen		10.776	3.239	7.537	20.129	12.831	7.298	12.064	10.816	1.248	6.709	5.408	1.301	858	0	858
Water en Bodem		45.315	31.789	13.526	49.072	30.959	18.114	56.694	44.598	12.096	16.307	2.785	13.522	29.906	16.680	13.226
Natuur en milieu		138.170	21.666	116.504	114.201	2.783	111.418	118.488	18.480	100.008	87.066	0	87.066	86.218	30	86.189
Economie		65.956	35.714	30.241	26.196	100	26.096	26.174	0	26.174	26.629	0	26.629	20.094	0	20.094
Energie, circulaire samenleving en gezondheid		17.964	13.979	3.984	5.594	1.828	3.766	1.083	0	1.083	1.023	0	1.023	938	0	938
Landbouw en voedsel		25.909	22.952	2.957	8.325	5.558	2.767	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Basisinfrastructuur mobiliteit		182.596	18.863	163.733	184.769	17.906	166.863	158.791	3.567	155.224	151.237	0	151.237	147.429	0	147.429
Mobiliteitsontwikkeling		62.070	19.568	42.502	158.698	115.958	42.740	64.513	17.344	47.170	78.547	11.124	67.423	93.101	55.000	38.101
Cultuur, erfgoed, samenleving en sport		70.169	29.926	40.243	52.118	8.419	43.699	39.141	1.621	37.521	37.521	0	37.521	37.520	0	37.520
Algemeen financieel beleid		79.285	791	78.494	179.276	2.186	177.090	215.531	1.250	214.281	203.763	1.250	202.513	203.797	1.302	202.495
Totaal lasten	A	718.662	199.007	519.655	817.549	199.465	618.083	702.176	97.676	604.500	618.498	20.567	597.931	629.456	73.012	556.444
B a t e n - programma																

Bestuur en veiligheid		168	165	2	2	0	2	2	0	2	2	0	2	2	0	2
Ruimte en wonen		0	0	0	520	520	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Water en Bodem		5.399	618	4.780	5.213	381	4.832	4.832	0	4.832	5.832	1.000	4.832	5.235	1.000	4.235
Natuur en milieu		11.078	4.389	6.689	6.461	220	6.241	6.321	200	6.121	6.121	0	6.121	5.996	0	5.996
Economie		6.837	6.741	97	111	13	99	101	0	101	103	0	103	545	0	545
Energie, circulaire samenleving en gezondheid		181	0	181	181	0	181	181	0	181	181	0	181	181	0	181
Landbouw en voedsel		314	314	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Basisinfrastructuur mobiliteit		60.795	43.291	17.504	19.725	2.120	17.605	5.765	2.120	3.645	1.445	0	1.445	1.445	0	1.445
Mobiliteitsontwikkeling		1.589	192	1.397	2.045	559	1.486	3.366	0	3.366	3.366	0	3.366	3.366	0	3.366
Cultuur, erfgoed, samenleving en sport		1.215	538	677	693	16	677	702	25	677	677	0	677	677	0	677
Algemeen financieel beleid		660.405	63.673	596.732	608.677	17.576	591.101	597.137	5.100	592.037	597.855	0	597.855	599.451	0	599.451
Totaal baten	B	747.980	119.921	628.059	643.629	21.405	622.224	618.407	7.445	610.962	615.582	1.000	614.582	616.898	1.000	615.898
Saldo van baten en lasten B-/A		29.318			-173.920			-83.769			-2.916			-12.557		

Stortingen in reserves	C	573.330	573.330	0	288.006	288.006	0	268.361	268.361	0	237.050	237.050	0	223.552	223.552	0
Onttrekkingen aan reserves	D	544.012	544.012	0	461.926	461.926	0	352.130	352.130	0	239.966	239.966	0	236.109	236.109	0
Geraamd resultaat (B-A+D-C)		0			0			0			0			0		
<i>Totaal structurele lasten</i>				519.655			618.083			604.500			597.931			556.444
<i>Totaal structurele baten</i>				628.059			622.224			610.962			614.582			615.898
Structurele baten -/- structurele lasten				108.404			4.141			6.462			16.651			59.455

Een limitatief overzicht van de incidentele lasten en baten en van de mutaties in de reserves is opgenomen in bijlagenbundel-bijlage 3.

Arbeidskosten gerelateerde verplichtingen

Inleiding

In het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) is bepaald dat de arbeidskostengerelateerde verplichtingen van een jaarlijks vergelijkbaar volume onderdeel vormen van de uiteenzetting over de financiële positie in de begroting.

Deze verplichtingen zijn ook in de meerjarenraming opgenomen.

Bedragen zijn exclusief indexering (prijsspeil 2019).

Ambtelijk apparaat

Vakantiegeld

Met ingang van 2015 is in de Collectieve Arbeidsvoorwaardenregeling Provincies (CAP) is het vakantiegeld onderdeel geworden van het Individueel Keuze-Budget, dat binnen het kalenderjaar volledig moet zijn opgenomen. Daarmee is er ultimo van het boekjaar geen verplichting meer van opgebouwd vakantiegeld.

Wachtgelden en aanvullende uitkeringen aan voormalig personeel (op de eigen payroll)

Na afloop van vroegere wachtgelduitkeringen aan personeel in 2017 komen deze niet meer voor op grond van huidige regelgeving.

Inkomensvoorziening vml. personeel via uitkeringsinstantie (werkloosheid, gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid, suppletie)

De Provincie is eigenrisicodragers voor de WW- en de WGA-uitkeringen o.g.v. de Wet Inkomen en Arbeid.

Dat geldt uiteraard ook voor het bovenwettelijk deel van de WW. De uitkeringsinstanties die deze voorzieningen uitvoeren declareren de kosten maandelijks bij de provincie.

Voor 2020 e.v. jaren moet rekening worden gehouden met een totaal volume aan uitkeringslasten van ca. € 315.000, alsmede met de uitvoeringskosten die de uitkeringsinstantie in rekening brengt van ca. € 1000.

Deze verplichtingen zijn meerjarig als volgt weer te geven:

Bedragen x € 1.000	2020	2021	2022	2023
uitkeringen	400	400	400	400
uitvoeringskosten	1	1	1	1

Vertrekregelingen / mobiliteitsdienstverband

In bijzondere gevallen worden met medewerkers afspraken gemaakt bij beëindiging van het dienstverband, o.m. via vaststellingsovereenkomsten.

De kosten hiervan zijn veelal meerjarig.

Op dit moment zijn er geen lopende afspraken.

Mobiliteitsregelingen

Voor de financiële consequenties van de mobiliteitsregelingen die in het kader van strategisch personeelsbeleid in 2017 voor het personeel zijn opengesteld is een voorziening gevormd.

Bestuur

Verplichtingen inzake pensioenen van (voormalig) gedeputeerden (o.g.v. de Algemene Pensioenwet Politieke Ambtsdragers)

Voor deze verplichtingen is een permanente voorziening beschikbaar. Deze verplichtingen worden hier niet meer opgenomen.

Verplichtingen inzake wachtgelden van (voormalige) statenleden

De wachtgeldregeling voor Statenleden is vervallen, alsmede de overgangsregeling.

Geprognosticeerde balans

Geprognosticeerde balans

De laatste financiële balans van de provincie Noord-Brabant is opgenomen in de jaarrekening 2018. Onderstaand is die balans verkort weergegeven met daarbij de geprognosticeerde cijfers per 31 dec 2019 t/m 31 dec 2023.

Voor wat betreft de vaste activa en de lange passiva zijn deze geprognosticeerde cijfers gebaseerd op de in de BBV voorgeschreven verloopoverzichten.

Een gespecificeerd overzicht van het verloop van de boekwaarde van de vaste activa gedurende de periode 2019-2023, inclusief de daarbij gehanteerde afschrijvingsmethodiek, is opgenomen in de bijlagenbundel-bijlagen 7 t/m 9.

Verreweg het grootste deel van de vaste activa betreft de financiële vaste activa bestaande uit:

- aangeschafte obligaties (voornamelijk uit de opbrengst verkoop Essent);
- de balanswaarde van de deelnemingen (Bijlagenbundel-bijlage 9a);
- de verstrekte geldleningen (bijlagenbundel-bijlage 9c);
- de uitzettingen langer dan 1 jaar (bijlagenbundel-bijlage 9d)

Een gespecificeerd overzicht van het verloop van de passiva is opgenomen in de bijlagenbundel in bijlage 10 reserves, bijlage 11 voorzieningen en bijlage 12 opgenomen geldleningen.

Voor de vlottende activa en de korte passiva kent het BBV ten tijde van de begroting geen regelgeving. Op advies van het Ministerie van BZK is voor deze geprognosticeerde cijfers het gemiddelde van de laatste drie jaarrekeningen aangehouden.

(Geprognosticeerde) Balans	Jaarrekening	Prognose begroting				Bedragen x € 1 mln
A c t i v a	per 31-12-18	per 31-12-19	per 31-12-20	per 31-12-21	per 31-12-22	per 31-12-23
<i>Vaste Activa</i>						
Immateriële vaste activa	29,7	11,3	7,1	4,2	2,3	1,6
Materiële vaste activa						
Inv. met economisch nut	69,2	66,3	65,7	60,1	55,0	50,2
Inv. met maatschappelijk nut	359,6	354,4	411,5	467,7	558,5	638,4
Financiële vaste activa						
Kapitaalverstrekking	48,9	48,9	48,9	48,9	48,9	48,9
Verstrekte geldleningen	1.887,3	1.805,6	1.794,3	1.687,5	1.582,2	1.565,9
Uitzettingen > 1 jr	1.482,4	1.168,8	1.161,6	1.161,6	1.161,6	1.161,6
Overige Fin.vaste activa	85,4	85,4	85,4	85,4	85,4	85,4
<i>Vlottende Activa</i>						
Voorraden	140,1	155,1	155,1	155,1	155,1	155,1
Uitzettingen < 1 jr	422,2	574,7	574,7	574,7	574,7	574,7
Liquide middelen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Overlopende activa	138,6	148,5	148,5	148,5	148,5	148,5
Totaal Activa	4.663,5	4.419,1	4.452,8	4.393,8	4.372,2	4.430,3
P a s s i v a						

<i>Lange Passiva</i>						
Algemene reserve	276,0	267,6	197,7	149,4	129,2	124,1
Bestemmingsreserve Essent	2.776,7	2.732,0	2.716,8	2.708,3	2.702,7	2.704,0
Overige bestemmingsreserves	588,9	671,2	582,4	555,5	578,4	569,6
Voorzieningen	67,3	66,2	59,5	54,3	56,9	49,6
Opgenomen vaste geldleningen	16,9	9,9	2,6	2,6	2,6	2,6
<i>Korte Passiva</i>						
Netto vlottende schuld	226,7	109,3	109,3	109,3	109,3	109,3
Overlopende passiva	711,1	562,8	784,4	814,4	793,2	871,1
Totaal Passiva	4.663,5	4.419,1	4.452,8	4.393,8	4.372,2	4.430,3

Verleende garanties en waarborgen

Verleende garanties en waarborgen

Buiten de balans worden in de jaarrekening de borg- en garantstellingen toegelicht.

De gewaarborgde geldleningen en de door de provincie afgegeven garanties zijn opgenomen in de bijlagenbundel-bijlage 13.

Verleende garanties en waarborgen			
<i>Bedragen x € 1.000</i>	Jaarrek.2018	Begr.2019	Begr.2020
Gemeenschappelijk gewaarborgde geldleningen aan het Nationaal groenfonds*	7.009	3.773	1.127
Overige garantieverplichtingen**	116.494	113.557	81.579
	123.504	117.330	82.706

* De provincie Noord-Brabant heeft een aandeel van 13,1% in de gemeenschappelijk (met andere provincies) gewaarborgde geldleningen aan het nationaal groenfonds. Het aandeel van Noord-Brabant is in bovenstaande tabel vermeld. De specificatie is opgenomen in de bijlagenbundel-bijlage 13a Gemeenschappelijk gewaarborgde geldleningen.

** De hier opgenomen bedragen betreffen de door de provincie afgegeven garanties waarop de reeds gerealiseerde aanspraken in mindering zijn gebracht. De specificatie hiervan is opgenomen in de bijlagenbundel-bijlage 13b Garantieverplichtingen.

II Kengetallen financiële positie

Inleiding

Het besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten schrijft voor dat in de begroting en jaarstukken een reeks van verplichte financiële kengetallen moet worden opgenomen. Het opnemen van de kengetallen in de begroting past in het streven naar meer transparantie. Tevens wordt beoogd provinciale staten in staat te stellen gemakkelijker inzicht te krijgen in de financiële positie met het oog op hun kaderstellende en controlerende rol.

Daarnaast wordt met de invoering van de kengetallen een verbetering van de onderlinge vergelijkbaarheid en de signaalfunctie beoogd.

De voorgeschreven kengetallen betreffen:

1a Netto schuldquote*

1b Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen*

2 Solvabiliteitsratio*

3 Grondexploitatie*

4 Structurele exploitatieruimte

5 Belastingcapaciteit

* Het BBV kent geen regels voor de presentatie van vlottende activa en korte passiva ten tijde van de begroting. De balanswaarde van de vlottende activa en korte passiva per 31 december 2019 en per 31 december 2020 t/m 31 december 2023 kan op basis van de huidige regelgeving niet eenduidig worden bepaald. Op advies van het ministerie van BZK is voor de waarden van de vlottende activa en korte passiva het gemiddelde genomen van de balanswaarde in de jaren 2016 t/m 2018.

Een nadere uitwerking van de kengetallen is opgenomen in de uitwerking van de paragraaf weerstandsvermogen (bijlagenbundel-bijlage 16).

Kengetallen financiële positie

Kengetallen financiële positie	Rek. 2018	Begr.2019	Begr.2020	Begr.2021	Begr.2022	Begr.2023
1a Netto schuldquote (ultimo jaar)*	-137,4%	-161,8%	-153,6%	-155,0%	-159,2%	-146,2%

1b	Netto schuldquote gecorrigeerd voor verstrekte leningen*	-375,5%	-414,6%	-445,6%	-441,7%	-430,1%	-413,9%
2	Solvabiliteitsratio*	78,1%	83,1%	78,5%	77,7%	78,0%	76,7%
3	Kengetal grondexploitatie*	6,8%	8,6%	10,0%	10,4%	10,4%	10,4%
4	Kengetal structurele exploitatieruimte	10,2%	10,5%	13,5%	6,0%	9,7%	12,8%
5	Belastingcapaciteit: Opcenten MRB	94,5%	94,5%	95,8%	95,8%	95,8%	95,8%

Ad 1a) Netto schuldquote

De provincie Noord-Brabant heeft een negatieve schuldquote, en dat is gunstig. Bij een negatieve schuldquote is er geen sprake van een netto schuldenlast ofwel de vorderingen zijn hoger dan de schulden. De provincie heeft

vanwege de verkoop van de aandelen Essent voldoende middelen beschikbaar en hoeft geen leningen aan te gaan.

Ad 1b) Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen

Om inzicht te verkrijgen in hoeverre sprake is van doorlenen wordt de netto schuldquote zowel in- als exclusief doorgeleende gelden weergegeven (netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen). Op die manier wordt duidelijk in beeld gebracht wat het aandeel van de verstrekte leningen is en wat dit betekent voor de schuldenlast.

Het verschil tussen 1a de netto schuldquote en 1b de gecorrigeerde netto schuldquote wordt veroorzaakt door het effect van de door de provincie verstrekte leningen (zie bijlage 9c Verstrekte geldleningen).

Ad 2) Solvabiliteitsratio

Dit kengetal geeft inzicht in de mate waarin de provincie in staat is aan haar financiële verplichtingen te voldoen. Onder de solvabiliteitsratio wordt verstaan het eigen vermogen (= reserves) als percentage van het balanstotaal.

Met een solvabiliteitspercentage van 78,5% in 2020 komt de provincie uit op een gezonde vermogenspositie.

Ad 3) Grondexploitatie

In het kengetal voor grondexploitatie dienen gronden te worden opgenomen die als 'voorraad' bouwgronden op de balans zijn opgenomen. Dit om inzicht te geven in de terug te verdienen boekwaarde van de gronden bij verkoop of exploitatie. Voor de berekening van dit kengetal worden de voorraden bouwgrond in exploitatie bij elkaar opgeteld en gedeeld door de totale baten uit de programmabegroting of jaarstukken en uitgedrukt in een percentage.

Ad 4) Structurele exploitatieruimte

De structurele exploitatieruimte wordt bepaald door het saldo van de structurele baten en lasten gedeeld door de totale baten en uitgedrukt in een percentage.

Kanttekening hierbij is wel dat Noord-Brabant alle mutaties in de reserves als incidenteel aanmerkt. Los van de regelgeving van het BBV hanteert BZK als toezichthouder de regel dat onttrekkingen aan reserves - die bedoeld zijn om afschrijvingslasten van investeringen te dekken - als structureel kunnen worden aangemerkt. Noord-Brabant heeft dat soort onttrekkingen wel, maar presenteert ze niet als structurele component. Als Noord-Brabant dat wel zou doen zou de structurele exploitatieruimte iets hoger uitkomen.

Als de structurele baten hoger zijn dan de structurele lasten bevordert dat de wendbaarheid (flexibiliteit) van de begroting.

Ad 5) Belastingcapaciteit

De belastingcapaciteit van provincies wordt berekend door het aantal opcenten in jaar t te vergelijken met het gemiddelde van het aantal opcenten van alle provincies in jaar t-1 en uit te drukken in een percentage.